

اہم

فکری او سیاسی مجلہ

اتمه گئے
منٹ اور ژمنٹ ۱۴۰۱

امر بالمعروف او نهی عن المنکر

د معروف او منکر مفہوم | نہی عن المنکر او تجسس | محتسب خوی دی؟

په دې گنه کې لولئ:

۱
۳
۱۱
۱۷
۲۴
۳۱
۳۷
۴۲
۴۸
۵۲

سرليکنه

د امر بالمعروف او نهی عن المنكر مفهوم څه دی؟

د معروف او منکر مفهوم

د امر بالمعروف او نهی عن المنكر پر وړاندې؛
د فتنې، فساد، بغاوت او تفرقې له مفاهيمو ناوره ګته

د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د پربنبدلو پایله!

محتسب خوک دی؟

د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اورگان حقیقت

وعظ، نصیحت، تبلیغ او محاسبه؛ پېژندنه او توپیرونه یې

امر بالمعروف، نهی عن المنکر او د حکامو د محاسبې لپاره د
احزايو تاسیس

نهی عن المنکر او تجسس

رسنۍ او امر بالمعروف؛ اسلامي دولت خنګه له رسنیو
څخه اغېزمنه ګته اخيستې شي؟

امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبه د خه لپاره؟

د امت مجلې د دې گنه محوري موضوع امر بالمعروف او نهی عن المنكر ده. دغه موضوع موئکه د مجلې د محوري موضوع په توګه تاکلې، چې په افغانستان کې د اسلامي امارت په راتګ او شل کلن اشغال او کفرۍ ډيموکراسۍ په پای ته رسپېدو سره د حجاب، اسلامي حدودو، امر بالمعروف او نهی عن المنكر په خبر اسلامي مفاهيم او احکام یو څل بیا راژوندي شوي دي. آن تر دې چې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر په نوم وزارت هم رامنځ ته شوي، چې محتسبين یې د ټولنيز نظم په هره برخه او د نظام په هره اداره کې ترسټرګو کېږي. نو امت او چارواکو ته د اسلامي تاریخ په اوړدو کې د دغه ستر اسلامي مفهوم د تشریح، لابه وضاحت، ترویج، د چارواکو او رعيت ترمنځ د افهام او تفہیم د لا پیاوړتیا لپاره د لازم حکمت د رامنځ ته کېدو په موخه د امت مجلې دغه گنه چمتو شوي ده.

اسلام سياسي دین دي، نو ئکه د ژوند ټولو برخو ته افکار، احکام او حللاري لري. د اسلامي سياست له مخي امت مکلف دي، چې د بیعت له لاري حاکم وټاکي. ئکه حاکم خپل سلطان (واک) د بیعت له لاري له خلکو ترلاسه کوي، ترڅو پر دوی باندي د الله سبحانه وتعالي شريعت په بشپړ ډول تطبيق او د ژوند په ټولو برخو کې د هفوی د چارو سرپرستي وکړي. پر همدي اساس رعيت بايد ګام پر ګام د چارواکو کړنې تر خارني لاندي ونیسي، ترڅو اسلام ناسم تطبيق نه کړي او د خلکو د چارو په غوره سرپرستي کې غفلت ونه کړي. که خدائ مه کړه، حاکم اسلام ناسم تطبيق کړ، یا یې د خلکو د چارو به سرپرستي نه کوله او یا یې پر هفوی ظلم کاوه، نو پر امت واجب ده، چې له حاکم او چارواکو سره د شريعت د ناسم تطبيق په برخه کې امر په معروف او له منکره نهی او د خلکو په چارو کې له هفوی سره محاسبه وکړي.

حاکم او د هغه د نظام چارواکي، ټول مکلف دي، ترڅو بشپړ اسلام تطبيق او د خلکو د چارو غوره سرپرستي ته ژمن وي. له همدي امله حاکم او چارواکو ته د امر بالمعروف او نهی عن المنکر معنی دا ده؛ چې اسلام، د هغه افکار، مفاهيم، احکام او حللاري په خلکو او ټولنه کې د تطبيق له لاري معروف (مشهور) کړي او هر څه چې د اسلام خلاف وي، هغه د مخنيوي له امله منکر (ناآشنا) کړي. خو رعيت ته د امر بالمعروف معنی دا ده چې که حاکم او چارواکي په ټینو برخو کې اسلام سم نه تطبيقوي؛ نو رعيت باید هفوی ته په معروف امر وکړي او له منکر خخه هفوی منع کړي او که د خلکو چاري سمي نه سنبالوي، بیا هم دا د امت او رعيت دنده ده، چې له حاکم او چارواکو سره محاسبه وکړي.

حاکم او چارواکي همبشه د سياست د غوبښتنې سره سم په ټولنه کې د نظم او رعيت د چوپتیا پلوی وي. خو رعيت همبشه له حاکم او چارواکو خخه ډېرې غوبښتنې لري، آن تر دې چې په رعيت کې یو شمېر کسان له حاکم او چارواکو سره د قدرت پر سر اختلف لري. نو په دې برخه کې کېداي شي د حاکم او چارواکو له خواد

امر بالمعروف او نهی عن المنكر غرید بېنظمى، فساد، بغاوت او فتنى د مخنيوي او نظم ساتنى پە موخه چوپ كىل شى. همداراز كېدai شى پە رعيت كى داسى خلک وي، چى د ئان غوبىتنى، قدرت غوبىتنى او ... ناروا انگىزو پر بنسىت د امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبى تر نامه لاندى خپل فساد، فتنى او بغاوتونه توجيه كىرى.

دې بنسقىزى ستونزا تە پە پام، لازمه ده؛ ترخو تول ھە جەتونه وپېژندل شى، چى نيت يى امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبى ده او له ھفو بېل شى چى نيت يى فساد، بغاوت او فتنه ده. ھكە كېدai شى، دغە فريضە پە فردى، ڈلهيي، حزبى او يا ھم رسنیز ڈول ترسره شى. نوله ھمدى امله يوازى ھە امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبى بلل كىرى، چى چارواكى يى د اسلامى عقيدى او شرعى احکامو پە رىنا كى خالص د الله سبحانه وتعالى د رضا او د اسلامى امت د شرعى مصلحت لپارە ترسره كوي. خو كە ھىني د بھرنىو سفارتونو، ملگرو ملتونو او يا كفارو پە لمسون، د ھفوپە مالي او سياسي ملاتر د نظام پر وراندى غېپورتە كوي او خلک راپاروي او د امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبى شرعى حكم د توجيه لپارە كاروي، نو د شريعەت پە رىاكى بايد دا ڈول اپخونو بنسقىزى چارە وشى.

نوھر خو چى د امر بالمعروف او نهی عن المنكر د ترسره كولو ادعا لرى، ھە بايد لومرى پە همامە شرعى حكم باندى پە ھر اپخىزە توگە پوه وي، د ھە د ترسره كولو لپارە خالص نيت ولرى، موخه يى يوازى د الله سبحانه وتعالى رضا او د اسلامى امت د شرعى مصلحت تأمین وي او د داسى اسالىبو او وسايلو له لاري يى ترسره كىرى، چى پە تولنە كى د بېنظمى، فساد، بغاوت او فتنى سبب نشى. خو كە نيت يى لە نېرپالو خخە د پىناھ، پيسو او موقف ترلاسە كول او پە تولنە كى د غربىي فرهنگ ترويجول وي او همداراز له داسى اسالىبو او وسايلو خخە كار اخلى چى پە تولنە كى د بېنظمى، فساد، بغاوت او فتنى سبب كېرى، نو پە كار ده چى له ھفو سره غوچ شرعى چىلد وشى او له تولنى يى د شر تغىر تول شى.

د اسلام د تاريخ پە پىل كى كە مۇر وگورو، مسلمانو سياستوالو دا بصيرت درلود چى مخلص او غير مخلص اپخونە يو له بله بېل كىرى. له ھمدى امله تاسو وينى چى حضرت علي كرم الله وجه له طلحه، زېير او عايىشى رضى الله عنهم سره يو ڈول چىلد كاوه او له خوارجو سره بىل ڈول. نو اوس ھم بايد چارواكى دغە ايمانى بصيرت خپل كىرى او د ھفو پر بنسىت له ھفوئى سره شرعى چىلد وکرى.

نود امر بالمعروف، نهی عن المنكر او محاسبى موضوع حاكم، چارواكى او رعيت تولو تە د دې چانسى ورکوي چى له ھفو خخە ناۋەرە گەته واخلى، خو د دې ستونزا لپارە يوازى شرعى حللاھ د حاكم او رعيت دوامدارە تقوا او وينېتىدا ده. ھكە الله سبحانه وتعالى انسان د ژوند پە تولو بىرخو كى ابتلا (افشا) كوي، ھە كە حاكم وي او كە رعيت. ھېڭكلە له دغە ابتلا خخە ئان نشي ڦغورلای، له ھمدى امله پە اسلام كى د حاكم دنده امتياز نه بلکى مسؤولىت دى. همداراز د رعيت دنده آن د جبر، اکراھ، سختى او آسانى پە حالاتو كى يوازى اطاعت او د حاكم او چارواكى د ناسم تطبق او غفلت؛ پر مھال امر پە معروف، نهی له منكىرە او محاسبە ده او پە اسلام كى ترھە دغە فريضە تشويق شوي چى كە جابر حاكم ھە د حق د كليمى لە امله ووازە الله سبحانه وتعالى ھە تە د حضرت حمزە رضى الله عنه (د سيدالشەدا) مقام ورکوي. خو كە حاكم او چارواكى بواح (خېڭىندا) كفر تطبق كى، بىا پر امت فرض ده چى له ھفوئى سره پە تورە جىڭە وکرى، د ھفوئى سرونە لە تنه بېل كىرى او واكمىي بېرتە اسلام تە راوگرخوي. نو د ھمدەنلىكىي موضوع د لا تفصىل پە اړه، دا تاسو او دا د امت مجلې دغە گېنە.

ادارە

موعظه، نصيحت، تبليغ او محاسبه؛ هجه اصطلاحات دي چې اوسمهال یې دېرى خلک یو د بل پر ځای کاروي او یو شى یې بولي. په داسي حال کې چې د اجراء د خرنګوالي له پلوه دا بېل بېل احکام دي او یو له بل سره توپير لري. په ځانګړي دول نصيحت او محاسبه چې یو له بل سره اساسی توپيرونه لري او دوه بېل احکام دي. که دغه دوه اصطلاحات یو شى وبلل شي، نو په دې سره د شريعت یو حکم (نصيحت یا محاسبه) له منځه ځي او ې تطبيقه پاتې کېږي.

د امر بالمعروف او نهی عن المنكر مفهوم څه دي؟

المنكر) له عام لفظ (خير) سره اړيکه لري او د دغې اړيکې موخه یوازې ډېرہ توضیح او تشریح ده؛ ځکه په ټوله کې اسلام ته دعوت دي یا د یوه عمل د کولو او یا د یوه عمل دنه کولو غونسته ده.

د عمل د ترسره کولو کومه غونسته چې په پورتني آيت کې راغلي، د هجه قطعي ترسره کېدل پکې غونستل شوي دي؛ یعنې د هجه د واجبوالي په معنا ده. هجه قرینه چې قطعي توب یې ثابتوي، په نورو آيتونو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احاديثو کې یاده شوي ده؛ همداراز د هجه آيت په ګډون چې له پورتني آيت وروسته راغلي دي.

الله سبحانه وتعالى په توبه سورت کې فرمایي:

(الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَا وَنَهْنَهُونَ عَنِ الْمَعْرُوفِ...)

[توبه: ۶۷]

زیاره: نارینه منافقان او منافقینې تول یوه ډله ده؛ هغوي په منکر امر کوي او له معروف څخه منعه کوي ...

او په همدغه سورت کې یو څل بیا فرمایي:

(وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أُولَئِيَّاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَا وَنَهْنَهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ...)

زیاره: مومنان او مومناني تول یو د بل دوستان دي؛ هغوي په معروف امر کوي او له منکر څخه منعه کوي ...

رسول الله صلی الله علیه وسلم هم فرمایي دي:

«والذی نفسي بيده لتأمّرَنَ بالمعروف ولتنهّوَنَ عن المنكر أو ليوشكّنَ الله أَن يبعث عليكم عقاباً من

(زیاره)

الله سبحانه وتعالى په آل عمران سورت کې فرمایي:

(وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَبَيْنَهُنَّ وَنَهْنَهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاحْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ).

[آل عمران: ۱۰۵-۱۰۶]

زیاره: خامخا باید ستاسوله منځه یوه ډله وي چې خيرته به دعوت کوي او امر بالمعروف او نهی عن المنکر به کوي او همدوى بریالي خلک دي. د هفو خلکو غوندي نشي، چې تیت پرک شول او اختلاف یې وکړ؛ وروسته له هجه چې د خپل رب بشکاره لارښوونې ورته ورسبدلي او چاچې دا کار وکړ، د هغوي لپاره ستر عذاب دي.

الله تعالى په دغه ایت کې له مسلمانانو څخه غواړي چې داسي یوه ډله جوړه کړي، ترڅو خير ته دعوت وکړي او دلته له خير څخه موخه اسلام دي. لکه خنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

«الخير اتباع القرآن و سنتي»

زیاره: خير په حقیقت کې له قرآن او زما له ستتو څخه پېروي ده.

په پورتني آيت کې امر بالمعروف او نهی عن المنکر د "خير" د معنا د تشریح کولو لپاره راغلي دي، داسي چې خاص لفظ (امر بالمعروف او نهی عن

خطاب شوی او له هغوي خخه غوبستل شوي، چې "ستاسوله منئه" ینې دله ټول نه، بلکې یو شمبر کسان هدف دي، ھکه «من» په «منکم» کې د ھینو یا یوې برخې په معنا دي. دله ټولو مسلمانانو ته خطاب نه دي، چې هر فرد دي یوه دله جوړه کړي، بلکې موخه دا ده چې د هغوي له منئه باید یوه ډله موجوده وي. مګر امر بالمعروف او نهی عن المنکر په مطلق دول پر هر مسلمان فرض عین دي، هغه که په ډله یېز ډول وي او یا هم په فردي ډول. لکه ھنگه چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایي:

«من رأى منكم منكراً فليغیره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فقلبه، وذلك أضعف الإيمان» (مسلم)

ثبارة: کله چې له تاسو خخه یوه کس منکر ولید، باید په لاس سره یې مخه ونیسي، که چېږي یې نشوکولی په ژبه یې دي مخالفت وکړي او که یې دا هم نشوکولی، نو په زره کې یې دي بد وګني او دا د کمزوري ايمان نښه ده.

په یو بل روایت کې فرمایي:

«وليس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل» (مسلم)

ثبارة: له هغه وروسته به ايمان د سپیلنی د دانې په اندازه هم نه وي.

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دغه حدیث کې هغه کس چې په لاس او ژبې سره د منکر د مخنيوي توان نه لري او پردي سربېره په زره کې یې هم بد نه گنې، بې ايمانه بلی دي.

که چېږي داسي یوه ډله وي چې خلک خير ته راپولي، امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي او عملًا په مستقيم ډول په دعوت بوخت وي، مګر د منکر د مخنيوي او د معروف د پر څای کولو توان ونه لري، ینې د دغې ډلي پر فعالیت سربېره بیا هم منکر پر خپل څای پاتې وي او معروف له صحني خخه لري وي، په داسي حال کې به ټول امت تره ګه وخته گناهکار وي، ترڅو چې منکر له منئه نه وي تللى او څای یې معروف نه وي

عنده ثم لتدعنه فلا يستجاب لكم» (ترمذی)

ثبارة: قسم په هغه ذات چې زما روح د هغه په لاس کې دي، یا به امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي او یا به الله دېر ژر پرتاسو داسي عذاب راولي، چې له هغه وروسته به له هغه سبحانه وتعالی خخه د مرستي غوبستنه کوي، مګر ستاسو غوبستنه به نه منل کېږي.

او همدارنګه فرمایي:

«لتؤمن بالمعروف ولتنهون عن المنكر ولتأخذن على يدي الظالم ولتأطرنه على الحق أطراً، ولتصررن على الحق قصراً أو ليضربن الله بقلوب بعضكم على بعض ثم ليعلننكم كما لعنهم» (ابو داود-ترمذی).

ثبارة: تاسو به خامخا امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي، د ظالم د ظلم مخه به نيسئ، حقې لاري ته به یې برابرولي او حق منلو ته به یې چمتو کوي؛ که نه نو الله تعالى به په تاسو کې د ھینو زونه پر ھینو نورو سخت کري او وروسته به پر تاسو هم د هفو نورو "ظامانو" په څېر لعنت ووايي.

الله سبحانه وتعالی په هغه آيت کې چې له پورتني آيت خخه وروسته راغلی، مسلمانان منعه کړي چې د هفو کسانو په څېر باید نه وي، چې د حق له راتګ او خرگندېدو خخه وروسته په تفرقې او اختلاف لاس پوري کوي؛ ینې هغوي یې د معروف له پرېسدو او د هفو کسانو له تقليد خخه منعه کړي دي، چې معروف یې پرېشني دي. په حقیقت کې دا یهودیان، مسیحیان او ټول هغه کسان دی چې له ھان سره نوی شي راوړي، داسي چې هغه د الله په دین کې نه وي او یا هم یوه داسي شي ته دعوت وکړي، چې د الله سبحانه وتعالی له دین خخه نه وي. الله سبحانه وتعالی په هغه آيت کې هفو کسانو ته د لوی عذاب خبرداري ورکوي، چې له حق خخه لري شوي وي او امر بالمعروف او نهی عن المنکر یې پرېشني وي.

د داسي ډلي جوړول فرض کفایي دي، چې خير ینې امر بالمعروف او نهی عن المنکر ته دعوت کوي؛ لکه ھنگه چې په آيت کې مسلمانانو ته

هېخ اختلاف نشته.

امر بالمعروف او نهی عن المنكر د هر هغه معروف په معنا دی چې باید امر پرې وشي او د هر هغه منکر په معنا دی، چې باید مخنيوی یې وشي؛ ھکه په معروف امر کول، په حقیقت کې د همغه شي حکم دی، چې پر هغه یې امر کړي دی، نو که چېري هغه شی پخپله واجب وي، چې امر پرې شوي، پر هغه امر کول هم واجب دي او که چېري هغه شی مستحب وي، پر هغه امر کول هم مستحب دي. په دي اړه ھینو مثالونو ته اشاره کړو، د نفل لمانځه د ادا کولو امر مستحب دی او د رمضان میاشتې پر روزه امر کول واجب دي، خود شوال میاشتې پر شپږو روزه امر کول مستحب دي او همداراز د الهي حاکمیت د تاسیس او د هغه د حدودو د تطبیق لپاره امر کول واجب دي او همدارسي پر جهاد او د اسلام پر خپراوي امر کول واجب دي، خود ږېري پر پېښودو، د سهار او مابسام د اذکارو پر ویلو، مسوک وھلو، له هر لمانځه مخکې د اوداسه پر کولو او داسي نورو مسايلو امر کول مستحب دي. مګر له منکر خخه منعه واجب دي، حتا پر هغه کس هم واجب دي چې هغه منکر عمل یې پخپله ترسره کړي وي، ھکه نوموري د هغه منکر په ترسره کولو سره یوازې پر یوه گناه مرتكب شوي او که چېري له هغه عمل خخه د نورو کسانو مخه ونه نيسی او د هغه پر وړاندې چوپتیا غوره کړي، پر همدي دلیل پر یوې بلې گناه هم مرتكب کېږي.

د معروف او منکر یو بل دول هم شته دي، چې الله سبحانه وتعالی یې د امر او نهی کولو حق یوازې حاکم ته ورکړي دي، ھکه یوازې حاکم د هغه صلاحیت لري. الله سبحانه وتعالی له حاکم پرته هېچا ته د دغه ډول واک حق نه دي ورکړي؛ لکه د حدودو تطبیق، د جهاد اعلان، د اړیکو په برخه کې د اسلام تطبیق، قانون جوړول او له اسلام خخه د احکامو تبني کول او پر مرتكبینو یې د حدودو عملی کول؛ یعنې پر هغه کسانو چې زکات نه ورکوي یا هغه کسانو چې د چکړي له د ګر خخه تبني یا هغه کسانو چې دېمن ته جاسوسی کوي

نیولی. لامل یې دا دي، هغه ډله عملأً جوړه شوي، چې په آیت کې ورته اشاره شوي ده، مګر د هغې پر فعالیت سربېره بیا هم منکر شته دي او معروف لا هم له صحني ایستل شوي دي. دا گناه یوازې له هغه کسانو خخه ساقطېږي، چې عملأً منکر په له منځه وړلو او د معروف په عملی کولو کې بوخت وي. مګر که چېري د هغه ډله په دي توائبېږي، چې منکر له منځه یوسې او معروف عملی کړي، د بېلکې په ډول؛ که چېري د اسلام د حمل په برخه کې نیمګړتیا ووینې او وروسته یې د حل غوبښته وکړي، اسلام حمل کړي او دا چاره په عملی ډول ترسره کړي یا دا چې په عملی ډول معروف ترسره کړي او منکر له صحني خخه لري کړي؛ په داسې حال کې به د داسې ډلي جوړول کفایي فرض وي، ھکه د دغې ډلي په مرسته فرض ترسره شوي او د آیت په امر عمل شوي دي.

همدارنګه که چېري معروف نه ترسره کېږي او ھای یې منکر نیولی وي، د امت ټول افراد مکلف دي چې د منکر له منځه وړلو او د معروف د پرځای کولو لپاره لاس پکار شي. په دي برخه کې د هېچا عذر نه منل کېږي، پرته له هغه کسانو چې عملأً په مستقیم ډول د امر بالمعروف او نهی عن المنکر پر چاره بوخت وي. په دي حالت کې د امت له ټولو افرادو خخه د داسې عمل غوبښته کېږي، چې په مرسته یې هغه منکر له منځه لار شي، چې د معروف د ګوبشه کېدو لامل شوي دي. له همدي امله که چېري د یو منکر عمل منکروالی یوازې په غوبښته او وینا سره له منځه ئې، نو همغه غوبښته او وینا واجب ده او که چېري منکر په فردی فعالیتونو سره له منځه ئې، یعنې د افرادو په توګه افراد کولی شي، چې هغه منکر له صحني خخه لري کړي، نو همغه فردی عمل واجب دي. مګر که چېري منکر له ډلي پرته نه ګوبشه کېږي، نو په دي حالت کې د ډلي جوړول واجب دي، ترڅو منکر ګوبشه او له منځه لار شي. په دي اړه شرعی قاعده وايې: «هر هغه خه چې له هغه پرته واجب نه ترسره کېږي، پخپله هم واجب دي» او مور پوهېږو چې د منکر له منځه وړل واجب دي او په دي اړه

ثابت کړي. د اصحابو کرامو په ډله کې ټول هغه کسان موجود وو، چې ايمان يې راوري و او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره يې خبری کړي وي. په دوي کې داسي کسان هم وو چې ځانګړي مهارت يې درلود لکه، شاعران، ليکوالان او يا عالمان او داسي کسان هم وو چې د عامو وګرو، بازاريانو، خدمتګرانو او داسي نورو په ډله کې راتلل؛ دوي ټول د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب وو، چې پر هغه او د هغه پر رسالت باندي راتول شوي وو. د دوي همدغه راتولپيدل د دي لامل شوي وو، چې دوي ته يې دا ځانګړتیا ورکړي وه او یو لوړ مقام يې ترلاسه کړي و. پر همدي اساس خير ته دعوت د ټولو خلکو دعوت ګنل کېږي او هېڅ داسي ځانګړتیا نه لري، چې د هغې پر اساس دي یوه ډله يا تولي دا ادعا وکړي، چې دغه خير عام نه دی او یوازي دوي ته مخصوص شوي دي. همدارنګه تر ټولو مهم کس چې لومړي باید امر بالمعروف او نهی عن المنكر شي، هغه خوک دي چې د خلکو چاري په لاس کې لري. د دغه کس په اصلاح کېدو سره د هغه پیروان هم اصلاح کېږي او په فاسد کېدو سره يې پیروان هم فاسدېږي. بله خبره دا ده چې تر ټولو لوی امر بالمعروف او نهی عن المنكر هغه دي، چې د خلکو د چارو مسؤولین مخاطب شي، لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دي اړه فرمایي:

«سید الشهداء حمزہ ورجل قام إلی إمام جائز فأمره ونهاد فقتله»(الحاکم)

ټباره: حمزه او هغه کس د شهیدانو سرلاري دي، چې د ظالم امام پر وړاندې ودرېږي او هغه ته په "معروف" امر وکړي او له "منکر" خخه يې منعه کړي او هغه ظالم امام يې بیا ووژني.

نو دغه کس بیا لوړ څای او مقام لري.

همدارنګه فقهاءو خلافت يعني اسلامي دولت د شرعی احکامو راتولوونکی ګنلی دي، په دي معنا چې د دولت په شتون کې احکام راتولپېږي او پلي کېږي؛ خو په نشتون کې يې بیا احکام هم له تطبیق خخه پاتې کېږي. له همدي امله د اسلامي دولت

او يا هم هفو کسانو چې سود خوري او يا سود ورکوي. هېڅ فرد او هېڅ ډله حق نه لري چې هغه ډول چاري تطبیق کړي، چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر لپاره لازمي دي، ځکه دا احکام له شرعی اړخه یوازې د حاکم حق دي، ترڅو په داسي حالاتو کې امر بالمعروف او نهی عن المنکر وکړي. که چېږي د صلاحیت خاوند (حاکم) نه وي، چې دغه احکام عملی کړي، په داسي حال کې بیا امر بالمعروف او نهی عن المنکر دا دي، چې لومړي د صلاحیت خاوند (حاکم) رامنځته شي، ترڅو په مستقیم ډول پخپله د هغه منکر په له منځه وړلو لاس پکار شي، چې معروف يې له صحني خخه ګوبنه کړي دي. دا هغه وخت کېږي چې د صلاحیت خاوند نه وي، خو که د صلاحیت خاوند وي، اصلی مسؤولیت بیا دا دي چې نوموري د پورتنیو مسایلو او د هغو په خبر نورو موضوعاتو په برخه کې متوجه کړو، ترڅو امر بالمعروف او نهی عن المنکر وکړي او تل يې باید تعقیب کړو چې خپل دغه مسؤولیت په بنه ډول ترسره کړي.

د امر بالمعروف او نهی عن المنکر لپاره دا اړينه ډه، چې پخپله فرد باید د همفه معروف او منکر په اړه پوهاوی ولري او له دي پرته بشایي د خپلې ناپوهی په سبب پر منکر امر وکړي؛ د بېلګې په توګه بشایي یو کس پر دي دليل فاسق وګهي، چې د ده له اجتهد او تقليد سره يې مخالفت کړي دي او يا نوموري چې کوم شي نهی کړي، هغه بشایي د بل مجتهد په اجتهد کې صحیح وي. په داسي حال کې نوموري بیا داسي شي نهی کړي او پکې بوخت دي، چې منکر نه دي او حقیقت کې يې منکر هېږي دي، ځکه منکر هغه خه دي چې حرام وي او حرام بیا هغه خه دي چې په قرآن يا سنتو کې تحريم شوي وي او يا دا چې د حرام والي دليل يې د قرآن او سنتو له لارښوونې سره سم په صحیح اجتهد سره استنباط شوي وي.

لکه څنګه چې وړاندې یادونه وشه، چې ټول مسلمانان پر امر بالمعروف او نهی عن المنکر مکلف دي، هغه که خاص مسلمانان دي او که عام. داسي هېڅ دليل نشته دي، چې د دغه حکم خلاف امر

ته ورسول شی. پر همدي اساس اسلام باید داسې حمل شي، چې عقيده يعني د ژوند ليدلوري او د ستونزو او اړيكو لپاره حلاري يعني نظام یې باید په واضح ډول بيان شي؛ داسې چې هر ډول ګرد باید تري پاک شي، ترڅو له کفر سره ګډنشي. د اسلام همدغه عقیدوي حمل د ډي لامل کېږي، چې د افرادو او ټولنو چلنډ بدل کړي، څکه هرکله چې یوه عقيده او باور عملی ګډنلاړه ولري او هغه انسانان چې قناعت یې پري کړي او زړه یې ورباندي ډاډه شوی دي، هفوی به هېڅکله بیا پر بله عقيده او باور عمل ونه کړي؛ مګر که داسې ونه کړي، ژوند به یې له اندېښنو او لاړورکيو خخه ډک وي.

د یادونې وړ د ډ چې اسلام یوه خيالي مفکوره او یا فلسفې فرضيې نه ده، بلکې هغه مفکوره ده چې محسوس واقعيت او واضح منهج لري، خود بشر اوسنی بدمرغې ده چې له امله یې د بشريه ژوند کې نه تطبيقېږي. دا خنګه متنۍ شو او یا خنګه باور کولی شو، چې دغه عملی مفکوره له خپل نظم خخه بېلېدلې شي؟ او خنګه ګومان کولی شو چې د خپل ژوند چاري د هغه خه پر اساس روانې کړو، چې نظام یې نه پېښنو او حتا د نظام پر شتون یې باور نه لرو؟ او دا به خنګه ممکن وي، چې افراد او امتونه ده د خپل ژونزو د حل پاره هفو حللاړو ته لېوالтиما وښي، چې له شتون خخه یې بې خبره وي او حس کولی یې نشي؟ پوهېږو چې یو ناروغ یوازې هغه ډاکتر ته ئې، چې پوهېږي له هغه ډاکتر سره هم اړين درمل شته دي او هم یې په اړه بشپړ پوهاوی لري. خير ته دعوت کول باید داسې وي چې خير واضح کړي او په اړه یې خلکو ته معلومات ورکړي، ترڅو خلک پوه شې، يعني هغه خه چې مخنيوی یې کېږي، یو منکر عمل دي. د ډي ترڅنګ اړينې حلاري باید واضح او خرګندې شي، ترڅو د معروف صلاح او د منکر فساد خلکو ته سکاره شي او پر دې اساس په پوره پوهې او بشپړې لېوالтиما او احسان سره له معروف

لپاره دعوت او کار کول په حقیقت کې د هر معروف لپاره دعوت دي او د هغه د ړنګبدو او له منځه تلو پر وړاندې چوپتیا غوره کول بیا په حقیقت کې د هر ډول منکر پر وړاندې چوپ پاتې کبدل دي؛ پر همدي اساس د اسلامي دولت لپاره کار کول تر ټولو لوی امر بالمعروف او نهی عن المنکر دي. له شک پرته دا ليدلوري په بشپړه توګه سطحي دي او د اسلام له شان او د بدبي سره نه بشاي، چې امر بالمعروف یوازې تر فرعی احکامو پوري محدود شي او د دعوتگرانو ټوله هڅه یوازې د علماءو تر منځ په فقهی اختلافاتو متمركزه وي.

دا چې اسلام او سمهال نه تطبيق کېږي او حتا ډېري مسلمانان ګومان کوي چې اسلام د او سنیو ستونزو د حل توان نه لري، باید وویل شي چې که چېږي اسلام او سمهال زموږ د ستونزو د حل اصلي سرچینه نه ده او که غواړو چې خپل ژوند ته یې راوړخوو او احکام یې پر څان او ټولنه پلي کړو او هغه د خپل و عملونو، ټه او اړيكو په برخه کې د څان او نورو امتونو تر منځ معیار وتاکو، لکه خنګه چې الله سبحانه وتعالی مورته امر پري کړي؛ نو که چېږي همدا خپل مکفلیت وبولو، يعني د معروف د ترسره کولو او د منکر د له منځه وړلو او خير ته د دعوت کولو په لته کې وو، نو په دي حالت کې یوازینې لاره دا ده چې د اسلام عقيده باید حمل شي، داسې چې اسلام په عملی ډول زموږ د ټولو و عملونو معیار شي او د خپل ژوند د ستونزو د حل په موخه باید له اسلام پرته هېڅ بلې سرچینې ته مراجعه ونه کړو. همدارنګه د خلکو تر منځ د اړيكو د تنظيم او د هفوی د ستونزو د حل په برخه کې باید د اسلام قدرت خرګند کړو. پر دې سرېږه د دغو اړيكو د تنظيم خرنګوالي او د اسلام په واسطه د ستونزو حل باید د خلکو لپاره بيان کړو. هر کله مو چې اسلام په دې ډول حمل کړ، هغه مهال بیا دغه ادعا کولی شو چې هم مود عقيدي پر اساس او هم مود نظام پر اساس پر اسلام عمل کړي دي. اسلام باید په همدي ډول د مسلمانانو لخوا د مسلمانانو، حکامو او عامو خلکو لپاره حمل شي او وروسته بیا د نړۍ نورو خلکو

خخه ووپرېرى او پرتە لە دې چې لە چا سره پە دې اړه جوړجاري وکړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم هېڅکله د خلکو د پاملنې او رضایت هڅه نه کوله او نه هم د هغوي د تایید په لټه کې، بلکې ټوله هڅه یې دا وه چې خپل مسؤولیت د حق په اظهار او د باطل په له منځه ړلوا کې په نسه ډول ادا کړي، مهمه نه وه چې خلک یې مني او که یې ردوی، ئکه د هغه صلی الله علیه وسلم هدف یوازې دانه و چې خلک پر ځان راټول کړي، بلکې اصلې موخه یې دا وه چې خلک باید نه یوازې پر ده، بلکې د هغه صلی الله علیه وسلم پر منهج هم باید راټول شي. دا هغه منهج و، چې له یوه ځانګري جوړنست او طریقې خخه رامنځته شوی و.

پر همدي اساس امر بالمعروف او نهی عن المنكر باید داسې وي، لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې ترسره کړي دي او که چېږي امر بالمعروف او نهی عن المنکر لە دې پرتە په بل هر ډول ترسره شي، دا په حقیقت کې د منکر د تایید او د معروف د پېښودو په معنا دي. مهمه نه ده چې د دغه امر او نهی مظہر خه د ډول دي، ئکه معروف د اسلام له ټولو احکامو خخه پیروی ته وايی؛ داسې نه چې پر ځینو عمل وشي او ځینې نور بیا پېښودل شي او یا دا چې په هغو چارو کې اجتہاد وشي، چې نص پکې راغلی دي. پر همدي اساس باید پوه شو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم طریقه یو شرعی حکم دي، چې عمل کول پرې واجب دي.

د دعوت حمل په داسې کیفیت سره دي، چې سیاسي حمل ورتە ویل کېږي، ئکه سیاست که هر ډول تعريف شي، بیا هم د اړیکو له تنظیم سره ټینګ تراو لري؛ هغه که د چارو تنظیم تعريف شي او یا که د حکومتولی هنر، په هر حالت کې د ګټو خوندیتوب او د اړیکو تنظیم رانګاري. سیاست د عمل د ځانګرنې لپاره صفت دي، نو که چېږي یو عمل د چارو له تنظیم او سمبالښت سره تراو ولري، هغه یو سیاسي عمل دي؛ یعنې له هغه عمل خخه هدف د خلکو سیاست او د هغوي تر منځ د اړیکو تنظیم دي. د خلکو د ګټو خوندی کول او د هغوي د چارو تنظیمول پخپله یو سیاسي عمل دي؛ د بېلګې

خخه پیروی وکړي او له منکر خخه ځانونه وساتي. که چېږي د اسلام تاریخ ته ګورو، نو وینو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعوت هغه مهال د خلکو ډېر ملاتر خپل کړ، چې خلکو ته د هغه د نظام نېټګني خرگندې شوې او خلکو د هغه حللاړي د خپل ژوند لپاره په عملی ډول احساس کړي. په پایله کې یې خلک ډلي ډلي اسلام ته داخل شول او ډېرى امتونه بیا داسې ۹۹، چې کله یې د اسلام عدل او نظم لیدلي و، په همفه وخت یې منلى و. کله به چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خلک د خیر لوري ته رابلل او امر بالمعروف او نهی عن المنکر به یې کاوه، نو معروف به یې نسه واضح کړ او نېټګني به یې بیان کړلي. همدارنګه کله به یې چې منکر رد کړ، نو د هغه فساد به یې هم خلکو ته په هراځیز ډول بیان کړ. همداراز رسول الله صلی الله علیه وسلم به خلک یوازې د بتانو له عبادت خخه نه منعه کول، بلکې له هغوي خخه به یې غوبستل چې پر ځائی یې د واحد الله عبادت وکړي. د دې ترڅنګ خلک به یې د طاغوت له حاکمیت خخه منعه کول او دا یې ورتە واضح کړي و چې له الهی حاکمیت پرتە بل هېڅ حاکمیت نشته دي. خلک به یې له منکر خخه منعه کول او امر به یې ورتە کاوه چې پر معروف منګولې ټینګې کړي او خلکو ته به یې د پېر او پلور د خرنګوالی په اړه هم لازمي لارښوونې کولي او د خپل رب په حواله به یې ورتە وویل: (ویل للمطفین). رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازې پر دې بسنې ونه کړه، چې خلک دې د بتانو عبادت پېږدي او هغوي دې یوازې د لمانځه او روژې په برخه کې د الله تعالى عبادت وکړي، بلکې خلکو ته یې امر وکړ چې په لمانځه، روژه، زکات، جهاد، پېر او پلور، د حدودو په تطبیق، د مالونو په وېش، د مالونو په پراختیا او لاسته راولو کې باید له اسلام سره سم عمل وکړي. د الله تعالى عبادت ته یې د ژوند له ټولو چارو سره ټینګ تراو ورکړ، داسې یې نه کول چې له ځینو اعمالو سره اړیکه ورکړي او ځینې نور بیا پر خپل حال پېږدي. هغه صلی الله علیه وسلم هر شي ته خپل حق ورکړ، پرتە له دې چې له کوم قدرت او حاکمیت

د تطبيق غوبستنه کوي، ھکه د طريقيه د اسلام تولي حلاري په ھان کي رانغاري او د یوه فرد یوازي عبادات نه، بلکي ټول عملونه باید د الهي احکامو په چوکات کي وي؛ لکه خنگه چې افراد خپل لمونج او روزه د الله سبحانه وتعالى لپاره ترسره کوي، همداسي سودي او حرامي معاملې هم باید د الله تعالى لپاره پرېبردي، د اسلامي خاورو د له لاسه ورکلو پر مهال باید چوپ پاتې نشي، د اسلام د دعوت په حمل کي باید تمبلې ونه کري او تل باید هخه وکري چې اسلام قدرتمند شي، ترڅو د اسلام پر اساس د خپلو اړیکو تنظيم ته لار هوارة کري، خپل حقوق خوندي کري او په پايله کي د الله سبحانه وتعالى حدود پلي شي.

باید پام مو وي چې سياست د عمل صفت دي، نه د هفه مفکوره؛ ھکه سياست یوه عقیده نه ده، بلکي د اسالبيو لپاره یو صفت ګنل کېري. پر همدي اساس سياست د عمل روح نه دي او دا روانه ده چې سياست د عمل روح وګنو، بلکي د عمل روح اسلام دي او دا سمه نه ده چې له اسلام پرته بل شى دي د عمل روح وبلل شي. د دي خلاف هر سياست به، یو کفري سياست وي، ھکه یو عمل باید هېڅله له خپل روح یعنې اسلام خخه بېل نشي، هفه که هدف یې د چارو تنظيم وي او که نه. پر پانګوالی زموږ د نیوکي اصلی لامل دا دی چې هفه یو کفري نظام دي، نه دا چې فساد او ستونزې زېروي؛ یعنې که چېري یوه ستونزه په بشه ډول حل کري او یا په یوه مسله کي د اسلام له مسایلو سره جوړ راشي، خو بیا هم زموږ له نظره یو کفري نظام بلل کېري. د بېلګې په توګه کله چې سهامي شرکتونه ته پانګوال شرکتونه وايو او له هفوی سره کار کول ناروا بولو، یوازینې دليل یې دا دی چې پانګوال شرکتونه له شرعی اړخه باطل دي او د کفري نظام یوه برخه ګنل کېري. موږ ته روا نه ده چې له هفوی سره کار وکرو، ھکه د دغه کار معنا دا ده چې له الهي نظام پرته یو بل نظام د منځګري په توګه منو. پر همدي اساس د اسلام له نظره په معاملو کې برخه اخیستل پنځه ډوله دي او سهامي شرکتونه د دغو پينځو ډلونو خلاف دي؛

په توګه د حاکم محاسبه کول یو سياسي عمل دي، حاکمیت کول یو سياسي عمل دي او په امت مجلس کې د خلکو استازیتوب یو سياسي عمل دي. د یوه سياسي عمل هویت او واقعیت له هفی مرجع خخه خرنګندېري، چې د تنظيم خرنګوالی یې ورڅه سرچینه اخیستې ده، یعنې له هفې قاعدي او قانون خخه سرچینه اخلي، چې د دغه تنظيم اسالیب او نظم ورڅه اخیستل شوی دي؛ د بېلګې په توګه تعليمي سياست هفه دي چې اکادمیکي چارې تنظيم کري او اقتصادي سياست هفه دي چې اقتصادي چارې تنظيم کري، یعنې په مالونو، معاملو او ملکیتونو پوري اړوندي چارې تنظيم کري. دا توپیر نه کوي چې دغه تنظيم په کوم کيفيت او کوم اساس دي، مګر که چېري د اکادمیکو چارو تنظيم داسي وي، چې د تدریس د چارو اساس یې له اسلام سره په تکر کې نه وي، نو دا یو اسلامي تعليمي سياست دي. همدارنګه هفه اقتصادي سياست چې د اسلام د احکامو پر اساس رامنځته شوی وي، لکه د مالونو د ملکیت خرنګوالی، هفوی ته د رشد ورکلو خرنګوالی او هفه معاملې چې له اسلام سره په تکر کې نه دي؛ په دي حالت کې بیا دا یو اسلامي اقتصادي سياست دي. همداراز په عامه توګه سياست هم یوازي هفه وخت اسلامي کېري، چې د ژوند تولي چارې د اسلام پر اساس مخته یوسې، هفه که فردي چارې وي او یا غير فردي. پر همدي اساس باید اسلام په سياسي ډول حمل کړو، یعنې اسلام باید په دي هدف حمل کړو چې زموږ د ژوند چارې د خپل نظم پر اساس مخته یوسې. د دي کار لپاره اړتیا ده چې د اسلام حلاري، د کفر فساد او هفه طريقيه بشه واضح کړو، چې اسلامي حلاري د هفې پر اساس رامنځته کېري او په پايله کې یې ګټې خوندي کېري او چارې یې تنظيمېري. که چېري دعوت له پورتنې طريقي پرته ترسره شي، بیا به نيمکري وي او هېڅله به خپل هدف ته ونه رسېري.

د اسلام د حمل طريقيه داسي دي، چې د چارو له بشپړ وضاحت او بسکارندوي او روسته به خلک په پوره لپواليما سره پر څانونو د اسلامي احکامو

غبرگون خخه سرچينه اخلي، چې په پايله کې له اسلام خخه د دوى د وتلو او ياله کفر سره د اسلام د ګدولو لامل کېري. په دې توګه به کفرد اسلام په جامه کې امت ته داخل شي، لکه خنگه چې اسلامي دولت په نولسمه پېرى کې د عثمانيانو د حاکميت پر مهال د مدنۍ احکامو په نامه ھينې غیر اسلامي احکام واخیستل او يالکه نن ورځ چې مسلمانان د سهامي شرکتونو، بيمې او سودي معاملو پر اساس عمل ترسره کوي. دا ټولي هغه معاملې دې چې له کفرني نظامونو خخه سرچينه اخلي او له اسلام سره هېڅ اړیکه نه لري، که څه هم اسلامي جامي ور اغواستل کېري. پر همدي اساس موريو فساد د بل فساد څای ناستي کړي دی او کفر مو پر یوبل کفر بدل کړي دی، که څه هم د حق او باطل دغه یوڅایوالی به د اندازې له مخي سره متفاوت وي.

په پاي کې غواړم یادونه وکړم، چې یولوي ناوړه فساد دا دي، چې کله په ټولیز ژوند کې له اسلام پرته بل نظام ته مخ واړول شي، څکه د هغه پايله یو ټولیز فساد دي. دا سمه ده چې اسلام فردي فساد منعه کړي دی او پر وړاندې یې جنگېري، مګر ټولیز فساد ترهفه ډېري ناوړه پايلي لري او د فساد د مخنيوي په لاره کې یايد پر ټولیز فساد څانګړي تمرکز وشي، څکه همدا ټولیز فساد دي چې امدونه یې له منځه وړي دي او شان او د بدبه یې ورختم کړي دي. یو فاسد کس په اصلاح شوې تولنه کې ذوب کېري او نشي کولای چې سرپورته کړي او اغېزنماک واقع شي؛ بلکې نوموري اړکېري چې خپل فساد پت کړي او ممکن فاسد کسان له اصلاح شوې تولني خخه اغېزمن شي او د دوى د اصلاح سبب شي. برعکس یې هم پر همدي اساس دي، یعنې که چېري صالح کسان په فاسدو تولنو کې ژوند وکړي، له هغو تولنو خخه اغېزمنېري؛ څکه د تولني د فساد اغېز پر افرادو زيات وي، حتا که یو کس هر خومره ورڅه د څان ساتلو هڅه وکړي.

نویسنده: محمد خالد

ژیارن: سليمان يوسف

سرچينه: الوعي مجله ۱۳۱۴م کنه

شوال ۱۴۰۸هـ.ق

جون ۱۹۸۸

يعني په اسلام کې معامله د دوو کسانو یا دې رو کسانو تر منځ ايجاب او قبول دي، په دې شرط چې دغه کسان د تصرف وړتیا ولري، مګر په سهامي شرکتونو کې معامله د مال او انسان تر منځ دي. دا چې مال د تصرف وړتیا نه لري، نو دا معامله د دوو کسانو یا دې رو کسانو تر منځ نه ده، بلکې لکه خنگه چې ادعا کوي پخپله دغه شرکت د خپلواکې ارادې خاوند دي او پر همدي اساس په هغه کې ايجاب او قبول نه ترسره کېري، بلکې یوازي قبول دي او بس. له همدي امله سهامي شرکتونه په لومړي قدم کې له اسلام سره د مخالفت له اړخه ارزول کېري، وروسته یې بیا فساد، ستونزې او ناوړه استفادې واضح کېري؛ د بېلګې په توګه دغه شرکتونه د دي لامل کېري، چې مالونه او شتمني یوازي پانګوالو ته په واک کې ورکړي او دا چې دغه نظم د استعمارګرو او د هغوي د نظامونو فرهنګ یوه برخه ده او یا دا چې خومره فساد به یې نن او خومره به یې سبا څرګند شي؛ په هر حالت کې فاسد دي، څکه د انسانانو لخوا جوړ شوي دي. د دغو چارو درک او عمل پري کول په دې معنا دي، لکه په سياسي او عملی ډول چې له اسلام سره سم عمل وشي او اړیکه یې د اسلام له روح سره وسائل شي؛ چې په حقیقت کې دا همفه د کایناتوله خالق سره اړیکه ۵۵.

دا ادعا به خنگه وکړای شو چې مور اسلام حمل کوو او په سياست کې یې پر خپلوا چارو حکموو، په داسي حال کې چې په سياسي دول یې حمل نه کړو؟ او اسلام به خنگه زمورد ژوند ستونزې حل کړي، په داسي حال کې د اسلام حلاري د هغه پر اساس واضح او څرګندې نه کړو؟ له همدي امله اسلام باید لومړي په واضح او څرګند ډول درک کړو او وروسته یې د امت لپاره وړاندې کړو، ترڅو په بشه ډول له هغه سره بلد شي او په سمه لاره حرکت وکړي. که چېري اسلام په دغه ډول امت ته وړاندې نه شي، بلکې نيمګړي رسول شي او د اسلام یوازي احساساتي اړخونه وړاندې شي، په دې حالت کې د اسلام لوري ته د امت حرکت او د هغه فعالیت هم یوازي له احساساتو او عاطفي

له خيرالقرون خخه خه باندي لس پيري شوي، په خاص دول په وروستي پيري کي د امت فهم له اسلام خخه ضعيف شوي، چيني مکلفيتونه يې له پامه غورخولي، د امت په منځ کي ګن حياتي معروف د خلکو په نظر کي منکر شوي، مثلا: خوک چي اخريوي ليد لري، د خلکو په نظر ساده او کم عقل بشکاري، خوه ګه کس چي تول تمرکز يې پر دنيا وي او تل د زوند په رنگونو پسي گرئي، په خلکو کي د هوښيار او لايق په صفت پېژندل کېږي. دي ته ورته امت دېر معروف منکر کري او دېر منکر يې معروف کري چي په همدي لنده ليکنه کي يې پر ځينو بحث کوو.

د معروف او منکر مفهوم

رضاسبب گرئي، اسلام پر دغوا اعمالو امرکوي او دا د یوه نسه مسلمان او مومن عملونه دي. په دي دول قرانکريم یوبل پیغام هم لپرداولي او هجه دا چې په یوه اسلامي ټولنه کي نيك او هجه عملونه چې د الله تعالی د رضا سبب گرئي، بايد معروف وي، یعنې پېژندل شوي وي، خلک ورسره آشنا وي، مشهور وي او هره ورخ یې خلک ترسره کوي او یعنې يې. همداسي منکر هم بايد په یوه اسلامي

محمد یوسف حنیف

کله چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر بحث کېږي، نو تر هجه وړاندې دا مهمه د چې لومړۍ مورې معروف او منکر وپېژنو او پوه شو چې شه معنا لري او شريعت خه ته معروف او خه ته منکر وايي. له هجه وروسته بیا پر امر بالمعروف او نهی عن المنکر بحث کېدائ شي.

معروف: معروف له لغوي اړخه هجه خه ته ويل کېږي چې په ټولنه کي پېژندل شوي وي، مشهور وي، بشکاره وي او خلکو ته معلوم او روښانه وي. هجه عمل چې ټولنه یې پېژندل شوي عمل وګني.

منکر: د معروف خلاف او ضد معنا لري. مردود، ننګین، ناواره او ناسم. هجه عمل چې په ټولنه کي ناواره، ناسم او مردود ګنل کېږي، منکر عمل دي. منکر او معروف یو د بل ضد معنا لري.

قرانکريم چې خوارلس پېړي وړاندې دا مفاهيم وکارول، په ټولنه کي دېر ناواره عملونه معروف وو، خو برعکس دېر معروف عملونه خلکو نه پېژندل او د منکر په سترګه ورته کېدل. خه دول چې قرانکريم د مفاهيمو لپاره خپله ژبه لرله، نود معروف او منکر کلمې هم داسي وکارول شوې چې په معنا کې یې بدلون راشي. په قرانکريم کي که مورې د معروف کلمه وګورو: «فَاتَّبِعُ الْمَعْرُوفَ» «فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ» «مَتَّاعٌ بِالْمَعْرُوفِ» «قَوْلٌ مَعْرُوفٌ» «فَلَيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ» «وَغَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» «لَا يَعْصِيَنَّ فِي مَعْرُوفِ» «تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ». دا تول د نيكو او هغونه عملونو لپاره کارول شوي چې هجه د الله تعالی د

وَجَاهِذُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتِبَاكُمْ
وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ
مُّلَّةً أَبِيَّكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاکُمُ الْمُسْلِمِينَ
مِنْ قَبْلٍ وَفِي هَذَا لَيْكُونُ الرَّسُولُ شَهِيدًا
عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ
فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ
هُوَ مَوْلَانَا فَنِعْمَ الْمُؤْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ
[الحج: ٧٨]

”

په یوه اسلامي تولنه کي نيك او هغه عملونه چې د الله تعالى د رضا سبب گرھي، باید معروف وي، يعني پېژندل شوي وي، خلک ترسره کوي او ويني بي، همداسي منکرهم باید په یوه اسلامي تولنه کي ورك، ناپېژندل شوي او داسي عمل وي چې خلک يې نه ترسره کوي او يا بىخي عجيب، نادر او کم وي، خلک يې يانه ويني او يا يې هم کم ويني او په ناواره سترگه ورته گوري.

نفسي بيده وآشـد مـنه سـيـكـون»، قالـوا: وـما آـشـد مـنه يـا رـسـولـ اللهـ؟، قالـ: «كـيـفـ آـنـتـمـ إـذـا رـأـيـتـمـ الـمـعـرـوفـ مـنـكـراـ، وـرـأـيـتـمـ الـمـنـكـرـ مـعـرـوفـاـ؟»، قالـوا: وـكـائـنـ ذـلـكـ يـا رـسـولـ اللهـ؟، قالـ: «نـعـمـ، وـآـشـدـ مـنهـ سـيـكـونـ...»(الطبراني)
هغه وخت به خنگه ياست؟ چې بسحې مو بغاوت وکړي، خوانان مو فاسقان شي او جهاد پريږدي، اصحابو وویل: ایا دا حالت راتلونکي دی؟ ویې ویل: هو؛ پر الله سبحانه وتعالى قسم تردې بد حالت راځي، ویې ویل: ای د الله سبحانه وتعالى رسوله تر دې بد حالت به خه وي؟ ویې ویل: خه دول به ياست چې امر بالمعروف او نهي عن المنکر پريږدي، هغوي وویل: ایا داسي به هم کيرې؟ ویې ویل: هو تردې هم بد حالت به خه وي؟ ویې ویل: تردې بد حالت به خه وي؟ ویې ویل: تاسو به خنگه ياست کله چې وويني معروف منکر شوي او منکر معروف شوي وي، هغوي وویل: ایا داسي به هم وشي؟ هغه صلی الله عليه وسلم وفرمایل: هو، تردې بد حالت به هم راشي...

له خير القرون خخه خه باندي لس پېړي تېږي شوي، په خاص دول په وروستي پېړي کي د امت فهم له اسلام خخه ضعيف شوي، ھيني مکلفيتونه یې له پامه غورخولي، د امت په منځ کې ګن هيaticي معروف د خلکو په نظر کې منکر شوي، مثلا: خوک چې اخروي ليـدـ لـريـ، دـ خـلـکـوـ پـهـ نـظـرـ سـادـهـ اوـ کـمـ عـقـلـ سـکـارـيـ، خـوـهـغـهـ کـسـ چـېـ توـلـ تـمـرـکـزـ یـېـ پـرـ دـنـيـاـ ويـ اوـ تـلـ دـ ژـونـدـ پـهـ رـنـگـونـوـ پـسـ گـرـھـيـ، پـهـ خـلـکـوـ کـېـ دـ ھـوـبـسـيـارـ اوـ لـايـقـ پـهـ صـفـتـ پـېـژـنـدـلـ کـيـږـيـ. دـ ټـهـ وـرـتـهـ اـمـتـ دـبـرـ مـعـرـوفـ منـکـرـ کـرـيـ اوـ دـبـرـ منـکـرـ یـېـ مـعـرـوفـ کـرـيـ چـېـ پـهـ هـمـدـيـ لـنـدـهـ لـيـکـنـهـ کـېـ یـېـ پـرـ ھـيـنـوـ بـحـثـ کـوـوـ.

منکر شوي معروف

زمور په تولنه کې له بدھ مرغه دېر داسي کارونه چې باید معروف واي، خلکو پېژندل او هرھ ورخ یې ترسره کولي، اوس پردي شوي، گونګ شوي، تحریف شوي او آن ھينې ورته د منکرو په سترگه گوري. دا علمونه دېر دي، خو ھينې مهم او لوی یې مور دلته ذکر کوو:

تولنه کې ورك، ناپېژندل شوي او داسي عمل وي چې خلک يې نه ترسره کوي او یا بىخي عجيب، نادر او کم وي، خلک يې یانه ویني او یا یې هم کم ویني او په ناواره سترگه ورته گوري. له بدھ مرغه له دې کبله چې اوس پر اسلامي نړۍ یو واحد اسلامي دولت واکمن نه دی، په تولنه کې احساسات او افکار پوره اسلامي نه دې پاتې او د خلکو ترمنځ اړیکې په بشپړ دول د اسلام پر اساس نه تنظيمېږي، نوئکه اوس زموږ په تولنه کې معروف او منکر خپله شرعی معنا نه لري. له بدھ مرغه اوس په تولنه کې ناواره سبب گرھي، معروف شوي، پېژندل شوي، مشهور شوي، هرھ ورخ ترسره کېږي، خلک يې ویني او آن ھينې یې ناواره هم نه گهل کېږي. همداسي معروف عملونه کمنګه شوي، عجيب شوي او ھينې خو یې یو مخ ورک شوي دي، د دې ناواره حالت وړاندوينه رسول الله صلی الله عليه وسلم هم کړي، ابو امامه رضي الله عنه وايي، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمایل:

«كـيـفـ آـنـتـمـ إـذـا طـفـيـ نـسـاـؤـكـمـ، وـفـسـقـ شـبـابـكـمـ، وـتـرـكـتـمـ جـهـاـذـكـمـ؟»، قالـوا: وـإـنـ ذـلـكـ لـكـائـنـ يـا رـسـولـ اللهـ؟، قالـ: «نـعـمـ، وـالـذـي نـفـسـيـ بـيـدـهـ، وـآـشـدـ مـنـهـ سـيـكـونـ»، قالـوا: وـمـا آـشـدـ مـنـهـ يـا رـسـولـ اللهـ؟، قالـ: «كـيـفـ آـنـتـمـ إـذـا لـمـ تـأـمـرـوا بـالـمـعـرـوفـ، وـلـمـ تـنـهـوا عـنـ الـمـنـکـرـ؟»، قالـوا: وـكـائـنـ ذـلـكـ يـا رـسـولـ اللهـ؟، قالـ: «نـعـمـ، وـالـذـي

كتاب کې) مسلمانان نومولي ياست(د اسلام افتخار يې تاسو ته درکړ، او تاسو يې د نورو قومونو لپاره بېلګه وټاکلئ)، ترڅو رسول پر تاسو شاهد وي او تاسو پر نورو امتونو شاهد وي، نو لمونځ قائم کړئ، زکات ورکړئ، او په الله سبحانه وتعالی پوري (د هغه په دین پوري) منګولې خبې کړئ، هغه ستاسو مرسته کونکى دی، بهترین مولا او بهترین مرسته کونکى دی.

د خواشنى ځای دی چې امت نن د دنيا په لار کې له مرګه وپره نه لري، ساده بېلګه يې اروپا او استراليا ته قاچاقي سفرونه دی، چې په زړونو کسان په اوپو کې غرق شوي، یا په ځنګلونو کې له پنسو لوپدلي او یا د سرحدونو ساتونکو وژلي، کوم چې رسيدلي په کلونو کلونو په کمپونو کې د ذلت شپي سبا کوي، دا هرڅه د دې لپاره چې د غرب له ارام ژوند خخه برخمن شي. همداسي زندانونه له جنایت کارانو، قاچاقبرانو ... دک دي، خو په منځ کې يې مجاهدين هېڅ یا د گوټو په شمېر دي.

هره ورځ د مسلمانانو پوهونه وژل کېږي، خو د الله سبحانه وتعالى په لار کې د جهاد لپاره نه، بلکې د ملي پولو، ملي ارزښتونو او د نړیوال کفری نظم د ساتلو لپاره. دوی له مسلمانانو سره جګړه کوي او یوازی خپل ورونه وژني، په داسي حال کې چې په اسلام کې یوازنۍ مشروع جګړه د الله سبحانه وتعالى په لار کې د الله سبحانه وتعالى د کلمې د لوړولو لپاره جهاد دي، نه وطني او ملي جګړه.

نو دا معروف باید ژوندي شي. همداسي منکر، نا اشنا او غريب پاتې نه شي، ترڅو د الله سبحانه وتعالى عذاب مو ونه نيسې، الله سبحانه وتعالى فرمایي

(فُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤْكُمْ وَأَبْنَاؤْكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالُ أَقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةُ تَحْسُونَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

[التوبه: ۲۴]

اسلامي امت په جهاد سره ژوندي و، د الله سبحانه وتعالى هدایت او نور يې له همدي لاري نيمې نړۍ ته خپور کړ. رسول الله صلی الله عليه وسلم جهاد ته د اسلام تر تولو لوړه خوکه ويې، که مبالغه وکړو بشای شل سلنې قرانکريم او سنت د جهاد په اړه وي. مدینې ته له هجرت سره سه رسول الله صلی الله عليه وسلم لومړي د لښکر چاري تنظيم کړي او د مدینې شاوخوا يې سريې ولېړې، آن کله چې د مرګ پر بستر پورت و، د اسامه ابن زيد په مشري يې له روميانو سره د جهاد لواه په خپلو مبارکو لاسونو وتړله، د هغه صلی الله عليه وسلم له وفات وروسته د جهاد سېپختلي لاره خلفاء راشدینو تعقیب کړه؛ روم، فارس او افغانستان ته يې له همدي لاري اسلام ورساوه، له هفوی وروسته امويانو، عباسيانو او بیا عثمانيانو د الله سبحانه وتعالى په لار کې جهاد وکړ، ئکه دا د امت کېدو او امت پاتې کېدو لپاره اساسی رکن دي. الله سبحانه وتعالى فرمایي:

(وَجَاهَدُوا فِي اللَّهِ حَقًّا جِهَادَهُ هُوَ اجْتِبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مُّلَةً أَبِيَّكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاْكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمُؤْلَى وَنِعْمَ التَّصِيرُ)

[الحج: ۷۸]

زیاره: د الله سبحانه وتعالى په لار کې داسي جهاد وکړئ، خنګه چې يې حق دي، هغه (د خلکوله منه د خپل دین لپاره) تاسو غوره کړي ياست او په دین کې يې پر تاسو ناشونې او سخت کارونه نه دي ټاکلي (بلکې هغه خه يې پر تاسې لازمي کړي چې له انساني فطرت سره سه او ستاسو په تووان کې دي)، دا ستاسو د پلار ابراهيم عليه السلام دین دي. هغه سبحانه وتعالى (په مخکنیو او وروستي

او يو ملگری يې ورغلو او ورته ومي وييل: حطيطه خه خدمت وکرو، ويي وييل: يوغرپ او به راکرئ، او به ورکړل شوي، وروسته مر شو)).

د الله په لار کې صدقه کول

د اسلام د فکري تربیي د نه عملی کېدو له امله، نن امت غربی فکر اخیستي، د ژوند هدف يې د الله سبحانه وتعالی د رضا، او جنت لاس ته راولو پر څای، د ژوند خوبۍ ټاکلي، تل يې هخوي چې نهه لباس، نهه کور، نهه خوراک، نهه ټليفون، نهه موټر... ولري، دې لپاره تل د ډېر مال او لور منصب په لته کې وي، دي هدف ته درسېدو لپاره هميشه مال زخیره کوي، د الله سبحانه وتعالی په لار کې مصرف خو پريړه، په خپل ورور، خور، مور او پلار باندي هم انفاق نه کوي.

او س انفاق د هغه چا صفت بلل کېږي، چې بې پروا وي، د ژوند په قصه کې نه وي، راتلونکي نه پیژني، بي مسئليت بلل کېږي. اصلا یوه ريسنتني مؤمن، نفقه کوونکي او سخي ته د یوه هونښيار په سترګه نه کتل کېږي، ډېره بدہ او د شرم خبره ده چې دا ستر معروف زموږ په منځ کې منکر شوي، الله سبحانه وتعالی فرمائي:

(وَمَا لَكُمْ أَلَا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَلَّهُ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ...)

[الحديد: ۱۰]

ثباره: ولې بايد د الله سبحانه وتعالی په لار کې انفاق او مصرف ونه کړئ (ستاسو مالونه ستاسو سره امانت دي، تراخره دا هرڅه ستاسو په لاس کې نه پاتې کېږي)، د څمکو او اسمانونو ميراث د الله تعالى دي.

معروف شوي منکر

زموره په ټولنه کې ډېر داسي عملونه شته چې هغه بايد په یوه اسلامي ټولنه کې منکر وي، خلک

ثباره: ورته وواييه: که تاسو ته مو پلوونه، زامن، وروونه، بشئې، قوم او قبيله، هغه مالونه چې لاس ته مو راوري، هغه تجارت چې پر خرابيدو يې ويرې او هغه محلونه چې او سېدل پکي خوبسوئ، له الله او رسول او د هغه په لار کې له جهاد کولو خخه خوبسوئ، نو انتظار وکړئ چې الله سبحانه وتعالی خپل کار کوي(خپل عذاب را ليږي)، الله سبحانه وتعالی فاسقانو ته سمه لاره نه نسيي.

د چارواکو محاسبه

له انحطاط نه وړاندي امت چاروکو او حکامو ته چاپلوسي نه کوله، د اسلام د فهم له امله تر تولو غوره عمل د حکامو محاسبه ورته بسکارپده، په دې لار کې له ځان نه هم تير وو، څکه پوهيدل چې په دې لار کې مرګ د حمزه بن عبدالملک له شهادت سره برابر دی. سلف صالحينو له خپلو حکامو سره ډېره نهه محاسبه کوله، په هېڅ یوه منکر کې يې د هفوی پر وړاندي چوپه خوله نه ده نیولې، ابو حامد الغزالی په خپل کتاب احياء علوم الدين کې یو روایت نقلوي: ((د حطيط په نامه یو شخص حجاج ته راوستل شو، ورته ويي وييل: ته حطيط يې؟ ويي وييل: هو؛ وپونسته چې خه خبره ده؟ ما په مقام ابراهيم کې له الله سبحانه وتعالی سره درې عهده کړي: که وپونستل شم ربستيا به وايم، که په سختي ابتلا شم نو صبر به کوم او که وپښل شم، نو شکر به ادا کوم. حجاج وویل زما په اړه خه نظر لري؟ ويي وييل: ته په مئکه کې د الله سبحانه وتعالی له دېمنانو خخه یې، محارم ماتوي او په ګومان باندي خلک وژني. ورته ويي وييل: د عبدالملک بن مروان په اړه خه وايې؟ ويي وييل: هغه له تانه هم لوی مجرم دي، ته د هغه له خطاوو خخه یې، حجاج وویل: هغه تعذيب کړئ! دومره یې تعذيب کړ چې د لاسو او پنسو هدوکي یې ورمات کړل، وروسته یې په رسی وتاره او کشاوه یې، تر دې چې غوشې یې بیلې شوې، مګر هېڅ یې ونه وييل، حجاج ته وویل شول: هغه وروستي سلګي وهې، ويي وييل: بازار ته یې یوسى او هلتله یې وغورڅوئ، جعفر وايې: زه

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ لَا فَضْلٌ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ وَلَا عَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ وَلَا لَأَحْمَرٌ عَلَى أَسْوَدٍ وَلَا لَأَسْوَدٌ عَلَى أَحْمَرٍ إِلَّا بِالْتَّقْوَىٰ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاتِلُكُمْ» (البيهقي)

ای خلکو: ستاسو رب یو دی او پلار مو هم یو دی، خبر او سئ عرب پر عجم او عجم پر عرب هېڅ فضیلت نه لري، سور پر تور او تور پر سور هېڅ غوره والي نه لري، مګر په تقوا سره، د الله پر وړاندي په ستاسو کې غوره هغه خوک دی چې ډېره تقوا ولري. مګر زموږ په منځ کې نژادي او قومي تعصب او جه رسبدلی، ترك تر عرب، عرب تر افغان او افغان تر پاکستانی ځان غوره بولی. یو پښتون ته ځان تر یوه تاجک بنه مسلمان سکاري او یوه تاجک ته پښتون ټیپ سکاري... اصلا موږ دی فکر ته د منکر په ستړگه نه ګورو.

ملي فکر

يو وخت زموږ وينه د اسلام په لار کې توپیدله، د بشريت د هدایت فکر مو کاوه، ځان مو په یوه ټاکلې سيمه پوري نه تاره، د مسلمانانو هره سيمه زموږ، په هرځای کې د هر مسلمان په ستونزې خپه کېدو او مرسته مو ورسره کوله؛ خو دا حالت مو بدل شو، موږ استعمار وویشلو، د یوه افغان د خير اراده یوازي افغانستان ته وي، شر هم یوازي له خپلو خلکو چپوي، د یوه پاکستانی بیا ټول پام پاکستان ته وي... آن د خپلي سيمې د ابادی لپاره د نورو ويچاري غواړي، حتی اکثريت متدين یې له وطن سره مينه فرض بولی، په دی اړه یې دروغجن او جعلي احاديث پيدا کړي، لکه «حب الوطن من الايمان» که ورته وايې چې مسلمانان ټول سره ورونه دي، باید یو له بل سره پوله ونه لري، نو زله یې دا خبره نه مني.

دوی فکرنه کوي که وطن مهم واي، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم ولې مکه پریښودله او هیڅکله

یې ونه پېژني، ويې نه کړي او په بدہ ستړگه ورته وکتل شي. له بدہ مرغه او سه ځینې منکر علمونه معروف شوي، ترسره کېږي، خلک ورته دعوت کېږي او آن ويړ پرې کېږي. دا عملونه ډېر دی، چې ځینې یې زه دلته یادوم:

قومي تعصب

اسلام د قومي او جاهلي تعصباتو پر وړاندي سخت دریخ نیولی، هڅه یې کړي چې انسان د الله سبحانه وتعالی د کلمې پر اساس یو له بل سره ورونه کړي او اخوت یې د اسلامي عقبدي جزء ګړولي. هڅه یې کړي چې انسان ته د هغه اصل وروښي چې ټول له یوه پلاره پیدا شوي او له یوې خاورې خڅه یاست، تور، سپین، سور یو له بل سره هېڅ توپیرنه لري او نه هم د رنګ او قوم له خاطره یو پر بل فضیلت لرئ. اسلام قومي تعصب په ډېرو سخو الفاظو غندلي، هغه یې جاهليت، بدیوی او... بللى. نسائي او احمد له ابى بن كعب رضي الله عنه خڅه روایت کوي، هغه وايې له رسول الله صلی الله عليه وسلم خڅه مې اوږدلي:

«من تعزى بعزاء الجahلية فأعضوه ولا تكنوا»
(البخاري)

خوک چې د جاهليت (قوم او نسب) پر اساس ويړ کوي، نو د پلار تناسي الله دي وژوووي (په خوله کې ونisi) او دا خبره ورته په کنایه کې مه کوئ (يعني) غير مستقيم او کنایه کې مه ورته واياست، بلکې صريح ورته واياست چې د پلار په تناسي الله دي شخوند ووھه)

موږ د اسلام په خاطر ټول یو له بل سره ورونه یو، زموږ په منځ کې عرب، عجم، پښتون، تاجک، ازبك... یو پر بل هېڅ غوره والي نه لري، که غوره والي لري؛ نو هغه د تقوا پر بنسته دي. جابر بن عبد الله وايې: رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمایل:

او د خپلمنځي شخزو حل یوازي په هغوي پوري تړلي بولي. تاسو محمد بن سلمان وينئ چې له هر چانه ډېر باور په امريكا او چارواکو یې لري. اردوغان وينئ چې له امريكا او اسرائلي اشغالګرو سره د خپلو مسلمانو ورونيو په پرتله سل چنده بشه رابطه لري، هغوي خپل نړدي دوستان بولي او د رهبرانو قبرونو ته یې گلونه ړدي. سيسی، شهباز شريف او ګن نور هم په همدي لاره روان دي. عام مسلمانان خو پريېد، بلکې مشهور علماء یې په دي خيانتونو کې مخالفت او نهي عن المنكر نه کوي، په خاص دول د حرمینو ټئي مشهور امامان چې خپله هم له رأس الکفر سره مستقيما بشه روابط لري، په داسي حال کې چې دا یو ډېر بد منکر دي، چې نن د خلکو په منځ کې معروف شوي دي. دا چې ولاء يعني له الله سبحانه وتعالى، رسول الله صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو سره محبت او دوستي، او براء يعني له کفارو او د هغوي له اولیاؤ سره نفترت کرکه او دوښمني د یوه مسلمان د عقیدي جزء دي، له دي سره د ډيری علماءو په اند که یو کس ولاء او براء مراعت نه کري، ايمان نه لري. الله سبحانه وتعالى فرمائي:

**(لَا يَتَخَذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْيَاءً مِنْ ذُونِ
الْمُؤْمِنِينَ ۝ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي
شَيْءٍ)**

[آل عمران: ۲۸]

مؤمنان باید هیڅکله د مؤمنانو دوستي پري نړدي او د کفارو سره دوستي ونه کري، که خوک داسي کوي، نو (د هغه رابطه له الله سبحانه وتعالى سره سسته ده) او د الله سبحانه وتعالى (له رحمت) خخه هغه هېڅ شی نه لرلای.

يې بیا هلتہ اقامت ونه کړ، ابو ايوب انصاري ولې په استانبول کې شخ دی، ولې صحابه له مکې او مدینې وتلي او ولې زموږ په خاوره د شهداء صالحینو قبرونه دي؟!

که اصحابو ملي فکر لرلای، نو هېڅکله به اسلام له مکې نه واي وتلي. ملي فکر یو منکر فکر دي، چې اوس معروف شوي.

«من قُتِلَ تحت راية عُمَّيَةٍ يَدْعُو عَصَبَيَةً أَوْ يَنْصُرُ عَصَبَيَةً فَقْتَلَةً جَاهِلِيَّةً» رواه مسلم

خوک چې د جاهليت (قومي او وطني) بيرغ لاندي مړشو، عصبيت ته یې دعوت کاوه او یا یې د عصبيت مرسته کوله؛ نو مرګ یې د جاهليت دي.

سود (ربا)

که د اسلامي خاورو په لويو بسارونو کې قدم وګرځئ؛ نو هره خوا به سودي بانکونه ووينئ، تر ټولو بشه تعميرونه به د همدوی وي او با استعداده ځوانان به هم هلتہ کار کوي، آن ډيری مسلمان ځوانان دا ارمان لري چې په کوم بانک کې دنده و لري. له بانک خخه بیا مسجد ته هم ئې او فکر به هم کوي چې ډېر کلک مسلمان دي. اصلا ربا یا سود ته د یوه منکر په سترګه نه ګوري، په داسي حال کې چې الله سبحانه وتعالى له سود کونکي سره د جګري اعلان کري او رسول الله صلی الله علیه وسلم تر ټولو لويء ګناه بلې؛ ابن ماجه له ابو هريرة رضي الله عنه خخه روایت کوي، هغه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي:

«الرَّبَا سَبْعُونَ حُوَبًا، أَيْسَرُهَا أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّةً»

د سود ګناه اویا ډوله ده، تر ټولو ساده یې داسي ده لکه یو کس چې له خپلی مورسره نکاح وکري.

د اسلام پر اساس ولاء او براء کول

مسلمان د خپلو چارواکو تعامل او رابطه له کفارو سره ويني، چې خومره ميلان ورته لري، اسلامي خاورو ته د هغوي په راتګ خومره خوشحاليري

کله چې له دنیا، قدرت او مال سره مینه پیدا کړي، بیا د رعیت د کابو کولو لپاره له خینو اسلامي مفاهيمو خخه ناوره ګته پورته کوي او په رعیت کې د نصیحت، امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محاسبې مخه نیسي.

تر دې چې پورته یاد شرعی مفاهيم د خینو نورو مفاهيمو لکه؛ فتنه، فساد، بغاوت او تفرقې په واسطه محکوموي او بالاخره د خپلې واکمنۍ او قدرت د ادامې او یا هم د خلکو د غلي کولو لپاره له هغو ناوره ګته اخلي. د دغې ليکني له لاري غواړو د امت او چارواکو ترمنځ ته کرو چې رعیت او چارواکي وکولای شي، خپل مکلفيت له هر دول تور او تهمت خخه بېل کري او دواړه لوري د محاسبې، نصیحت او امر بالمعروف او نهی عن المنکر جرئت له لاسه ورنه کري.

د امر بالمعروف او نهی عن المنکر پر وړاندې؛ د فتنې، فساد، بغاوت او تفرقې له مفاهيمو ناوره ګته اخښته!

اطاعت او ملاتړ وکړي او چارواکي د اسلامي هدایت پير مستقيمه لاره روان وساتي.

همداراز دولت او چارواکي د رعیت لخوا په دوامداره توګه څارل کېږي، ترڅو هغوي له شريعت او مستقيمي لاري خخه انحراف ونه کړي. په دې اړه وخت په وخت تذکر ورکوي، د خلکو په چارو کې د غفلت او د اسلام په بشه تطبيق کې د بې غوري په اړه ورسره علنی محاسبې کوي، امر په معروف کوي او له منکراتو خخه یې نهی کوي او همدارنګه د زړه له کومي او په پوره اخلاص سره نصیحت ورته کوي.

د حاکم او رعیت ترمنځ د اړیکې پورتنۍ تصویر د اسلام ریښتینې تصویر او د نهضت او ویښتیا د

له سياست پرته اسلام د حمکې پر مخ ژوندي دین نه دی. ځکه اسلام حمکې ته د دې لپاره را استول شوي، ترڅو د بشري ژوند ټولې برخې د اسلامي نظام (حللارو) په واسطه تنظيم کړي. دغه سياست (د چارو سرپرستي) د امت او دولت لخوا په ګډه تمثيلېږي. امت په خپل نيا بت له خليفه سره بیعت کوي، ترڅو پر دوی یوازې اسلام پلى کړي.

د اسلام دغه سياسي طبیعت ته په کتو، شريعت حاکم او رعیت دواړو ته د پام وړ مکلفيونه او وجیې پاکلې دی. له همدي امله د حاکم او رعیت ترمنځ اساسې اړیکه؛ د اسلام په تطبيق او حمل کې د استازیتوب او نیابت اړیکه ده. نو حاکم د رعیت هغه استازی او نایب دی، چې شرعاً یې د بیعت له لاري د دې لپاره غوره کړي، چې پر اسلامي ټولنه د بشري ژوند په ټولو برخو کې یوازې او سوچه اسلام تطبيق کړي.

نو پر همدغه بنسټ د حاکم دنده یوازې د اسلام بشپړ تطبيق، د رعیت د ژوند د ټولو برخو د چارو سرپرستي او نېړۍ ته د اسلام لپېږد دی. همدارنګه د رعیت دنده دا ده، چې په هر حالت؛ خوبۍ او خفګان، سختۍ او آسانۍ کې د خپل حاکم بشپړ

اسلامي امت ته اړينه ده، چې تل د دولت په توګه
اسلامي عقیده او شريعت په ټولنه کې د تطبيق له
لاري معروف او مشهور کړي، کفری مفکوري، قوانین او
رواجونه د منعه کولو له لاري منکر او نآشنا کړي. په
همدي توګه د رعیت د فرد-فرد، همداراز د سياسي
احزاپو او جماعتونو دنده او مکلفيت هم دا دې چې تل
په معروف سره امر وکړي او له منکر خخه نهی وکړي.

اديانو برخلاف موږ ۱۴ پېړۍ وروسته هم د اسلام اساسی سرچینې (قرآن او سنت) له هر ډول تحریف پرته له څان سره لرو.

د اسلام دغه سیاسي طبیعت دوامداری ويښتیا او تقوا ته اړتیا لري. خو هغه حاکمان چې له دنیا، قدرت او مال سره مینه پیدا کړي، بیا د رعیت د کابو کولو لپاره له ځینو اسلامی مفاهیمو څخه ناوړه ګټه پورته کوي او په رعیت کې د نصیحت، امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محاسبې مخه نیسي. تر دې چې پورته یاد شرعی مفاهیم د ځینو نورو مفاهیمو په واسطه محاکوموي او بالاخره د خپلې واکمنی او قدرت د ادامې او یا هم د خلکو د غلي کولو لپاره له هغو ناوړه ګټه اخلي. نو دغه مقدمې ته په کتو، په دې لیکنه کې غواړم ځینې دغه ډول مفاهیم روښانه کړم، ترڅو په دې اړه د امت ترمنځ د پوهاوی او ويښتابه سبب شي او په خرگنده توګه وکولای شي، خپل مکلفیت د حاکم او چارواکو له تور او تهمت څخه بېل کړي او د محاسبې او امر بالمعروف او نهی عن المنکر جرئت له لاسه ورنه کړي. دغه مفاهیم فتنه، فساد، بغاوت او تفرقه دي.

۱. فتنه:

مقاييس اللجه د فتنې رېښه د (**فَتْنَة**) له اصل څخه بلې چې په ابتلا (د اصل افشا کېدل) او اختبار (د زور او یا بلې هري ناوړه لاري له چا معلومات اخيستلو) ته وايي، مثلًا (**فَتْنَةُ الْذَّهَبِ بِالنَّارِ**) ما سره زړېه اور سره و آزمويل. همداراز فتن شیطان ته ويل کېږي. همداراز (**قَلْبُ فَاتِنْ**) هم کارول کېږي. خلیل بیا (**الْفَتِنْ**) د سوځولو په معنی کارولی دي.

امام راغب اصفهاني په مفردات القرآن کې د (**الفَتْنَة**) رېښه؛ اور ته د طلا داخلول بلې، ترڅو پاکه او سوچه شي او نور معدني مواد ورڅه بېل او یا هم وسوځول شي. همداراز الله سبحانه وتعالى اور

حالت تصویر دی. خود بشري فطرت له امله، چې انسان معصوم نه دي، تل ګناه کوي، له قدرت، دنیا او مال سره یې مينه وي، نو ځکه د وخت په تېږدو سره دغه روښانه تصویر پیکه کېږي او آن تر دې چې منحرفېږي او اسلامي دولت او امت د انحطاط پر لور درومي. نو ځکه اسلامي امت ته اړينه ده، چې تل د دولت په توګه اسلامي عقيده او شريعت په ټولنه کې د تطبیق له لاري معروف او مشهور کړي، کفری مفکوري، قوانین او رواجونه د منعه کولو له لاري منکر او نآشنا کړي. په همدي توګه د رعیت د فرد-فرد، همداراز د سیاسي احزابو او جماعتونو دنده او مکلفیت هم دا دې چې تل په معروف سره امر وکړي او له منکر څخه نهی وکړي. د اسلام، مسلمانانو او اسلامي ټولنې دغه روښانه تصویر په نبوی او راشده دولت کې تر ټولو خرگند بشکاري، همداراز د یو شمېر اموي، عباسی او عثمانی خلافاوو د سیاست دغسې روښانه تصویر لرونکي او په دې معنی؛ چې د پورته روښانه تصویر لرونکي او ویبن اسلامي دولت او امت رامنځته کېدل، کوم ناشونی عمل نه دي، بلکې د اسلامي تاریخ په اوږدو کې په وار-وار تکرار شوي دي.

تر کله چې حاکم او رعیت ته د ژوند اساسی موخه (ابتلا، د انسان افسا کېدنې) روښانه وي او د حاکم او رعیت یوازنې موخه د الله سبحانه وتعالى د رضایت ترلاسه کول وي، نو دوي دواړه بشپړه تقوا او ويښتابه لري او پر مستقیمه لاره متین او پیاوړي ګامونه ړدي. خو کله چې شیطان ورڅه د ژوند هدف هېر کړي، له قدرت او دنیا سره یې مينه زیاته شي؛ نو انحطاط او انحراف پیلېږي. له همدي امله کله چې دغسې انحرافات او انحطاط رامنځته شوي، متقي او ويښو مسلمانانو په لاس، ژبه او زده باندې یې د هفوی د تغییر او بدلون هڅه کېږي او بالاخره یې د دغه انحطاط مخه نیولې ده. همدغه میکانیزم دې سبب شوي، چې د نورو آسماني

”

د فتنې په لفظ کي د دې ظرفیت شته چې د حاکم او یا د رعیت له لوري ورڅخه ناوره ګټه پورته شي. له همدي امله که به تولنه کي حاکم او رعیت شرعی پیاووري، روښانه او ژور اسلامي مفاهیم ونه لري، د دغه لفظ کارول یو د بل لپاره په عادي چاره بدلېدلی شي. نو له همدي امله باید د دغه لفظ له کارونې سره بشپړ احتیاط وشي. په دې اړه د حاکم دنده دا د چې هېڅکله رعیت په فتنه کي وانه چوي، د هر فرمان او دستور لپاره یې باید د خپل اجتهاد او سیاست لپاره روښانه شرعی دلایل وراندي کري او همداراز د رعیت دنده دا د چې هېڅکله شرعی حاکم ته فتنه جوړه نه کړي.

د. یا: «إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ» یعنې هغه کسان چې مؤمنان په فتنه (عذاب) کې اچوي. یا د آیت شریف: «وَاحْذَرُهُمْ أَنْ يَفْتَنُوكُمْ عَنْ بَغْضٍ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ» یعنې له هغوي خخه حذر وکړه چې د ځینو هغو احکامو د تطبیق په اړه چې الله سبحانه وتعالی پر تاسو نازل کري دي، تاسو ته خدمعه درنه کري. د فتنې په اړه پورتنېو حالاتو او معناوو ته پام سره، هغه حالت ته هم فتنه ویل کېږي چې یو خوک په داسې شرایطو کې واقع شي، چې د یوه عمل او یا پېښې حکم ونه پېژني او هغه د دي سبب شي چې خپل مکلفیت ترسره نه کري. نو خوک چې خپل تکلیف نه پېژني هغه هم په فتنه کې لوبدلی دي. په اسلامي تولنه کې د نفاق پدیده خپله ستړه فتنه ده. همداراز که خوک داسې افواهات خواره کړي چې په تولنه کې د عامه افکارو د اغتشاش او ګډو ډېدو سبب شي، دي ته هم فتنه ویلى شو. نو فتنه کېداي شي د حاکم او رعیت د لیدلوري له مخي توپير وکړي. د فتنې په لفظ کې د دې ظرفیت شته چې د حاکم او یا د رعیت له لوري ورڅخه ناوره ګټه پورته شي. له همدي امله که په تولنه کې حاکم او رعیت شرعی پیاووري، روښانه او ژور اسلامي مفاهیم ونه لري، د دغه لفظ کارول یو د بل لپاره په عادي چاره بدلېدلی شي. نو له همدي امله باید د دغه لفظ له کارونې سره بشپړ احتیاط وشي. په دې اړه د حاکم شوې ده: «أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقْطُوا» یعنې پوه شئ چې په عذاب کې ولوبدل. کله هم د ازموليو په معنی کارول شوې: «وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا» یعنې په فتنې سره مو وازمولې. همداراز هغه ابتلا ته هم ویل کېږي چې انسان ته د سختي او اسانی خخه رسېږي: «وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْحَيْرِ فِتْنَةً» یعنې تاسود شر او خير په فتنې سره ابتلا (افشا) کوو.

فتنه له یوې خوا داسې افعال دي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري ترسره کېږي. له بل پلوه فتنه کېدلی شي د بنده له خوا هم ترسره شي. لکه بلا، مصیبت، قتل، عذاب او نور ناوره اعمال. خو کله چې د الله سبحانه وتعالی له لوري فتنه ترسره کېږي، ترشا یې ستر حکمتونه وي او کله چې د انسانانو له لوري ترسره کېږي، نو د حکمت خلاف وي. له همدي امله الله سبحانه وتعالی د انسان بېلابېلې فتنې بدې بلې دي، لکه: «وَالْفِتْنَةُ أَسْدُ مِنَ الْقَتْلِ» یعنې، فتنه تر قتل ډېره سخته

خاوندان يې ذليلوي او دې ته ورته کارونه کوي.
په لسان العرب کې راخی چې «فساد: الفساد:
نقیض الصلاح وتفاسد القوم: تدابرزوا وقطعوا الأرحام» ینعی: فساد د صلاح ضد دی او دا چې قوم
يو له بل سره فساد وکړو، معنی دا چې يو بل ته
يې شا کړه او د خپلوي اړیکې يې پري کړي.
نو د اسلام له نظره فساد هغه وخت بهه فهم
کېدلی شي چې هغه خه وپېژنو چې د اسلام له
لوري مصلحت وي. نو فساد هر هغه کار او عمل
ته ويل کېږي چې د اسلامي شريعت له احکامو
سره خرگند تکرولري. لکه خنګه چې د یوسف عليه
السلام د ورونيو په اړه قرآن کريم وايي چې دوي
نصرته د فساد لپاره نه وو راغلي چې هلتله د
قانون خلاف عمل ترسره کړي او غلا وکړي.
(قالوا تَالِه لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنفْسِنَا فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ)

[یوسف: ٧٣]

ثیاره: هفوی وویل قسم پر الله چې تاسو باید پوه
شئ چې مورد دې لپاره نه وو راغلي چې په حمکه
کې فساد وکړو او نه مور غلا کوونکي ۹۹.
همداراز د حمکې پر مخ فساد کول هغه حالت
ته وايي، چې پر حمکه شريعت پلى کېږي، خو
خینې کسان وغواړي دغه د صلاح حالت بدل کړي
او بېرته یې جاهليت (بشيري نظام) ته واروی. له
همدي امله نن په امت کې شريعت نه پلى
کېږي، نو هکه دغه حالت ته د فساد حالت ويل
کېږي. الله سبحانه وتعالي فرمائي:

(الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيَاثِقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)

[البقره: ٢٧]

ثیاره: هغه کسان چې له الله سبحانه وتعالي سره

د فساد معنی دا ده چې يو خه له عادي حالت
څخه ناوره حالت ته لړ شي او د صلاح ضد مفهوم
لري. لکه چې الله متعال فرمائي: «**وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ**» ینعی الله سبحانه وتعالي مفسد له
مصلح څخه بېلوي. دې لپاره چې د فساد پروسه
دقیقه وپېژنو، لازمه ده چې د صلاح پروسه هم
وپېژنو. له همدي امله د دغه دواړو خرگند او مطلق
پېلتون یو ستونزمن کار دی. هکه دا د ليدونکي تر
لیدلوري پوري تراو لري. له همدي امله مفسد
هغه کس دی چې شته او بهه وضعیت او حالت
ګډوډوي. په قرآن کريم کې راخی:

(وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمٍ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلَهَتَهُ قَالَ سَنُقْتَلُ أَبْنَاءُهُمْ وَسَتَحْبِي نِسَاءُهُمْ وَإِنَّا فَوْهُمْ قَاهِرُونَ)

[الاعراف: ١٢٧]

ثیاره: د فرعون له قوم څخه د نوموري خینو
مشاوريون او چارواکو هغه ته وویل چې آياته
موسی او د هغه قوم پرېږدي چې په حمکه کې
فساد وکړي، تاسو او ستاسو خدای پرېږدي. هغه
وویل ژر به زه د هفوی زامن ووژنم او بشجې به یې
ژوندي پرېږدم او مور پر دوي قاهر او براسې یو.
همداراز د یوه کلي او نسار د او سېدونکو له خوا
حاکم او پاچا ته هم د فساد ګوته نیوں کېږي، هکه
حاکم او پاچا شته وضعیت بدلوی، په ځانګړي دول
هغه حاکمان چې یوه سيمه فتحه کړي. په دې اړه
هم په قرآن کريم کې راخی:

(قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذِلِكَ يَفْعَلُونَ)

[نمل: ٣٤]

ثیاره: هغې وویل کله چې پاچا هان یوه کلي ته
داخل شي، هلتله فساد کوي او د عزت او قدرت

٣. بغاوت:

البغْيُ، اصلًا داسې شدیدي او سختي غوښتنې ته ويل کېري چې انسان يې د لاس ته راولو لپاره مادي کړنو، ظلم او تېري ته لاس واچوي. حسد او کينه اصلًا خپله بغاوت دی. دي ته ورته ظلم ته هم بغاوت ويل شوی، ئکه حاسد او کينه کېښ پر محسود (هغه کس چې ورسره کينه لري) ظلم کوي او هڅه کوي چې له هغه خڅه د الله سبحانه وتعالى ورکړل شوی نعمت زايل کړي. همداراز بېټري او تجاوز ته هم ويل کېري، چې له حق او عدالت خڅه مخ اړوي او تېري کوي. باغي دله، هغې دلي ته ويل کېري چې د عادل او مشروع امام له طاعت خڅه تېري وکړي. لکه خنګه چې عمارته رسول الله صلی الله علیه وسلم وايي: «**وَيَحْ أَبْنِ سُمَيَّةَ تَقْتَلَهُ الْفَئَةُ الْبَاغِيَةُ**» يعني: افسوس اي د سمیي زویه! تا به باغي دله وژني. همداراز په قرآن کريم کې راحي: «**فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَ سَبِيلًا**» يعني: پر دوی د تېري لاره مه لټوه.

همدارنګه الله سبحانه وتعالى په قرآن کريم کې د هغو حرامو خیزونو خورلو ته رخصت ورکوي چې د باغ یا بغاوت (د الله متعال له حدودو خڅه د تېږدو) له امله یې نه خوري، بلکې یوازي د ژوندي پاتې کېدو له امله یې خوري او نور ورته هېڅ کوم خاص تمايل نه لري.

إِنَّمَا حَرَمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلَلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

[بقره: ۱۷۳]

زیاره: بېشکه پر تاسو خپله مرشوی حیوان، وینه، د خنځیر غونسه او هر هغه خه چې د الله له نامه پرته په بل نامه ذبح شوی وي، حرام دي. نوکه خوک (د مرگ ترکچې) مجبور شو، پرته له دې چې د الله سبحانه وتعالى له حدودو خڅه تېرشي او یا

(د شريعه د تطبيق او حمل) له تړون وروسته عهد ماتوي او هغه خه چې الله متعال یې د وصل امر کړي، هغه قطع کوي او په ځمکه کې فساد کوي، همدا خپله زیانکاران دي.

او یا دا آيت شريف:

(وَإِلَى مَذَيْنَ أَخَاهُمْ شُعْبِيًّا قَالَ يَا قَوْمَ اغْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتُكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءُهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرُ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ)

[الاعراف: ۸۵]

زیاره: د مدین شار (خلکو) ته د هغوي ورور شعيب وویل: اې قومه! د الله سبحانه وتعالى عبادت وکړي، تاسوته له یوه الله پرته بل معبد نشه، تاسوته مې ستاسو د رب له لوري روښانه دلایل راوري، نو په تله او پیمانه کې وفا وکړي او خلکو ته د هغوي په شیانو کې تاوان مه اړوئ او په ځمکه کې د هغې له اصلاح وروسته فساد مه کوي، دا ستاسو لپاره خير دی، که مؤمنان یاست.

نو پورتنې لغوي او شرعې وضاحت ته په کتو، فساد هم هغه مفهوم دي، چې هم الله سبحانه وتعالى کارولۍ او هم مفسد فرعون. ئکه دغه مفهوم د استفاده کوونکي په ليدلوري پوري تراو لري. نن سبا ئینې هغه جبریه نظامونه چې د امت د انحطاط پر مهال یې پر خلکو خانونه د اسلامي نظامونو په توګه تپلي دي، لکه د ایران «اسلامي جمهوریت» او د سعودي شاهي نظام، د خپلو مخالفينو د خپلو لپاره د فساد او مفسدون في الارض کلمې کاروي، آن تر دغو نومونو لاندې خپل مخالفين محکمه کوي، بندي کوي او اعدامي یې. نو دغه کلمه هم کېدلې شي، د امر بالمعروف او نهی عن المنکر پر وړاندې د چارواکو او رعيت له خوا وکارول شي او تري ناواړه ګټه پورته شي.

تبری وکری، نوله باغي ډلپی سره باید تر هغې جگړه وشي، ترڅو بېرته د الله سبحانه وتعالی امر ته راوګرځی. په دي اړه الله متعال فرمایي:

(وَإِنَّ طَائِفَاتٍ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ أَفْتَأْلُحُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَعْثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ)

[حجرات: ۹]

ژباره: که له مؤمنانو خخه دوي ډلپی يوله بل سره جگړه وکری، نو تر منځ یې صلحه وکری، خو که بیا یوې پر بلپی تبری وکری، نوله هغې سره چې بغاوت یې کړی، تر هغه وجنګبرۍ، ترڅو د الله سبحانه وتعالی امر ته راوګرځی. که راوګرځده، تر منځ یې بیا په عدل او قسط سره صلح وکری. بېشکه الله سبحانه وتعالی عدل کوونکي خوشوي.

دا هم باید ومنو چې بغاوت د انسان په فطرت کې شته او په دي اړه ډېر آيتونه شته دي، چې دلته یې د یادلو امکان نشه. همداراز هرڅوک چې د بغاوت او تبری شکار شي، د هغه مرسته او ملاتړه باید وشي او دا په قرآن کريم کې د مؤمنانو له صفاتو خخه بلل شوي دي. نو بغاوت هم داسي اصطلاح ده، چې د چارواکو له خوا ورڅه د ناواره استفادې امکان شته دي.

۴. تفرقه:

تفرقه له لغوي پلوه بېلولو او پېشلوته وايي. «وَإِذْ فَرَقْتَا بِكُمُ الْبَحْرَ» یعنې: کله چې موږ تاسو (موسى او بنې اسرائيلو) ته بحر غوڅ او جدا کړ. ترڅو د فرعون له لښکرو خخه وړاندي لارشئ. همداراز د قیامت په ورڅ د مؤمنانو او کافرانو د بېلتون لپاره هم همدغه اصطلاح کارول شوي ده. «وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ» یعنې: په هغه ورڅ چې قیامت

هم تبری وکری، یوازي د مجبوريت له مخي دغه حرام شوي خیزونه وخروري، پر هغه ګناه نشه. بېشکه الله سبحانه وتعالی پتوونکي او دېر مهربانه دی.

دا هم باید درک کړو چې بغاوت د انسان په فطرت کې شته او تل د ژوند په بېلاپلېو برخو کې غواړي، تر نورو ډېر خه ولري، نور یې تر لاس او واک لاندې وي. دي ته ورته انسان وروسته له هغې چې علم او بینات یې د الله سبحانه وتعالی له لوري ترلاسه کړي، له هغه وروسته یې بغاوت ته مخه کړي. الله متعال فرمایي:

(إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّاٰ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْدًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرُ بِآيَاتِ اللهِ فَإِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ)

[آل عمران: ۱۹]

ژباره: بېشکه الله ته منل شوي دين اسلام دي او اهل كتابو هم تر هغه اختلاف ونه کړ، مګر وروسته له هغه چې علم (روښانه او قطعي دلایل) ورته راغل، هغه هم په خپلو منځونو کې د بغاوت له امله. نو خوک چې د الله سبحانه وتعالی پر آيتونو کفر وکړي، نو الله سبحانه وتعالی ډېر ژر حساب کوونکي دی.

په دغه آيت شريف کې د بغاوت له مخي اختلاف د اهل كتابو د کفر سبب شوي دي. دي ته ورته کله چې انسان په سختو شرایطو کې وي، الله متعال ته رجوع کوي، خو کله چې له دغو سختو شرایطو خخه را ووځي بیا ټر په ځمکه کې بغاوت، ظلم او تبری پیلوي. په دي اړه زيات قرآنی آيتونه شته. همداراز مؤمنان يوله بل سره مینه لري، یو د بل پر وړاندي ایشار او قرباني ته چمتو وي او همداراز یو د بل پر وړاندي کرم او سخا لري. خو هغه دله چې پر بله بغاوت او

داسي مفاهيم دي چې چارواکي او رعيت دواړه کولی شي، له هفو خخه ناواړه ګټه واخلي. چارواکي يې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر، محاسبې او نصیحت پر وړاندې وکاري او رعيت هم له دغو نومونو او تورونو خخه د وېږي له امله د دغه ستري فريضې د ادا کولو په برخه کې خپلې دندې ته شاکري. د دغه ناواړه ګټې اخيستني د مخنيوي لپاره يوازنې د حل لار دا ده چې امت د اسلامي عقیدي او افکارو پر بنسته ويښن وي، د اسلام د سڀځلي دين سیاسي طبیعت يې بشپړ درک کړي وي، دلهیزه تقوا ولري، د امر بالمعروف او نهی عن المنكر فريضه له تولو لازمو لارو چارو او جزئياتو سره ورته واضح وي او له دغو اصطلاحاتو سره يې دقیق توپير ويژني او همداراز دولت او رعيت دواړه يوازې د الله سبحانه وتعالى د رضا لپاره خپل مکلفيونه او وجایب ترسره کړي. په دې اړه باید له حب الدنيا خخه چې قدرت هم پکې شامليپري څان وساتي، نه دا چې د قدرت او دنیوي چارو له مدیریت خخه غافل وي، بلکې يوازې د شرعاي مکلفيت له مخې؛ چارواکي د چارواکي په توګه او امت د رعيت په توګه خپل تکلیف ادا کړي او دغو تولو مفاهيمو او له هفو خخه ناواړه ګټه اخستلو ته په ژوند کې د الهي هدف؛ ابتلا (افشاکدو) د پروسې په ستګه وګوري. ګني اصلًا امكان نه لري چې دولت دي په نبوی تکلاره برابر او په راشده توګه دې اسلام تطبیق او نیوالو ته يې دې ولپردوی.

سيف الله مستنير

د حزب التحرير-ولایه افغانستان د مطبوعاتي دفتر

رئيس

کېږي، انسانان هم سره جدا کېږي. کتاب، وحى، قرآن او د حق او باطل بېلتون ته هم فرقان ويل شوي، نوځکه د بدر د غزا ورځ هم یوم الفرقان بلل شوي ده. توپير ته هم فرقه ويل کېږي. دې ته ورته بېلې شوي ډلي ته هم فرقه ويل کېږي. له همدي امله الله سبحانه وتعالى فرمائي: «**وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا**» يعني: د الله سبحانه وتعالى په رسی منګولي ولګوئ او یو له بله مه بېلېږي. خو په عقیده کې بېلتون ستره ستونزه ده، آن تر دې چې د کفر سبب کېږي. په دې اړه الله متعال فرمائي:

**إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرَّقُوا
بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِعَضٍ وَنَكْفُرُ
بِعَضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَخَذُّلُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا *
أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا**

[نساء: ۱۵۱ - ۱۵۰]

زیاره: بېشکه هغه کسان چې پر الله او د هغه پر پېغمبرانو کفر کوي او غواړي د الله او پېغمبرانو تر منځ بېلتون رامنځته کړي او وايې چې موږ پر ځینو ايمان لرو او پر ځینو نورو کافران کېږو او یا غواړي د دې تر منځ لاره غوره کړي. دوی حقيقي کافران دی او موږ د کافرانو لپاره خواروونکی عذاب چمتو کړي دې.

همداراز تولې هغې ډلي چې په عقیده کې يې انشعاب کړي او دين يې متفرق کړي؛ الله متعال يې په اړه فرمائي: «**إِنَّ الَّذِينَ فَرَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شَيْعَاً**» يعني: بېشکه هغه کسان چې په دين کې يې تفرقه کړي او ډلي شوي دي. نو د تفرقې پورتنې یاد شوي اړخونه هم دا ثابتوي چې چارواکي د تفرقې تر نامه لاندې هم کولی شي د امر بالمعروف او نهی عن المنكر هڅې شندي کړي او له دغه مفهوم خخه ناواړه ګټه پورته کړي.

نو د پايلي په توګه؛ فتنه، فساد، بغاوت او تفرقه

زمور پر سر د تولو ناخوالو او بدختيو پيل له هغه وروسته شوي، چي مور د الله سبحانه وتعالي دين ته شا وگرخوله، دنيا ته مو مخ کر او له الله سبحانه وتعالي سره مو خپل ميئاق مات کر (د شريعت تطبيق مو معطل کر). اوس هم فرصت شته، چي يو ھل بيا الله سبحانه وتعالي ته رجوع وکرو او توبه وباسو. يو ھل بيا د الله سبحانه وتعالي شريعت په خپل منح کي د ژوند قانون وگرخوو او پري نه پدو، چي له هغه خخه سرغرونه وشي. د هر چا په وراندي امر بالمعروف او نهي عن المنكر وکرو که ھه هم په دی لار کي ووژل شو. د بهترینو شهیدانو مقام به ان شاء الله خپل کرو. لکه چي جابر بن عبد الله رضي الله عنهمما له رسول الله صلي الله عليه وسلم خخه روایت کوي، وايي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمایل: «سيّد الشّهداء حمزة بن عبد المطلب، ورجل قام إلى إمامٍ فامرَه ونهاهَ فقتله»

غوره شهید حمزه بن عبدالمطلب او هغه شخص دي، چي د ظالم حاکم په وراندي ودربرپري، امر او نهي بي کري او دا حاکم بي ووژني.

د امر بالمعروف او نهي عن المنكر د پربندولو پايله!

عَلَيْكُمْ وَأَنَّى فَضَلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

[قرة: ۴۷]

اي بني اسرائييلو زما هغه نعمت در ياد کرئ، چي پرتاسو مي پيرزو کرئ وو او دا چي (د ډول ډول نعمتونو له مخي مي) پرنۍ والو تاسو ته فضيلت در کرئ و.

مکر هفوی د الله سبحانه وتعالي قهر او غصب ونيول، د منځني ختيچ له حاصل خيزو ھمکو وشړل شول، د مصر واکمني تري واخیستل شوه، د داود او سليمان عليهم السلام تخت او تاج یې هم له لاسه ووت او د الله سبحانه وتعالي د یوه دېمن په لاس یې سخته جزا ولیده. الله سبحانه وتعالي یې په اړه وايي:

«وَإِذْ تَجَنَّبَكُمْ مَنْ آلَ فِرْعَوْنَ يَسْوُمُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيِونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ »

[قرة: ۴۹]

هغه وخت در ياد کرئ، چي مور تاسو ته د فرعون له غلامي نجات درکړ، هغو تاسو په سخت عذاب کې اخته کرئ واست، ستاسو زامن یې حلالوو او ستاسو لوښې یې ژوندي ساتلي، په دی حالت کې

پوهنیار یوسف

ستر قومونه له منحه تللي، درانه خلک یې سپک شوي، واک او ھواک یې له منحه تللي او هیڅکله بیا په پېښو نه دي درېدلې. که بیا را پورته شوي هم دي؛ نو د تبروتنو جبران یې بېږي نیولې دي. له دغو قومونو خخه یو هم بني اسرائیل وو، چي د یوسف، موسى، داود او سليمان عليهم السلام په واکمنيو کې یې د ھمکې له نعمتونو خوند اخیست، هر لوري ته یې راج چلپده، آن تر دي چي دېر تېټ خلک یې هم د عزت خښستان وو. الله سبحانه وتعالي یې په اړه فرمایي:
يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ

”

که امر بالمعروف او نهي عن المنكر پربندول شي، اسلامي ټولنه له منحه ھي، فساد، قتل، نا امني، ڈلت... دېرپري، وحدت، سکون، عزت، قدرت... هرڅه له منحه ھي. الله سبحانه وتعالي راته په قهربپري، لعنت یې زموږ ژوند هلاکوي.

د بني اسرائييلو پر کفارو د داود عليه السلام او د مریم د زوي عيسى عليه السلام په ژبه لعنت وویل شو، ھکه هغوي سرکبشه شوي وو او له حده یې تبری کري وو، هغوي يو او بل له بدوجارو نه منع کول، هغوي ناوره کړنلاره غوره کري وو.

د فرعونيانو شکنجي او تعذيبونه، خلوبښت کاله سرگردانی، خپلمنځي جګري، د الله سبحانه وتعالي په لعنت اخته کېدل... عذابونه او ذلت د دي لپاره وو، چې هغوي ستری نافرمانۍ کولي او لاس یې چانه نيوه. داسي یو جماعت نه وو، چې هغوي دي په نېکيو(د الله سبحانه وتعالي په اطاعت او د شريعت پلي کول) امر او له بدیو(د انبيا او قتل، سود خوړل، زناکول...) منع کري. الله سبحانه وتعالي یې په اړه وايي:

**(لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ
وَأَكْلِهِمُ السُّخْتَ لَيْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ)**

[المائدة:٦٣]

ولي مسيحي مشرانو او د یهودو علماء هغوي له گناه نه ډکو خبرو او د حرام مال له خورلو نه منع کول، هفه خه چې دوي ترسره کول دېر بد .وو.

خينو افرادو په شخصي ډول هغوي له منکراتو منع کول، خونن به یې له یوه منکر خخه منع کول، خو سبا به بيا ورسره په یوه دسترخان ناست وو، گډ ژوند به یې ورسره کاوه او هیڅ حرج به یې نه درلود، رسول الله صلی الله عليه وسلم یې په اړه وايي:

«إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ إِذَا عَمِلَ الْغَامِلُ فِيهِمْ بِالْخَطِيئَةِ
نَهَاهُ النَّاهِي تَعْذِيرًا، فَإِذَا كَانَ الْغَدْ جَالِسًا وَوَاكِلَهُ
وَشَارِبَهُ، كَانَهُ لَمْ يَرَهُ عَلَى خَطِيئَةٍ بِالْأَمْسِ، فَلَمَّا رَأَى
اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ مِنْهُمْ ضَرَبَ بِقُلُوبِ بَعْضِهِمْ عَلَى
بَعْضٍ، ثُمَّ لَعَنَهُمْ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ دَاؤَدُ، وَعِيسَى ابْنِ
مَرْيَمَ، ذَلِكَ بِمَا عَصَمُوا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ، وَالَّذِي نَفَسْ

«وَإِذْ نَجَّبَنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسْوُمُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ
يُذَبَّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيِونَ
نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ
رَبِّكُمْ عَظِيمٌ»

ستاسو د رب له لوري پر تاسو لوی ازمېښت وو. ولې بني اسرائييل له شاوخوا ۲۰۰۰ کلنې واکمنۍ غلامی ته لارل؟ ولې هغوي د الله سبحانه وتعالي له لوري د غوره امت له مقامه وپرېبدل؟ ولې د هغوي دلوبو چې نه اوږدل کېدلې؟ ولې د هغوي پتمنې د فرعونيانو په بسترو کې بې پته شوي؟ ولې د هغوي په غېړو کې ماشومان قتلېدل او ولې الله سبحانه وتعالي د هغوي دعا نه قبلو له؟ د یو قوم په توکه بني اسرائييلو په معروف امر او له منکر خخه منع پري اينې ۵۰. د همدي جرم پر بنست د الله سبحانه وتعالي له رحم خخه بې برخي شول. الله سبحانه وتعالي فرمایي:

**(لَعْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ
دَاؤُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَمُوا وَكَانُوا
يَعْتَدُونَ بِكَانُوا لَا يَتَنَاهُونَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوْهُ
لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ)**

[المائدة: ۷۸-۷۹]

**مُحَمَّدٌ بِيَدِهِ، لَتَأْمُرَنَ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَا تَنْهَاوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَلَا تَخُذُنَ عَلَى يَدِي السَّفِيهِ...»^۱**

له منّهه ئي. الله سبحانه وتعالي راته په قهربيري،
لعنت يې زموږ ژوند هلاکوي. هغه عذابونه، چې د
امر بالمعروف او نهي عن المنكر د پريښودو له امله
پريوه قوم راخي، حئينې يې دا دي:

د بې کفایته، نااھلو او بدو خلکو حاکمیت

له خه باندي سلو کلونو راهيسي شرير، فاسق،
ظالم، زناکاره، کم عقله ... حکام یو په بل پسې
را باندي مسلطبيري. نېک او بنه خلک مو وژني
يا يې د زندان د تورو خونو مبلمه کړي. پر پاكو
ښخو مو تبری کوي، نسلونه مو فحشا او فسق ته
هڅو، فاسقانو عزت پیدا کړي او باعزته مو بې
عزته شوي. مصطفى کمال، صدام حسين، حافظ
الاسد، بشار الاسد، قذافي، سيسى، ملك سلمان،
باجوا، نواز شريف، اردوغان او اشرف غني يې خو
پېلګې دي. د فساد هیڅ یو ډول تري پاتې نه دي.
د اسلام په توري ژوندي انسانان تر خاورو لاندي
کړل، د بیت المقدس پاکه خاوره يې د الله سبحانه
وتعالي دېسمنانو ته تسليم کړي او هره وړ له
همدغو(د الله سبحانه وتعالي دېسمنان) ساتنه هم
کوي. د دې پرځای چې کشمیر له مشرکينو وژغوري،
څيل پوهونه يې د بې گناه مسلمانو قبایل وژلوا
ته گمارلي، له اميركا او ناتو سره يې لاس یو کړي،
د مسلمانانو کلي، کورونه او مسجدونه ورانوي، په
نیمه شپه د مسلمانانو پرکورونو د کفارو چاپې بدرګه
کوي. یوازي وروستيو شلو کلونو کې يې (۱۷۰۰۵)
څخه زيات کسان په افغانستان کې وژلي، که د
غيري مستقيمو وژتو شمېر ورسره یوځای کړو، نو
څه باندي درې سوه پنځوس زرو تنو ته رسپري. د
(Opinion Research Business) په وينا تر ۲۰۰۷ کال
پوري په عراق کې د قربانيانو شمېره (۱,۰۳۰,۰۰۰) تنو
ته رسپده. د سورې په داخلي جګرو کې، د ملګرو
ملتونو د استازي (ستي芬 ډې ميسټورا) په وينا تر
۱۶ م ۲۰۱۶ پوري تر (۴۰۰۰۰۰) پوري کسان وژل شوي،
که د ليبيا، يمن، پاکستان، کشمیر او نورو اسلامي
خاورو د قربانيانو د شمېر يادونه وکړو بشايي شمېر

له تاسو مخکي قومونو کې به چې یوه شخص
یوه گناه وکړه، نو منع کوونکي به هغه منع کړ
چې سبا به شو، بیا به ورسره ناست وو، خوراک
او خښاک به يې ورسره کاوه، تا به ويل چې پرون
يې په هیڅ گناه نه دی ليدلى، کله چې الله سبحانه
وتعالي د دوى دا حالت ولید؛ نو د هغوي زرونه يې
له یوبله لري کړل. وروسته يې د خپلو پېغمبرانو
داود او عيسى عليهما السلام په ژبه پري لعنت
ووايې، داله دی امله چې گناهگار او له حده تبری
کوونکي وو. په هغه ذات قسم چې د محمد صلى
الله عليه وسلم روح د هغه په لاس کې دی، یا به
په معروف امر او له منکر خخه منع کوئ او د کم
عقلانو لاس به نيسئ...

د امت په منځکي داسي حاکمان شته، د ستړګو
په وراندي مو په طاغوت حکم کوي، له کفارو سره
ولاء او له مؤمنانو سره براء لري، د الله سبحانه وتعالي
په شريعت حکم نه کېږي، مګر موږ عادي ژوند
کوو، د همدغو حکامو اطاعت کوو، د دوى دولتونو
ته ټکس او مليه ورکوو، تصميمونه يې جدي گنو،
په خبره يې له خپلو مسلمانو ورونيو سره جنګېږو،
زرونه مو یو او بل ته له کرکي او دوبېمني ډک دي.
دا چې امر بالمعروف د هري ټولنې بقا تضمینوي،
د جاهلانو لاس نيسې او ظالمان څيل سرته نه
پېږدي؛ نو د هري بشري ټولنې لپاره ډېر تینګار
دي. زموږ حکيم رب سبحانه وتعالي هم ډېر تینګار
ورباندي کړي، هغه يې د مؤمنانو صفت او اصلې
دنده بلې، د قدرت د ساتلو لپاره يې په هغه توصيه
کړي، رسول الله صلى الله عليه وسلم له همدي امله
ورباندي ډېر تینګار کړي، هغه يې د اسلام یو مهم
رکن او د زنجیر اړينه کړي بلې.

که امر بالمعروف او نهي عن المنكر پريښودل شي،
اسلامي ټولنه له منځه ئي، فساد، قتل، نا امني،
ذلت... دېرېږي، وحدت، سکون، عزت، قدرت... هرڅه

^۱: طبراني، حدیث گنیه: (۱۰۲۶۸)

بشير خخه مې اورېدلي چې پر منبر يې ويبل:

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ، حُذُوا عَلَى أَيْدِي سُفَهَائِكُمْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ قَوْمًا رَكِبُوا الْبَحْرَ فِي سَفِينَةٍ فَاقْتَسَمُوا فَأَصَابَ كُلُّ رَجُلٍ مَكَانًا، فَأَخَذَ رَجُلٌ مِنْهُمُ الْفَائِسَ فَنَقَرَ مَكَانَهُ، فَقَالُوا: مَا تَصْنَعُ؟ قَالَ: مَكَانِي أَصْنَعُ بِهِ مَا شِئْتُ، فَإِنَّ أَخَذُوا عَلَى يَدِيهِ نَجَوا وَنَجَا وَإِنْ تَرْكُوهُ غَرِقُوا وَغَرِقَ، فَخُذُوا عَلَى أَيْدِي سُفَهَائِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَهَكُّوا" »

(مسند عبدالله بن مبارك)

ای خلکو! د خپلو کمعقلانو لاسونه مو ونیسی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم خخه مې اورېدلي چې ويبل يې: یو قوم په بحر کې د کښتی په مرسته سفر پیل کړ، هغوي په خپل منځ کې تقسيم وکړ، هر نفترته خپل څای ورسید، له هغوي خخه یو نفر تبر را واخیست او خپل څای يې سوری کاوه، نورو ورته وویل: دا خه کوي؟ هغه ورته وویل: خپل څای مې دی هرڅه چې پري کوم، که يې د هغه لاس نیولی واي؛ نو هغه او تیولو به خلاصون موندلی واي او که هغه يې پري ایښی واي؛ نو هغوي تیول به غرق شوي واي؛ نو مخکې له دی چې هلاک شئ د خپلو کمعقلانو لاسونه مو ونیسی.

کله چې مصطفی کمال، شريف حسين، عربي او تركي نژادپالو د خلافت وروستي کښتی په تبر و هله، مور يې نتداره کوله، د هغوي لاسونه مو و نه نیول، هغوي مو پربنودل، چې هریو په کښتی کې خپله حصه سوری کړي. له هغوي سره یو څای مور ټول خوار و زار شوو. نه شريف حسين ته عربي خلافت ورسید، نه هم ترکانو تر ننه د خپلو پلرونون(عثمانیانو) په خپر عزت پیدا کړ. مقدسات مو سپک شول، خاورې مو اشغال شوي، ورورګلوي مو په دونسمني بدله شوھ... .

فقر او ذلت

افغانستان، سومالیا، نایجیریا او گنې نوري اسلامي خاورې دasicې نه وي لکه نن يې چې مور ويمنو. د

يې د فرعونيانو په لاس د وژل شويو بنې اسرائييلو تر شمېر خو برابره زييات وي. ۵، ميليونه سوریايان له هېواده ايستل شوي او ۶، ميليونه په داخل کې د کورونو پربنودلو ته اړ شوي، ۲، ميليونه افغانان له افغانستانه وتلو ته مجبور شوي... .

دا یادي شوي ناخوالې له هغه وروسته پر اسلامي امت راغلي، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاسونو د تأسيس شوي دولت ساتنه ونشوه، د هغه د ساتني لپاره يې حکام امر بالمعروف نشول. سره له دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لا له ورباندي امت د غفلت له عواقبو خبر کړي او فرمایلي يې دي:

«لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُسَلِّطَنَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ شَرَارُكُمْ، فَلَيَسْوُمُنَّكُمْ سُوءُ الْعَذَابِ، ثُمَّ يَدْعُو خَيَارُكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيَبْعَثَنَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مَنْ لَا يَرْحُمُ صَغِيرَكُمْ، وَلَا يُؤْقُرُ كَبِيرَكُمْ» (كتاب امر بالمعروف او نهي عن المنكر، ابن ابي الدنيا)

يا به په معروف امر او له منکر خخه منع کوي او يا به الله سبحانه وتعالي درباندي خورا بد خلک حاکم کړي او هغوي به خورا بد غذابونه درکړي، وروسته به ستاسو غوره کسان دعا کوي مګرنه به قبلېږي، يا به په نېکيو امر او له بدیو منع کوي او يا به الله سبحانه وتعالي داسي، خوک درباندي حاکم کړي، چې نه به مو پر ماشومانو رحم کوي او نه به مو د مشرانو درناوی کوي.

له ظالمانو سره یو څای هلاکت

په هغه ټولنه کې چې مور او سو، د یوې کښتی په خپر ده. که منزل ته رسپېږي، نو ټول ګډه کوي او که غرقېږي هیڅوک هم نجات نه مومي. چا چې د ظلم او یا جهالت له امله کښتی سوری کړي، له هغو سره یو څای غرقېږي، چې د دوی مخه يې نه ده نیولې. همدا الهي سنت دي. بايد په هره ټولنه کې امر بالمعروف او نهي عن المنکر ژوندي وي، که نه وي؛ نو بشه او بد یې ټول یو څای غرقېږي. ابن مبارک له شعبي روایت کوي، وايې له نعمان ابن

پرپېردئ؛ نو ډېر به ذليله او خوار شئ، غوره خلک به مو بخیلان وي، تاسونه وینئ چې یمنی ماشومان له لوړي مری، مګر د عربو شیخان د سرو زرو په لوښو کې خوراک کوي. د عیاشی لپاره بسته غربی ساحلونه په کرايه اخلي... رذيل خلک به مو علماء شي. دا حالت همدا اوس زموږ پر سر راغلی، ستر مفتیان او مشهور علماء موله کفارو سره غوري اړیکې لري. د هغوي په ملاتړ داسي فتواوي ورکوي، چې یو عادي مسلمان یې جرئت نه لري. کفري نظامونو او افکارو ته اسلامي توجيهات او نصوص لمبوي. الله سبحانه وتعالى دي یوسف قرضاوي ته مفترت وکړي، بهترینه ډيموکراسۍ یې په اسلام کې لټوله. په غربی خاورو کې د تعليم لپاره یې د بسحؤ عورت بنکاره کولو ته جواز ورکاوه... د مکې مکرمې مشهور امام محمد عيسى چې په ديني پلوراليزم باور لري، یهود، نصارا او مسلمانان ټول ورونه بولی. د یهودي عسکرو قبرونو ته ګلونه ړدي. په هره اسلامي خاوره کې چې مشهور عالمان پېژنۍ قاطع اکثريت یې اصلًا د امت او اسلام مصلحت نه پېژنۍ. ایا له دې خخه هم د ډېر ڈلت په تمه ناست یو، چې له مشهورو علماءو مو د خير تمه نه کېږي؟ فقر مو لاري کوڅې نیولې. د مرستو په نامه مو غربی مؤسسې جاسوسی کوي. باعفته مو بې عفته کېږي او په منځ کې مو نفاق اچوي....

د الله سبحانه وتعالى په غصب اخته کېدل

دا امت امت وسط دی، د امتونو خير دی، اخرين هدایت الله سبحانه وتعالى دوی ته ورکړي، تر خو چې له دوی خخه یو مؤمن د حمکې پرمخ پاتې وي قیامت نه قائمېږي. دې امت اسلافو له الله سبحانه وتعالى سره خپلې وعدې رښتنې کړي وي، خه باندي ديارلس پېړي یې دین اظهار کړي، ۹۹، په دې لار کې یې بې شمېره شهیدان ورکړي، مالونه او ځانونه یې قربان کړي ۹۹، الله سبحانه وتعالى هم عزت، د حمکې حاکمیت او تمکین هغوي ته ورکړي. مګر کله چې د هغوي وروستيو

نړۍ وال بانک په راپور کې راغلي چې په ترتیب سره افغانستان، اريتريا، موريتانيا، سوماليا، سودان، تاجیکستان او یمن د نړۍ تر ټولو فقیر هبوادونه دي. قاطع اکثريت اسلامي خاورې د UN د سازمانونو، سره صليب، اوريپا يې ټولني، USAID او سلګونو نورو غربې مؤسسو په مرستو چلېږي. تعليم، خوارک، صحت او نوري اړتیاوې یې د هفو دوبمنانو له خوا پوره کېږي، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مبارکو لاسونو جوړ شوی دولت یې ړنګ کړ. دا هرڅه داسي نه وو، د اسلام زرین تاريخ د دي شاهد دی، چې له فيئ، غنيمتونو، خراج او جزيو خخه ډک بیت الممال به د مسلمانانو له حاجت پوره کولو وروسته آن د اهل ذمه د اړتیاوو د پوره کولو لپاره مصرفېده، خو نن موږ د دوبمن مرستې ته لاس نیولې، هغوي ته وايو چې ستاسو له مرستو پرته موږ هیڅ نه شو کولاي. ولې؟ ولې موږ دومره خوار شوي یو؟ ایا له هفه پوڅ خخه چې یهود او نصارا یې تمويلوي او معاش ورکوي، د بیت المقدس، کشمیر... د ازادی تمه کولاي شو؟ موږ له الله سبحانه وتعالى سره خپل میثاق مات کړي، د الله سبحانه وتعالى شريعه ته مو شا ګرڅولي، غواړو د الله سبحانه وتعالى له مرستې پرته خپله دنیا جوړه کړو. امر بالمعروف او نهي عن المنکر مو پري اينې. عايشه رضي الله عنها وايې، چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم خخه مې ويونېتل: کله به امر بالمعروف او نهي عن المنکر پېښو دل شي؟

«**قَالَ إِذَا كَانَ الْبُخْلُ فِي خِيَارِكُمْ، وَالْعِلْمُ فِي رُذَالِكُمْ، وَالْإِدْهَانُ فِي قُرَائِكُمْ، وَالْمُلْأُكُ فِي صِغَارِكُمْ**» (كتاب امر بالمعروف او نهي عن المنکر، ابن ابي الدنيا) ويې ويبل: کله چې ستاسو غوره خلک بخیل شي، رذيلان مو علماء شي، قاريان مو غور مالان شي او پاچاهي مو ماشومانو ته پاتې شي.

په بل ډول یې وايو: کله چې تاسو امر بالمعروف

کوي او بشه اخترت به يې انتظار وي، مگر هغه قوم چې الهي شريعت نه لري او يا يې نه پلي کوي، نه له ژونده خوند اخيستي شي او هم به په اخترت کې له دردناکو عذابونو سره لاس او گربوان وي.

د الله سبحانه وتعالى د ستر نعمت شريعت احکام، افکار او عقاید يو له بل سره دasic تړلي لکه د زنځیر کړي، چې سمه ساتنه ورڅه و نه شي؛ نو کړي يې يوه یوه غورځي او شکبېري. ابو امامه رضي الله عنه له رسول الله صلی الله عليه وسلم خڅه روایت کوي چې فرمایلي يې دي:

«تَنْقَضَنَّ عُرَى الْإِسْلَامِ عُرُوَةً، فَكُلُّمَا اتَّنَقَضَتْ عُرُوَةً تَشَبَّثُ النَّاسُ بِالَّتِي تَلِيهَا، فَأَوْهُنَّ نَفَضًا لِلْحُكْمِ، وَأَخْرُهُنَّ الصَّلَاةُ.» (احمد)

د اسلام کړي به یوه په بل پسي وشلپېري، کله چې یوه کړي وشلپېري؛ نو خلک به هغه ورپسي کلکه ونيسي، اوله کړي چې شلپېري، هغه به د حکم وي او اخره به د لمانځه وي.

باید پري نه ړدو چې دا کړي وشلپېري او د الله سبحانه وتعالى د شريعت احکام زموږ له منځه کم شي. که نه د هغه سبحانه وتعالى له رحمته به بي برخي شو. په دنيا کې به ذليله ژوند کوو او له بد مرګ سره به مخ کېړو. که خه هم لوړښي کړي شلپدلي دي. د الله سبحانه وتعالى په حکم حکم نه کېږي، مگر اوس هم وخت نه دي تېر، باید توبه وباسو او پري نه ړدو چې پاتې کړي وشلپېري، بلکې هڅه وکړو، چې شلپدلي کړي پېرته وصل کړو.

له الله سبحانه وتعالى سره خپل عهد مات کړ، په معروف يې حکم پېښود، له منکر خڅه يې يو بل منع نه کړل او دا هرڅه يې د دنيا لپاره وکړل، الله سبحانه وتعالى هم دنيا حئې واخيسته او هم واک او قدرت. هغه ھمکې چې پلرونو يې فتحه کړي وي، ډبرې يې له لاسه ورکړي او بېرته کفار ورباندي حاکم شول. د دوى حاکميٽ او مشري هم د کفارو په لاس کې ولوپده. دومره خوار او د الله سبحانه وتعالى په غصب کړ شول، چې آن په مهمو قضایا وو کې يې غوا پرسټو ذليلو مشرکينو ته هم د تصميم نیولو او لاسوهنې چانس پیدا شو. له بنې اسرائيلو خڅه هم ډبر ذليله شول. دا هرڅه له الله سبحانه وتعالى سره د میثاق د مامتولو او د امر بالمعروف د پېښودو له امله. د ابن عمر رضي الله عنهم حديث چې مخکې ذکر شو، پر دي شاهدي ورکوي، چې آن غوره امتونه له الله سبحانه وتعالى سره د میثاق له ماتولو وروسته د الله سبحانه وتعالى په قهر او غصب اخته کېږي:

«فَلَيْسُوْمُنَّكُمْ سُوْءَ الْعَذَابِ، ثُمَّ يَدْعُوْ خَيَارُكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَاوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيَبْعَثَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مَنْ لَا يَرْحَمُ صَغِيرُكُمْ، وَلَا يُؤْقُرُ كَبِيرُكُمْ» (كتاب امر بالمعروف او نهي عن المنكر، ابن ابي دنيا)

...نو تاسوته به ډېر بد عذاب درکړي، وروسته به موښک او صالح خلک دعا کوي قبلېري به نه، په نېکۍ امر وکړي او له بدی خڅه خلک وګړوئ، که نه الله سبحانه وتعالى به دasic خلک درباندي مسلط کړي، چې پر ماشومانو به مو هیڅ رحم ونه کړي او نه به مو د مشرانو درناوي وکړي.

د اسلام زنځیر به یوه یوه کړي له لاسه ورکړي.

د الله سبحانه وتعالى شريعت رحمت، نعمت او عزت دي. کله چې بشر د الله سبحانه وتعالى په شريعت عمل کوي؛ نو په دنيا کې به غوره ژوند

1

فسلد فساد د صلاح ضد دی او
فسد همه کس دی چی گذروهی،
نه وصفیت او حالت گذاشت کول
همدارد خمکی پر مخ سعادت کول
هفته حالت ته واپسی، چی یه خمکه
شریعت پلی کردیه ده صلاح حالت
کسان غولی او بیشهه بی جاهلیت
بدل (بینشی) رظام) ده واوی.

مشروع امام وکریٰ۔
وبل کیبیچی خلیفہ دارالاً و مسحیوں کے طبقے کے نبیری شدیدی الو
بظاہر: اصلہ دامسی بینی عوشنیتی تھے وبل کیبیچی
انسان بینی لاس تھے راویوں پارہ
مادری کرنوں حسد اور کینہ اصلہ تھے هم
بیجاوت و بل کیبیچی دادل الو
دی جی شوئی، باقی دادل، هفھی
بیجاوت و بل کیبیچی دادل الو
مشروع امام وکریٰ۔

محاسبه: محاسبه یه افدت کی
حسابات کوایله و اپاین ایه شرکت
اصطلاح گیا ایه لخوا
امسالیونتونه د حکم او منوچه
کولو، د هنقری یه غیر شرعی او
نامسو سیاسی. بینکلو اعترض
کولو، هنقری به معموق امر کولو
اووه منکر خشنه معده کولو ته و اپاین.

تقرفه: تقرفه له نفوبي يلبوه بيلو او
وشللوه ته وايني: هدار از تويني هعني
دري جي يه عقديه كي ليت انشعاب
كردي او درين بي متفوق كركي الله
معنال واقووا پيرمه وکانوي شيشيا
الذين: دينهم وعده كسان چي به
يعني: بيشكه تعرفه كركي او ديني دلي
درين كي بي شوي دي

بنکارہ اور علی ۶۵

وعظ او نصيحت: موظفه به لفت
کی پیدا اور عبرت دی او پر اصطلاح
کی موضع دامت در خاصو خالکو
لیا رہا۔ جسی درحقیقت پر لئے کی وی
فانع کوونک و بناوی اور دامو
نیز پر اصطلاح پر کیا تھا۔

امر بالمعروف او نهی عن المنكر د اسلامي دولت په تولو اورگانونو پوري تراو لري، چې په کورني او بهرني سياست کې يې مراعاتوي. لکه خنګه چې شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله فرمایلي دي، چې په اسلام کې د تولو اورگانونو هدف دا دي، چې يوازي د الله سبحانه وتعالى دين حاکم او د هغه سبحانه وتعالى کلمه تر تولو لوره کري. مګر امر بالمعروف د یوه اورگان په توګه د قضا اړوند کېږي. محتسبین هغه قاضيان دي چې د امير المومنین لخوا د بازارونو او عمومي چاپيریال لپاره گومارل کېږي، ترڅو له عامه حقوقو خخه دفاع وکري او د اسلام حکم په علم، حکمت او له تجسس پرته خای پرخای حاکم کري.

محتسب خوک دی؟

د امر بالمعروف او نهی عن المنكر د اورگان حقیقت

امر بالمعروف او نهی عن المنكر دی، هغه که د لویو جګرو د تنظیم بنست دی؛ لکه د سلطنت (خلافت) د مقام استاذولي، او که کوچني اداري او منسبوهه دي؛ لکه د پولیسو بنست، د حکم اداره، او د مال د تنظیم اداره چې عبارت ده له ملي دیوانونو خخه او همدا رازد حسبة بنست.

يعني خنګه چې تول ژوند د بنه او بد پر اساس ولار دی، همداسي ټول اسلام له فردي خخه تر جمعي اعمالو، له سیاست خخه تر اقتصاد او له دعوت خخه تر جهاد پوري ټول امر بالمعروف او نهی عن المنكر دی، چې د اسلامي دولت (خلافت) په واسطه تطبيق کېږي. همدارنګه حسن بصري رحمه الله وايي: **قال النبي صلى الله عليه وسلم: «من أمر بالمعروف أو نهى عن المنكر فهو خليفة الله في أرضه و خليفة رسوله و خليفة كتابه»**. (قرطبی، ۱۳۶۴)

ج، ۴۷) په دي مانا: هر خوک چې امر بالمعروف او نهی عن المنکر وکړي، هغه پر حمکه د خدای خلیفه او د هغه د رسول او کتاب خلیفه دي. يعني امر بالمعروف ټول اسلام دی چې د خلافت دولت په واسطه تطبيقېږي. همدارنګه په نصوصو کې د امر بالمعروف بل اړخ هم واضح شوی او هغه دا چې پر اسلامي امت هم واجب دي، ترڅو په خپلو کې یو بل ته توصیه وکړي او خپل حکام محاسبه کړي. په دي مقاله کې هڅه شوې چې پر امر بالمعروف د یوه ځانګړي اورگان په توګه بحث وشي، ایا په اسلام کې د امر بالمعروف په نامه کوم اورگان شته دي؟ ایا دغه اورگان یو وزارت دي که د قضا برخه؟

يوسف ارسلان

کله چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر یادونه کېږي، ډېري ويونکي د مسلمانانو هغه فردي عمل ته متوجه کېږي، چې نورو کسانو ته توصیه کوي او همدارنګه د دولت هغه اورگان یې په ذهن کې تېږېږي، چې څان دغه حکم تطبيق کونکۍ ګڼي. په داسي حال کې چې د امر بالمعروف واقعيت تر دې ډېر پراخ دي. په حقیقت کې امر بالمعروف ټول دین دي، لکه چې وايي: **«وجميع الولايات الإسلامية إنما مقصودها الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، سواء في ذلك ولاية الحرب الكبرى، مثل نيابة السلطنة، والصغرى مثل ولاية الشرطة، وولاية الحكم، أو ولاية المال وهي ولاية الدواوين المالية وولاية الحسبة»** (الحسبه، ابن تيميه).

ثیاره: او د تولو اسلامي ادارو (دولتي بنستونو) موخه

”

حسبه یو خاص اورگان دي، چې د قضا برخه ګنل کېږي، څکه د احتساب په اړه د رسول الله «صلی الله علیه و آله و سلم» امر، د راشده خلفاوو عمل او د خلافتونو تاریخ دا بیانوی، چې احتساب د قضاوت برخه ده او له بلې خوا د محتسب ذات او چارې دا خرگندوی، چې محتسب باید قاضي وي، څکه هم قضاوت کوي او هم یې هممھاله تطبيق کوي.

په اصل کې قاضي دی. مور په اسلام کې دری ډوله قاضيان لرو: د مظالمو قاضي، د خصوماتو قاضي او د حسبة قاضي. هینې وخت یو شمېرکسان محتسب ته د مظالمو قاضي له عينکو گوري، چې د حکامو پر وړاندې د خلکو دعوي حلوي او یا ورته د خصوماتو قاضي له عينکو گوري، چې په هغې کې د دعوي دواړه اړخونه حاضر وي، ترڅو قضائي غونډه جوړه شي. د دې ترڅنګ فکر کوي چې محتسب قاضي کېدلې نشي، هکه د هغه مسؤوليت دا نه دی چې د حکامو پر وړاندې د رعيت دعوو او ستونزوته رسیدګي وکړي او نه صلاحیت لري چې د حدودو او قصاص د جرمونو دعوي حل کړي، چې په هغو کې د دعوي د دواړو طرفونو حاضرېدل او قضائي غونډه شرط دي. مګر دا تصور سه نه دی. همدارنګه امام ماوردي په احکام سلطانيه کې ليکلي: محتسبين د خصوماتو او مظالمو د قضيانو په منځ کې ئای لري. (آیین حکمرانی، مخ: ۴۷۹)

«ابن عبدون وايي، احتساب د قضاءوت ورور دي، محتسب د قضائي ژبه ده او د هغه دوست، مرستيال او خليل دي.» (تاریخ القضا فی الاسلام، ۳۲۶). پر همدي اساس حسبة یو خاص اورګان دی، چې د قضا برخه ګهل کېږي، هکه د احتساب په اړه د رسول الله «ص» امر، د راشده خلفااوو عمل او د خلافتونو تاریخ دا بیانوی، چې احتساب د قضاءوت برخه ده او له بلې خوا د محتسب ذات او چاري دا څرګندوي، چې محتسب باید قضائي وي، هکه هم قضاءوت کوي او هم یې همراهه تطبیق کوي.

• وزارت

د احتساب اورګان یو وزارت نه دی، هکه وزارت له یوه اړخه ديموکراتيک مفهوم لري او له بل اړخه د اجرائيه قوي برخه ده او له قضائيه قوي خخه بېل وي. کله چې دلته د وزارت یادونه کېږي، هدف تري Ministry کلمه ده چې په عربي کې په وزارت ژبارل شوې؛ په داسي حال کې چې د وزیر کلمه د اسلام د تاریخ په اوږدو کې کارېدله او مور په خلافت دولت کې د تفویض وزیر او د تنفيذ وزیر لرو، چې له خليفه سره اوړه په اوړه اسلام تطبیقوي. مګر په

ایا ټول امر بالمعروف یوازي په دغه اورګان پوري محدودېږي؟ او ایا د دغه اورګان صلاحیتونه معلوم دي او که نه ... غواړو دغه پونستني دلته څواب کړو. هغه اورګان چې نن ورځ د امر بالمعروف بنست په نامه یادېږي، د اسلام په تاریخ کې د «الحسبيه» په نامه مشهور و، چې دلته به تر ډېره د هغه پر واقعيت او تاریخ خبرې وکړو.

• حسبة

له لغوي اړخه د غوبستلو، انکار، احتجاج او د اجر او ثواب د ترلاسه کولو په معنا راغلي ده. ابن منظور وايي: ژباهه: «محتسب هغه کس دی چې له الله سبحانه وتعالي خخه د اجر او ثواب غوبستنه کوي.» (لسان العرب / ۱) مګر حسبة په شرعی اصطلاح کې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر په معنا ده، لکه څنګه چې امام ماوردي فرمایي: حسبة په اصطلاح کې امر بالمعروف دی، کله یې چې پربنسودل څرګند شي او نهی عن المنكر دی، کله یې چې ترسره کېدل څرګند شي. (الاحکام السلطانية، ماوردي ص: ۲۷۰) دا ډول تعريف ابی یعلی بن فراء هم په څېل کتاب احکام سلطانيه کې کړي دی. ابن تیمیه وايي: حسبة یو دیني امر دي؛ یعنې د اسلامي دولت رسمي دنده ۵۵، چې په مرسته یې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر فريضه ترسره کوي. له همدي امله مور پوهېږو، چې حسبة دغه امر د ترسره کېدو لپاره یوه رسمي تګلاره ده. (الحسبيه، ابن تیمیه) مګر د محتسب په تعريف کې باید ووایو، چې علماء د محتسب په تړاو دغه تعريف ډېر ځانګړي کړي او هغه ته یې د هرې مداخلې او هر ډول امر بالمعروف او نهی عن المنكر صلاحیت نه دی ورکړي.

• د حسبة واقعيت

هغه اورګان چې د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د امر بالمعروف کار ته په خاص ډول ځانګړي شوې، د «والی الحسبة» یا «والی السوق» په نومونو یاد شوې دي. مګر حسبة یو قضائي اورګان و، هکه کاري واقعيت او صلاحیتونه یې دا بیانوی، چې محتسب

رسول الله «ص» مخته وړلې او یا به یې د قاضي په توګه بل کس تاکه. مګر په نبوي دوران کې حسبه د یوه بېل اورگان په توګه رامنځته نشو، بلکې دری واړه قضاوتونه به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ترسره کول او د احتساب د مشروعیت دلیل د رسول الله «ص» له همدي سنت خخه اخیستل شوی دی. هغه صلی الله علیه وسلم به د بازار خارنه کوله، نرخونه به یې کنټرولول او چا به چې فرب په کړ په همه مهال به یې محاسبه کاوه او خپل حکم به یې پري جاري کړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم به ځینې وخت د بازار لپاره پر خپل ځای یو بل کس د محتسب په توګه وتاکه، لکه خنګه چې په طبقات ابن سعد کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې له فتحي وروسته سعید بن العاص د مکې پر بازار مقرر کړ. خو ډېرى وخت پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم د محتسب په توګه عمل ترسره کړی دی، لکه خنګه چې ابو هریره رضي الله عنه روایت کوي:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَّا فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشَّ فَلِيسَ مِنِّي. (صحیح مسلم)

ثبارة: رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه ورڅ د غلي (خوارکي توکو) د ډېرى (کوټي) تر ځنګ تېږد. خپل لاس یې پکې دنه کړ او ګوټي یې نمجنې شوې. ويې ويل: اې پلورونکيده دا خه دي؟ هغه ورته وویل: د الله پیغمبره! باران پري شوی دی. هغه «ص» وویل: ولې یې لمده برخه پر سرنه پدې چې خلک یې ووبني؟ خوک چې فرب په یې له موږ خخه نه دی.

خلفاء راشدين: د خلفاء راشدينو په وخت کې هم حسبه د یو بېل اورگان په توګه نه و، مګر احتساب د یوه حکم په خبر پاتې او خلفاء راشدينو به په خپله عملی کاوه. له حضرت ابوبکر رضي الله عنه خخه تر حضرت علي رضي الله عنه پوري ټول د مدینې په بازارونو کې ګرځبدل، ترڅو د هفو چارو مخه

اسلام کې د وزیر کلمه په هغه مفهوم نه د لکه په ډيموکراتيک جوړښت کې چې راغلي د. د وزیر کلمه په لغت کې د مرستيال او همکار په معنا ده. همدارنګه په مفردات راغب کې راغلي: وزیر او موازره د همکاري کولو په معنا دی. همدارنګه په **أَجْعَلْ لَيْ وَزِيرًاً مِنْ أَهْلِي (طه، ۲۹)** آيت کې وزیر د مرستيال يا همکاري کونکي په معنا راغلي دی. مګر وزارت په اوسينيو دولتي اورګانونو کې په ډيموکراتيک مفهوم دی، چې له اسلام سره تکر لري. په اسلام کې رهبري په فردې بنه ده، چې د خليفه يا اميرالمؤمنين پر غاره وي، مګر په ډيموکراسۍ کې په جمعي يا د شورا په دول ده، چې د وزیرانو د شورا په واسطه مخته وړل کېږي. له بل اړخه د وزارت مفهوم د قواوو د تفکیک له مفکوري سره تراو لري. په اروپا کې د کلیسا له نسکورېدو وروسته خلکو سیکولر عقیده رامنځته کړه او وروسته یې د هغې پر اساس په خپل لاس احکام جوړ کړل، چې بیا یې په هفو سره پر ځاننو حکومت کاوه او د کلیسا له دیني قوانینو خخه ازاد شول. د دغو احکامو د عملی کولو لپاره د قواوو د تفکیک مفکوره رامنځته شوه، چې حکومت به دری قوي لري: مقتنه، قضایه او اجرائیه. د دغه فکر پر اساس به خلکو په مقتنه قوه کې قانون جوړواه، قضایه قوي به د دغه پر اساس قضاوت کاوه او اجرائیه قوي به هغه تطبیق کاوه. فرانسوی مفکر مونتسکیو په روح القوانین کتاب کې د قواوو د تفکیک په تراو خپله نظریه د ازادي پر مفهوم پیل کړي وه. نومورو فکر کاوه که چېږي قدرت د بنسټونو تر منځ ونه وېشل شي، د خلکو د ازادي د محدودیت لامل کېږي، ځکه ازادي په سیکولر دولتونو کې یو ډېر سېپخلى مفهوم دی او د ډيموکراتيکو دولتونو وجودي فلسفه همدا ده چې له ازادي خخه باید ساتنه وکړي. پر همدي اساس وزارت په دی مفهوم کې د اجرائیه قوي یوه برخه ده.

• د حسبه تاريخ

نبوي دوران: کله چې په مدینه منوره کې لوړنې اسلامي دولت تاسیس شو، قضایي چاري به پخپله

خلکو خصومات مخته ورل، همغه قاضي د احتساب چاري هم پرمخ ورلي؛ بازارونه يې خارل، نرخونه يې کنټرولول، عامو ادابو ته متوجهه و او مدرسي، جوماتونه، حمامونه او داسي نور عامه ځایونه يې خارل. په همدي وخت کې ابن تيميه د احتساب په اړه خپل مشهور کتاب «الحسبه» ولیکه. د عثمانۍ خلافت پرمهال هم حسبه د یوه خپلواک اورګان په توګه نه و. په مصر کې محتسبينو پر بازارونو او عامه ځایونو خارنه کوله، حتا د بازار پاكوالۍ ته به يې پام کاوه او له فقيرانو سره د مرستي لپاره به يې سوداګر متوجه کول.

مګر په ۱۹۲۴ کال د عثمانۍ خلافت ترنسکورېدو وروسته نور مسلمانان د اسلامي دولت (خلافت) له برکت خخه محروم شول. د وخت په تېږدو سره د مسلمانانو په ذهن کې د اسلامي دولت جورښت پیکه شو. د استعمار د حاکمیت او د دولت-ملت د نظام د پراختیا په پایله کې ډيموکراتيک بنسټونه رامنځته شول. د ډيموکراتيکو دولتونو جورښت د قواووو د تفکيک پر اساس و. دا جورښت یوازي د سیکولر عقيدي د تطبيق لپاره طرحه شوي و. کله چې ځینې اسلامي ډلي د دغه نظام او جورښت په داخل کې قدرت ته ورسېدي، نو دوي استدلال کاوه چې ډيموکراتيک جورښت يې یوازي د اداري جورښت په توګه منلى دي، په داسې حال کې چې د ډيموکراسۍ جورښت د هغې له ارزشتونو خخه هېڅکله جدا کېدلې نشي. په دې ډلو کې ځینو په توګه ځای پرځای کړي، چې په ایران، سعودي، نايجريا، سودان، ماليزيا او افغانستان کې په بېلاپېلو نومونو را خرګند شوي دي.

• د حسبه رکنونه

غازالي په «إحياء علوم الدين» کتاب کې د حسبه رکنونه خلور یاد کړي دي، چې عبارت دي له: محتسب، محتسب عليه، محتسب فيه او احتساب.

محتسب: محتسب هغه څوک دي چې د امير المؤمنين په واسطه ټاکل کېږي. محتسب قاضي دي او یوازي په هغه چارو کې قضاؤت کوي، چې د عامه حقوقو اړوند وي او د هغه قضاؤت له قضائي

ونيسې چې د عامه ګټو خلاف وي. خلفاواو یوازي پر بازار خارنه نه کوله، بلکې واليان او د دولت نور ماموريں يې هم محاسبه کول؛ دوى به په ځانګړې توګه د حج پر مهال د واليانو خلاف د رعيت ګيلې او شکایتونه اورېدل. د حضرت عمر رضي الله عنه په وخت کې د مصر د والي عمر ابن العاص رضي الله عنه له زوي خخه شکایت وشو، چې په پایله کې د عمر ابن العاص رضي الله عنه زوي قصاص شو. همدارنګه حضرت عمر رضي الله عنه د شفاء په توګه یوه بشئه د مدینې د بازار لپاره د محتسبې په توګه ټاکله، ترڅو پیمانې کنټرول کړي او خپل حکم پر هغوي عملی کړي.

اموي، عباسی او عثمانۍ خلافتونه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدینو له دولت وروسته اموي خلفاواو هم د احتساب لړي په همدي ډول مخته ورله او پر بازارونو، د خلکو پر ګنې ګونې، د عاصه حقوقو او جمعي ادابو اړوند شیانو يې خارنه کوله. د عباسی خلفاواو په وخت کې هم دا لږي همدارسې روانه وه، مګر د عباسی خلافت په وخت کې یو مهم گام دا واخیستل شو، چې قاضيان تفکيک شول او د هر یوه لپاره ځانګړې دبوان ترتیب شو؛ د خصوماتو، مظالمو او حسبه قاضي. د طبری په تاریخ کې راځي چې په ۱۵۸هـ. ق کال عباسی خلیفه المهدی و، چې د حسبه اورګان يې جور کړ او «ولاية الحسبة» يې ونوماوه. عباسی خلیفه په خپل سرنوی عمل نه و ترسره کړي، بلکې حسبه او مظالم په شريعت او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په اعمالو کې رینسه لري. همدارنګه عباسيانو ته د قملرو د پراخوالي او د خلکو په خصوماتو کې د قاضيانو د مصروفیت په سبب دا ستونزمنه وه، چې د بازارونو، د خلکو د راتولېدو او عمومي ځایونو خارني ته په نه ډول لاسرسى ولري، پر همدي اساس خپلواک دیوانونه رامنځته شول. د عباسيانو په وخت کې یو حسبه قاضي اصطخرا، چې مشهور شافعی عالم و. همدارنګه په اندلس او المغرب کې هم حسبه قاضي و، چې د بازار قاضي (قاضي السوق) په نامه به مشهور و. د ممالیک په تاریخ کې راځي، چې د عباسی خلافت ترنسکورېدو وروسته او د ممالیک په وخت کې هم حسبه وو. دا مهال احتساب یو ځانګړۍ اورګان نه و، بلکې کوم قاضي به چې د

غیرشرعی عمل خخه منعه کېږي. که چېږي ولیدل شي چې يو کس د خلکو پر وړاندې په نسکاره شراب خښي، نوموري له دغه کار خخه منعه کېږي؛ که کافرو هفه ته توصيه کېږي، چې په نسکاره داسې ونه کړي او که مسلمان وي هفه بیا قضاته معرفی کېږي او که چېږي ماشوم یا لپونی په عام محضر کې شراب خښي یا زنا کوي، له دغه عمل خخه منعه کېږي. نو د محتسب عليه لپاره یوازې همدا بسنې کوي، چې انسان وي. دا انسانتوب د محتسب لپاره د محاسبې چاره سختوي او نوموري دقت ته اړ کوي. یعنې محتسب باید حکيم او هوښيار وي چې له کافر، مسلمان، ماشوم، لپونې او هغو نورو کسانو سره چې په نسکاره غیرشرعی عمل ترسره کوي، خه ډول عمل وکړي. د بېلګې په توګه که چېږي يو کس په عام محضر کې روزه خوري، نو محتسب باید په بېړه بد گومانه نشي او هفه باید لومړي ځان پوه کړي چې دا کس کافر دی که مسلمان، عاقل دی که لپونې او که عاقل او مسلمان هم وي بسايي د عذر له مخې به روزه خوري، که داسې وي نو محتسب باید یوازې هفه ته توصيه وکړي، چې په نسکاره روزه ونه خوري، څکه د نورو لپاره د فتنې لامل کېږي.

محتسب فيه: د محاسبې موضوع له معروف او منکر خخه عبارت ده، چې د شریعت لخوا ټاکل شوې ده. یعنې محتسب په هفه معروف امر کوي او له هفه منکر خخه منعه کوي، چې اختلافی نه وي او قطعي وي. یعنې محتسب نشي کولی چې د بل مذهب پیرو د خپل مذهب پر اساس محاسبه کړي، څکه داسې مسایل شته چې په یوه مذهب کې حرام او په بل کې حلال دي او په یوه کې واجب او په بل کې مستحب دي. مګر په هفه حالت کې یې محاسبه کولی شي، چې د یوه مجتهد اجتهاد د خلیفه په واسطه تبني شوې وي او د یوه قانون په توګه ټاکل شوې وي، چې په دي حالت کې یې اطاعت د مذاہبو پر ټولو پیروانو فرض دي. له بل کې خوا منکر باید په خرگند ډول وي؛ یعنې محتسب اجازه نه لري چې د تجسس پر اساس د ټولنې د افرادو خصوصي اړخ محاسبه کړي. مثل داسې چې د کورونو او د اوسبدو د ځایونو تر ځنګ غور ونیسي چې دنه یې خه تېږۍ او یا

غوندي پرته هم منل کېږي؛ هفه که د سرک پر سر وي یا کرونده کې، په شپه وي یا په وړ کې، په موټر کې وي یا په بازار کې هرڅای تطبيق کېدلې شي. پولیس د محتسب د قضاوته په پلي کولو کې له نوموري سره همکاري کوي، مګر محتسب د حدود او قصاص د جرمونو په برخه کې د رسیدګي صلاحیت نه لري.

د محتسب شرطونه: اسلام؛ یعنې د محتسب لپاره شرط دی چې باید مسلمان وي، څکه معروف او منکر اسلام مشخص کړي او تطبيق یې یوازې پر هفه چا واجب دي، چې ایمان پری لري. تکلیف؛ یعنې خوک چې بلوغ ته نه وي رسپدلي یا لیونې وي او عقل یې له لاسه ورکړي وي، هفوی په دي برخه کې نشي گومارل کېدلې. علم؛ دا شرط دی چې محتسب باید د شریعت د احکامو په اړه علم ولري، څکه نوموري کس نور خلک په معروف امر او له منکر خخه منعه کوي؛ نو معیار یې باید یوازې اسلام وي، نه هفه تعبironه چې رینې په له نفسی غوبستونو او د ټولنې له عرف خخه سرچینه اخلي. ټینو علماوو د علم ترڅنګ د حکمت یادونه هم کې ده، چې یو محتسب باید حکيم وي؛ حکمت د هوښياری یو ډول دی چې خاوند یې دا وړتیا لري، چې له خپل علم خخه په بشه ډول ګټه واخلي. حکيم انسان له بېلابېلو انسانانو سره په مختلفو شرایطو کې په متفاوت ډول چلنډ کوي. عدالت؛ محتسب باید عادل وي او عدالت د هفه لپاره شرط دي. عادل هفه خوک دی چې فاسق نه وي او یا لېترلې له کبیره ګناهونو خخه ځان وساتي. د امام اجازه، د امام یا خلیفه اجازه هم شرط ده، څکه محتسب د اسلامي دولت یو اورګان او د قضا یوه ډول دي. پر همدي اساس هېڅوک قاضي کېدلې نشي، مګر دا چې خلیفه ټاکلې وي. عام خلک او یا پولیس نشي کولی، چې د حسبة قاضي چارې مختله یوسې، پر خلکو حکم صادر کړي او هفه عملی کړي.

محتسب عليه: له چا سره چې محاسبه کېږي، دا شرط دی چې هفه باید انسان وي. یعنې په اسلامي ټولنې کې که چېږي هر خوک د دولت د قانون خلاف عمل ترسره کړي، هفه محاسبه کېږي؛ هفه که کافر وي یا مسلمان او حتا ماشوم او لپونی هم له

زیاره: له ابی سعید خدری رضی الله عنہ خخہ روایت دی هفه وابی، له رسول الله صلی الله علیه وسلم خخہ می واور بدل چې وی فرمایل: که له تاسو خخہ خوک ووینی چې خوک منکر کار ترسره کوی، نو هفه دی په لاس سره منعه کری، که په لاس یې د منع کولو توان ونه لري، نه په ژبه (خوله) دی یې مخه ونیسی، که دا هم نه شي کولی، نو به زره کې یې دی بد وگنی او دا د د ایمان کمزوری حالت دی.

دا حدیث د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د مرتبو په اړه راغلی دی. یعنی د زور او مادی اقدام په واسطه د منکراتو مخه نیول په دولت پوری تراو لري، څکه یوازی دولت دا توان لري. دولت د خپلو تولو اورگانونو په واسطه په معروف امر او له منکر خخه منعه کوی او د حسبه اورگان هم د هفه برخه ده؛ مګر د ژبې له لاري امر بالمعروف په ټول امت پوری تراو لري. باید علماء په خاصه توګه او امت په عام ډول حق خبره وکری، یو او بل په حق توصیه کری او حتا حکام باید د انحراف په صورت کی محاسبه کری. مګر هفه کسان چې منکرات یوازی په زره کې بد وگنی هفوی یا استطاعت نلري یاله حق خبری خخه وېږدی او یا یې د خپلو شخصی ګټو خلاف بولي، دوی باید لېټرلړه منکر په خپل زره کې بد وگنی. یعنی هفه کسان چې منکر لېټرلړه په خپل زره کې بد نه بولي، حراموته تشويق کوي، حق پټوی او د باطل لپاره چکچکې وهی، هفوی په کمزوری ایمان کې هم نه راخی. نو په پایله کې، امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلامي دولت په تولو اورگانونو پوری تراو لري، چې په کورني او بهرنی سیاست کې یې مراعاتوی. لکه څنګه چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله فرمایلی دی، چې یوه اورگان په توګه د قضا اړوند کېږي. محتسبین هفه قاضیان دی چې د امير المؤمنین لخوا د بازارونو او عمومي چاپیریال لپاره گومارل کېږي، ترڅو له عامه حقوقو خخه دفاع وکری او د اسلام حکم په علم، حکمت او له تجسس پرته ځای پرڅای حاکم دی، چې په اسلام کې د تولو اورگانونو هدف دا دی، چې یوازی د اللہ سبحانه وتعالی دین حاکم او د هفه سبحانه وتعالی کلمه تر تولو لوره کری. مګر امر بالمعروف د یوه اورگان په توګه د قضا اړوند کېږي. محتسبین هفه قاضیان دی چې د امير المؤمنین لخوا د بازارونو او عمومي چاپیریال لپاره گومارل کېږي، ترڅو له عامه حقوقو خخه دفاع وکری او د اسلام حکم په علم، حکمت او له تجسس پرته ځای پرڅای حاکم دی، چې یوه اورگان په توګه د قضا اړوند کېږي.

یې بوی کری چې دنه یې خلک خه خوري او خه خښي او یا ګاونډيان پر یو اوبل پسې وګوماري چې خارنه او جاووسسي وکری او وروسته محتسب ته خبر ورکری او یا دا چې امنیتی کامری ولکوی چې د خلکو په خصوصي حريم کې خه تېږدي او یا له اجازي پرته د اتباعو کورونو، مبايلونو او کمپيوترو ته داخل شي. له بل ارخه منکر باید د پېښدې ده حال کې وي، که چېږي په تېږد مهال کې واقع شوي وي، په هفو کې محاسبه نشه. محتسب یوازی په هفو چارو کې قضاؤت کولی شي، چې په عامه حقوقو پوری اړوند وي. یعنی حسبة قاضي د حدود او قصاص په پېښو کې د لاسوهنې صلاحیت نه لري. همدارنګه دکتور زحيلي د حسبة په اړه وابی: د حسبة قاضي موخه امر بالمعروف او نهی عن المنکر دی، ترڅو شریعت او د الله تعالى دین حاکم کری، اسلامي احکام او ادب تطبیق کری او له عامه حقوقو خخه ساتنه وکری.

(تاریخ القضاۓ فی الإسلام، ص: ۹۳).

احتساب: دلته هدف پخپله محاسبه ده. امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلامي دولت په تولو اورگانونو پوری تراو لري، چې په کورني او بهرنی سیاست کې یې مراعاتوی. لکه څنګه چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله فرمایلی دی، چې یوه اورگان په توګه د قضا اړوند کېږي. محتسبین هفه قاضیان دی چې د امير المؤمنین لخوا د بازارونو او عمومي چاپیریال لپاره گومارل کېږي، ترڅو له عامه حقوقو خخه دفاع وکری او د اسلام حکم په علم، حکمت او له تجسس پرته ځای پرڅای حاکم کری.

علماد رتبې له اړخه د امر بالمعروف او نهی عن المنکر عمل په دریو درجو ويشلي دی، لکه څنګه چې په حدیث کې راغلی دی:

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صلی الله عليه وسلم يقول : منرأى منكم منكرا فليغیره بيده ، فإن لم يستطع فلبسانه ، فإن لم يستطع فقلبه ، وذلك أضعف الإيمان . رواه مسلم.

موعظه، نصيحت، تبليغ او محاسبه؛ هغه اصطلاحات دي چې اوسمهال یې دېرى خلک یو د بل پر ځای کاروي او یو شی یې بولي. په داسي حال کې چې د اجراء د خرنګوالي له پلوه دا بېل بېل احکام دي او یو له بل سره توپير لري. په ځانګړي دول نصيحت او محاسبه چې یو له بل سره اساسی توپironه لري او دوه بېل احکام دي. که دغه دوه اصطلاحات یو شی وبلل شي، نو په دي سره د شريعت یو حکم (نصيحت يا محاسبه) له منځه ځي او یې تطبيقه پاتې کېږي.

وعظ، نصيحت، تبليغ او محاسبه؛ پېژندنه او توپironه یې

دعوت دي، خود خاصې معنا او اجراء د خرنګوالي له اړخه یو له بل سره توپير لري. په دي ليکنه کې لومړي جلا جلا دغه اصطلاحات شرح کوو او ورپسې یې یو له بل سره پر توپironونو بحث کوو.

د ععظ، نصيحت، تبليغ او محاسبې پېژندنه

لومړۍ: ععظ او نصيحت:

موعظه او ععظ چې رينه یې (واعظ) دي، ګنې معناوي لري، لکه؛ پند او عبرت، تذکير، ترغيب او ترهيب، امر او نهی، زحر او تخويف، نصيحت، د جمعې د ورځې خطبه...، خو تر ټولو نسکارنده (بارزه) معنا یې پند او عبرت دي. دغه راز د قرآن کريم یو نوم هم موعظه دي.

او اصطلاحاً یې بیضاوی رحمه الله داسي تعريفوی: موعظه د امت د خاصو خلکو لپاره - چې د حقیقت په لته کې وي - قانع کوونکې ویناوی او د عامو خلکو لپاره ګټور پندونه دي. ابن القيم رحمه الله وايی: په ترغيب او ترهيب سره امر او نهی موعظه ده. جرجاني وايی: موعظه هغه وينا ده چې سخت زرونه نرموي، وچې ستړګې لمدوي او فاسد اعمال اصلاح کوي. له پورته تعريفونو خړګندېږي چې ععظ یعنې د ترغيب او ترهيب په اسالیبو په حق او خير وصيت او له باطل او شرڅخه نهی، چې سړۍ د خير کارونو کولو او ناواړه کارونو پرېښو دلو ته هڅوي.

په قرآن کريم او نبوي سنتو کې هم د موعظه لفظ دېر ځایونه راغلی چې پورته بېلابېلې معناوي افاده

یما افغان

(أَبْلَغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّيْ وَأَنْصَحُ لَكُمْ
وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ)

[الأعراف: ٦٢]

خير (بشپړ اسلام) ته دعوت د اسلامي امت جمعي مکلفيت او کفائيي فرض دي. الله سبحانه و تعالى پر مسلمانانو فرض کړي چې خامخا باید د امت له منځه داسي یوه ډله وي چې خير (بشپړ اسلام) ته دعوت او امر باالمعروف او نهی عن المنكر به کوي. دعوت او امر باالمعروف او نهی عن المنكر د اسلام د بشپړ تطبيق او نشر کلي او جامع احکام دي چې یو شمېر نور احکام د دغو کلي او اساسی احکامو د اجراء لپاره وضع شوي دي لکه؛ نصيحت، موعظه، تبليغ، محاسبه... که خه هم په عام دول دغه اصطلاحات یو مفهوم افاده کوي، چې هغه

وېي وېيل: اي قومه! ما د خپل رب رسالت تاسو ته ورساوه او نصیحت مې درته وکړ، خوتاسو نصیحت کوونکي نه خوبیو.

دغه راز له جریر ابن عبد الله رضي الله عنه خخه روایت دی، هغه وايي:

«بَأَيْقَنِ ثُرَّسَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولَ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالسَّمْفُونِ وَالطَّاعَةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.»
(رواه البخاري)

ژباره: له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره مې د «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » او « مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ » په شهادت، د لمانځه په کولو، زکات په ورکولو، سمع او طاعت او هر مسلمان ته په نصیحت کولو بیعت وکړ.

دویم: تبلیغ:

تبلیغ په لغت کې رسولو ته وايي او په اصطلاح کې بندګانو ته د الله سبحانه و تعالى د رسالت رسولو او د جهل او باطل له تیارو خخه د حق رينا ته د خلکو رابللو ته تبلیغ ویل کېږي. د تبلیغ معنا دېره پراخه او آن له دعوت سره متراوده ده. په پورتنيو آیتونو کې **«أَبْلَغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي»** او **«أَلَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي»** همدغه مفهوم افاده کوي. دغه راز په قرآن کريم کې دېر نور ځایونه هم د تبلیغ لفظ د همدغه مفهوم لپاره کارول شوی، لکه الله سبحانه و تعالى چې فرمایي:

(الَّذِينَ يُبَلَّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَحْشُونَهُ وَلَا يَخْشُونَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهُ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا)

[الأحزاب: ۳۹]

ژباره: (تبیر پیغمبران) هغه کسان وو چې د الله تعالى رسالتونه یې (خلکو ته) رسول او له الله تعالى خخه وېږدل او له هغه پرته له بل هېچا نه وېږدل او بسنې کوي چې الله تعالى حساب کوونکي (دوی ته د دوى د اعمالو اجر ورکونکي) دی.

کوي، خود پند او عبرت معنا پکې دېره خرگنده ۵۵. لکه الله سبحانه و تعالى چې فرمایي:

(وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًاً مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ)

[النور: ۳۴]

ژباره: موږ تاسو ته ایتونه او نبې د رلېرلي چې د حقایقو روشنانه کوونکي دی او د هغو کسانو مثالونه او اخبار (موږ تاسو ته بیان کړي) چې له تاسو مخکې تېرشوی دی او د متقيانو لپاره مو پند او عبرت (نازل کړي دی).

نصیحت په لغت کې د خالصولو، په ځانګړې دول د شاتو د خالصولو پروسې ته وايي. دغه راز د جامو د درزوښو او خیرو ځایونو ګندلو ته هم وايي. په شرعی اصطلاح کې نصیحت د خیر او صلاح لور ته بلنه او له فساد خخه نهی ته ویل کېږي. په قرآن کريم کې دېر ځایونه نصیحت په همدغه معنی راغلی دی. لکه خپل قوم ته د نوح عليه السلام د وینا په اړه چې الله سبحانه و تعالى فرمایي:

(أَبْلَغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحْ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ)

[الأعراف: ۶۲]

ژباره: زه د خپل رب رسالتونه تاسو ته رسوم او نصیحت درته کوم (خیر مو غواړم) او زه د الله له لوري پر هغه خه پوهېږم چې تاسو پري نه پوهېږي.

دغه راز په قرآن کريم کې د صالح عليه السلام د وینا په اړه رائي چې هغه خپل قوم ته وویل: **(فَتَوَلََّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمَ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلِكُنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ)**

[الأعراف: ۷۹]

ژباره: (صالح عليه السلام) له هغوي مخ واړاوه او

”

په نصیحت کې شرط نه ده چې علنی وي، بلکې
که نصیحت فردی وي او د منصوح له پر شخصیتی
نیمگړیاوه راخرخی، نو په دغه صورت کې پکار ده چې
پت وي او نور خلک پري خبر نه شي. خو په محاسبې
کې شرط دا دی باید بشکاره او علنی وي.

دغه راز له عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه
څخه روایت دی، هغه وايی چې رسول الله صلی
الله علیه وسلم په حجة الوداع کې وفرمایل:

«فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءُكُمْ
وَأَفْوَالَكُمْ وَأَغْرَاضَكُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا، كَحْزَمَةٌ يَوْمِكُمْ هَذَا،
فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، أَلَا هُلْ بَلْغَتُ؟»
(رواه البخاري)

ژیاره: الله تعالى پر تاسو یو د بل وینې، مالونه او
ناموسونه حرام کړي دي، مګر په حق سره، لکه د
دي ورځي د حرمت په خبر، د دي شار د حرمت په
خبر او د دي میاشتې د حرمت په خبر. ایا خپل
رسالت مې درته ورساوه؟

که څه هم ځینې کسان د دعوت او تبلیغ تر منځ
جزئي توپیرونې بیانوی او وايی چې دعوت عام او
تبلیغ خاص دي؛ په دې معنۍ چې دعوت د تولو
مسلمانانو دنده ده، خو تبلیغ د انبیا و د وارثانو په
ټوګه د علماء دنده ده، چې د اسلامي علومو په
کانه سمبال وي. خو دا توپیر دېر اساسی او پامور نه
دي. تبلیغ هم د دعوت په خبر یوه جامع اصطلاح
ده او د مفهوم له اړخه له دعوت سره توپیر نه لري.
خو اوسمهال ځینو مسلمانانو او اسلامي ډلو د تبلیغ
دایره ډېره کوچنې کړي او محتوا یې نیمگړې کړي
ده؛ دوى تبلیغ یوازې مستحباتو او فضایلو ته د خلکو
په رابللو پوري محدود کړي او په دې ټوګه د انبیا و
د وراثت او بشرد هدایت ادعا لري. خو د تبلیغ د
واقعی او پراخ مفهوم له مخي نه د دوى کار تبلیغ
دي او نه یې طریقه د بشرد هدایت لاره ده.

درېښ: محاسبې:

محاسبې په لغت کې حساب کولو ته وايی او
په شرعی اصطلاح کې د امت لخوا مسؤولیتونو
ته د حکامو متوجه کولو، د هفوی په غیر شرعی
او ناسمو سیاسي پرپکړو اعتراض کولو، هفوی ته
پر معروف امر کولو او له منکر څخه منعه کولو
ته داسې خواهی ده، دا چې د فرد په ټوګه د حکام په
شخصیت پوری اړه ولري، د بلکې په ټوګه؛ که حکام
روزه نه نیسي او یا شراب خښي، نو غوره دا ده چې
د محاسبې پر خای هغه ته نصیحت وشي. خو که
یې غیر شرعی تصرفات له واک او د امت د چارو له
سمبالنېت سره اړه ولري، یعنې د حکام په ټوګه غیر
شرعی تصرفات کوي، لکه دا چې سودي سیستم
ته جواز ورکړي یا شرعی حدود نه پلي کوي، نو
په دې صورت کې پکار ده چې محاسبې شي. د
محاسبې او نصیحت توپیر لاندې روښانه کېږي.

محاسبې په لغت کې حساب کولو ته وايی او
په شرعی اصطلاح کې د امت لخوا مسؤولیتونو
ته د حکامو متوجه کولو، د هفوی په غیر شرعی
او ناسمو سیاسي پرپکړو اعتراض کولو، هفوی ته
پر معروف امر کولو او له منکر څخه منعه کولو

د وعظ، نصیحت، تبلیغ او محاسبې توپیرونه

گناه ورپه گوته کړي او له دنیوي او اخريوي پايلو
څخه يې ويروي.

دويم: په نصیحت کې شرط نه ده چې علنی
وي، بلکې که نصیحت فردی وي او د منصوح له پر
شخصیتی نیمګړتیاواو راخرخی، نو په دې صورت کې
پکار ده چې پت وي او نور خلک پري خبر نه شي.
خو په محاسبه کې شرط دی چې بايد بسکاره او
علنی وي. د دې خبری دلایل په لاندې ډول دي:
د خلفاء راشدینو په دور کې دامت لخوا د خلفاواو
د بسکاره محاسبې ګټې بېلګې شته؛ د ابوبکر صدیق
رضی الله عنہ د خلافت په وخت کې هغه د خپلو
امتیاواو د پوره کولو لپاره د توکرانو سوداګری کوله،
عمر رضی الله عنہ هغه د دې کار له امله محاسبه
کړ او ورته ويې ويل: د دې لپاره چې ته دامت د
چارو سمبالبنت ته کافي وخت ولري، بايد کاروبار
دي پربېړي. دغه راز د عمر رضی الله عنہ د خلافت
په دور کې هغه له خلکو وغونستل چې په نکاح
کې لږ مهرونه واخلي، یوه بشئه پاخښه، په عام
محضر کې يې عمر رضی الله عنہ محاسبه کړ او
ويې ويل: تاسو په دې اړه د حکم واک نه لرئ،
قرآن کريم بشئو ته په مهر کې د قنطرار (دېر
مال) اخيستو اجازه ورکړي ده، عمر رضی الله عنہ د
شئي له محاسبې څخه پر خپله سهوه پوه شو او
پرته له ځنده يې وویل: بشئه په حقه او عمر خطا
شوي دي. دغه راز عمر رضی الله عنہ په یوه لویه
اجتماع کې وینا کوله، چې سلمان فارسي رضی الله
عنہ له هغه سره محاسبه شروع کړه او ويې ويل:
موږ هر یوه ته یو یو خادر سهم راکړل شوی، تا
څنګه دوھ خادره اخيستي دي؟ عمر رضی الله عنہ
څپل زوي عبدالله بن عمر رضی الله عنہما شاهدي
ته حاضر کړ چې دويم خادر هغه څپل سهم څپل
پلار (عمر) ته ورکړي. دغه راز د عثمان رضی الله عنہ
په دور کې له مختلفو سيمو او بساړونو څخه ډلي
ډلي خلک راتلل او هغه يې بسکاره محاسبه کاوه،

تبلیغ له وعظ، نصیحت او محاسبې سره توپیر
لري؛ ځکه د تبلیغ مفهوم پراخ او له دعوت سره
يو شى دي. نو د تبلیغ مفهوم تر وعظ، نصیحت
او محاسبې پراخ دي؛ ځکه تبلیغ هغه جامع حکم
دي چې د وعظ، نصیحت او محاسبې په خبر احکام
يې د عملی اجراء لپاره وضع شوي دي.

د وعظ او نصیحت تر منځ د نسبت په اړه ويلى
شو چې، که څه هم یو شمېر علماء د وعظ او
نصیحت تر منځ ځینې جزئي توپیرونې بیانوي او
وايي چې نصیحت تر وعظ عام دي، خو په ټوله
کې د مفهوم له پلوه دغه دوه اصطلاحات یوله بله
سره اساسی توپیرنه لري او یو شى دي.
خو موعظه او نصیحت له محاسبې سره اساسی

او پامور توپیرونې لري چې په لاندې ډول دي:

لومړۍ: په وعظ او نصیحت کې شرط نه ده چې
خامخا به منصوح له (هغه شخص چې نصیحت
ورته کېږي) نیمګړتیا لري، د خير کارونه به نه کوي
او یا به ناواره عملونه کوي. ځکه یو خو وعظ او
نصیحت تل فردی نه وي، ډېر وخت ناصحین او
واعظین ډلي، ډلي خلکو ته نصیحت کوي لکه د
جمعي په خطبه کې، نو کېدای شي نصیحت به
يې د ځینو خلکو له واقعیت سره ټراو لري او له
ځینو سره به يې نه لري. که وعظ او نصیحت فردی
هم وي، حتمي نه ده چې نصیحت به مستقيما
د منصوح له شخص پر ستونزو متمنکز وي؛ ځکه
مومنان ډېر وخت په فردی ډول هم یو بل ته عام
نصیحت او تذکر کوي. نو په نصیحت کې شرط نه
ده چې ناصح به منصوح له ته د هغه نیمګړتیا وي
ورپه ګوته کوي، کېدای شي ځینې وخت نصیحت
د هغه پر ستونزو او نیمګړتیاواو ورتول وي او ځینې
وخت عام او د تذکر په بنه وي. خو په محاسبه
کې شرط ده چې محاسبه کوونکي شخص محاسبه
کپدونکي ته د هغه نیمګړتیا وي، ستونزې، غفلت او

د نه تطبيق يا ناسم تطبيق له امله کېږي، نه د نړيوالو کنوانسینونو، میثاقونو، تړونونو، اساسنامو ... د نه رعایت له امله. ځینې سیکولرلن او په اصطلاح مدنۍ فعالن د محاسبې له اصطلاح خخه په ناواړه استفادې د حکامو پر وړاندې د غیر اسلامي او غربی مفاهيمو او ارزښتونو لکه د سخو حقونه، د بشر حقونه، ازادي... د نه رعایت له امله غږ پورته کوي او خپل دغه کارتله د حکامو محاسبې وايي. خو دا کار هېڅکله شرعی محاسبې نه ده؛ ځکه شرعی محاسبې یو شرعی حکم دی، چې له حکامو سره د شريعت د نه تطبيق له امله کېږي، نه د بل خه. دغه راز محاسبې کوونکی به داسي څوک وي چې پر اسلامي افکارو او احکامو به باور لري، پر نه عملی کېدو به یې ټورېږي، محاسبې ته به د خپل مکلفيت په ستړګه کوري او په اخلاص به یې کوي.

دویم دا چې؛ ځینې ناپوه مسلمانان شرعی محاسبې د بيان په ازادي تعیبروي او وايي؛ کله چې د وخت د خليفه پر وړاندې یوه سخنه خپل غږ پورته کولی شي، دا په اسلام کې د بيان د ازادي دليل دی! خو دا یو ډېر ناواړه او ناسم تعیير دی. محاسبې د بيان له ازادي سره هېڅ ورتله والي نه لري. محاسبې یو شرعی حکم دی، پر مسلمانانو فرض ده چې د شرعی احکامو د نه تطبيق يا ناسم تطبيق په صورت کې حکام محاسبې کړي. خو د بيان ازادي د پانګوالې اېډیولوژۍ له ااسي افکارو خخه دی، چې ځانته فلسفة او محتوا لري او محتوا یې له شرعی محاسبې سره د ځمکې او اسمان هومره توپير لري.

خو هغه هېڅوک هم له نیوکو او محاسبې خخه نه راګرڅول، بلکې تل به یې د نیوکو او اعتراضونو په ځواب کې خپل دلایل وړاندې کول.

تر راشده خلافت وروسته د امويانو په دور کې، کله چې معاویه د خپل زوی یزید لپاره له مسلمانانو بیعت اخيست، نو عبدالله ابن عمر، عبدالله ابن عباس، عبدالله ابن مسعود او عبدالله ابن زبیر رضي الله عنهم هغه په ډېر جديت سره محاسبې کړ.

د عباسيانو په دور کې هم وينو چې خليفه منصور د سفيان ثوري لخوا سخت محاسبې کېږي او ورته وايي: «له الله تعالى خخه ووبېږد، ځمکه دي له ظلم او زورزياتي خخه ډکه کړي ۵۵.» همدا شان د «خلق القرآن» په موضوع کې مامون الرشيد د امام احمد بن حنبل رحمه الله لخوا محاسبې شوي دي.

د مسلمانانو په تاریخ کې دي ته ورته خورا ډېر مثالونه شته چې مسلمانانو په ځانګړي توګه علماءو د وخت حاکمان محاسبې کړي دي. دغه ټولې محاسبې بشکاره او په عام محضر کې شوي دي. که په پنه شوي واي، نو روایت یې تر مورنه رارسېده.

د یادونې وړ ده چې اوسمهال د رعيت او حکامو تر منځ فاصله دومره ډېره شوي چې خورا ستونزمنه او ان ناشونې ده چې خلک دي حکام مخامخ محاسبې کړي او خپل اعتراض دي مستقیم د هغوي ترغیبونو ورسوي. نو د حکامو د بشکاره محاسبې لپاره رسني تر ټولو بشه او ګټوره وسیله ده. علماء، اسلامي ډلي او عام مسلمانان باید د رسنیو له لاري حکام محاسبې کړي، ترڅو دغه فرض ادا شي او له دي اړخه د امت غاره خلاصه شي. دغه راز د حکامو لخوا د شريعت د نه تطبيق يا ناسم تطبيق په صورت کې لاریون کول او له دي لاري خپل اعتراض خرګندول هم بدعت نه، بلکې د محاسبې اغېزنځاک اسلوب دي.

په پاي کې د دوو خبرو یادونه مهمه ده؛ لومړي دا چې له حکامو سره محاسبې د شرعی احکامو

د اسلامي شريعت د احکامو له مخي، په امت باندي دا کفائي فرض دي چې حزب او يا هم احزاب تاسيس کري. که په امت کي هېڅ سياسي حزب نه وي موجود، نو تول امت گنهکارېږي او د سياسي اسلامي احزابو تاسيس هیڅ دول اجازې ته اړتیا نه لري، او فعالیت یې هم باید علنی وي.

امر بالمعروف، نهى عن المنكر او د حکامو د محاسبې لپاره د احزابو تاسيس

پر بل پسې نسکور او نوي ریژیمونه یې ځایناستي شول. په دغو سياسي بدلونونو او انقلابونو کې اسلامي او غير اسلامي سياسي احزابو او نظامي ډلو ټپلو لویه ونډه لرله. دغه احزاب او نظامي ډلي په دي کې پاتې راغل، چې د افغان ولس تیونو ته مرهم شي. دوى ونه شوکولۍ، چې یو پیاوړی اسلامي نظام حاکم کړي، اسلامي شريعت پلی او نړۍ ته یې ولپردوی. دوى په دي کې پاتې راغل چې د مسلمانانو د سر او مال امنیت تضمین او د ژوندانه اساسی اړتیاوې برابري کړي.

بلکې بر عکس، تقریباً تول احزاب او نظامي ډلي په داسې ظلمونو، خیانت، فساد، غصب او نارواو کې شکل شوي، چې تصور یې نه کېده. افغاني احزابو او نظامي ډلو د خپل قدرت او ثروت د زیاتولي او تضمین په خاطر، سلګونه زره مسلمانان ووژل او داسې بېلاپل جنایتونه یې وکړل چې د افغانستان په تاریخ کې ممکن نه وي ترسره شوي او یا هم دېر کم پیښ شوي وي. د احزابو د تېرو ۵۰ کلونو ظلمونو، خیانتونو، وژنو او فساد له امله د

خالد مشعل

احزابو پر وراندي د خلکو په زرونو کې کرکه پرته ده؟ ولې په نوره نړۍ کې خلک له احزابو دومره کړکه نه لري؟ د افغانستان د احزابو ستونزه څه ده؟ آيا رېستیا حزب او سياسي فعالیت په خپل ذات کې بد دي؟ که نه، اصلی ستونزه بل ځای ده؟ اوسيني ناسم پوهاوي له کومه ځایه سرچینه اخیستې؟ احزاب د ولسونو د ویښتیا او نهضت سبب کېږي که د تفرقې او تباھې؟...

په دي لیکنه کې هڅه کوو پورته پوښتنو ته قانع کوونکي څوابونه مومنو او کوبین کوو چې د مسأله رینسو ته ولار شو، ترڅو اسباب او عوامل یې پیدا کړو. په دي توګه به وکولای شو، چې تر ممکن حده پورتنی پوښتنی څواب او د ناسم پوهاوي رینې پا برسرېره کړو.

يو لوی ناسم پوهاوی:

په تېرو پینځو لسيزو کې افغانستان د سياسي اخ او دب مرکز و. په ياده موده کې، دېر ریژیمونه یو

(وَلَتَكُنْ مِّنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ
وَبِأَمْرِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)
[آل عمران، ۱۰۴]

خلکو په منج کې د جهاد او مجاهدینو پر وړاندې منفي ذهنیت رامنځته شي، نو دا هیڅکله هم د دې دليل نه شي کیدی، چې موږ دی خدای مه کړه، نور جهاد تحریم کړو. او دا دليل راوړو چې پخوانيو مجاهدینو خه وکړل، چې اوستني به يې وکړي. نه، هیڅکله هم دا شرعی دليل نه دي.

که موږ بشري تجربوته هم ګورو، نو په آسانی سره وينو چې د نړۍ ټول ويښن ملتونه د سیاسي احزابو لخوا رهبری کېږي. په هغو ټولنو کې نه یوازې له احزابو خخه خوک کړکه نه لري، بلکې د خپلو ټولنو او دولتونو د اصلاح، ثبات او پرمختګ سبب يې بولی.

د حزب تعريف:

حزب عربي کلمه ده، کله چې د عربي ژېي معتبرو قاموسونو ته مراجعه وکړئ، نو پیدا به کړئ چې حزب؛ جماعت، گوند، تنظيم، ډلي، کتلې او سازمان ته واي. لسان العرب (حزُبُ: الْطَّائِفَةُ، وَجَمَاعَةُ مِنَ النَّاسِ). (حزب معنا ډله، د خلکو یو جماعت) معجم الرائد (حزب: جماعة الناس ذوي قوة، حزب : جماعة من الناس على مذهب سياسي عقائدي واحد. حزب الرجل : أعوانه)(حزب معنا: د قدرت لرونکو خلکو یوه ډله، یا: د خلکو یوه ډله چې پريوه سياسي او عقيدوی مذهب وي، د یوه شخص حزب يعني د هغه ملاتري)، کله چې قرانکريم پرانیزئ، نو و به ګورئ چې حزب همدا معنا لري، کومه بله خاصه معنا نه لري.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحَزَبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَيْثُوا أَمَّا

[الكهف: ۱۲]

وروسته مو هفوی را پاخول، ترڅو معلومه کړو، چې له دي دوو ډلو (حزبونو) کومه یوه يې د خپل تم کيدو موده به شمیرلای شي.

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

[فاطرع]

عام ولس په ذهن کې د احزابو او نظامي ډلو دويم نوم فساد، خيانات، ظلم، قتل، غصب او جنایت دي. د افغانستان اسلامي او غير اسلامي احزابو د پرله پسي ناكامي او ناسمو ګړنو، د افغان ولس په ذهن کې د احزابو پر وړاندې یو منفي تصوير او کړکه رامنځته کړه. دېږي وخت ويل کېږي، چې د افغانستان د تباھي اصلی افغاني احزاب او نظامي ډلي وي. اوس چې کله د حزب نوم اخيستل کېږي، نو خلک، سياستوال او حتی یو شمېر رهبران کړکه تري لري. فکر کوي چې حزب او حزبي فعالیت نه یوازې دا چې ولس او اسلام ته یې خير نه رسپېري، بلکې د مسلمانانو د تفرقې او تباھي سبب کېږي. دليل يې د افغاني احزابو او نظامي ډلو تېږي ترڅې تجريبي او ظلمونه دي، چې هفوی ترسره کړي دي.

دا سمه ده چې په افغانستان او اسلامي نړۍ کې نظامي ډلو، اسلامي او غير اسلامي احزابو بې شمېره ظلمونه، قتلونه، فساد او خيانتونه وکړل؛ خو د دي معنا دا نه ده چې د حزب فلسفة او اصلی کار ظلم، فساد، خيانات، وژنې او نور جنایات دي. د سياسي اسلامي احزابو شتون یوه اساسی اړتیا ده. د امت د نهضت، وحدت، د چارواکو د محاسبې او اصلاح لپاره، د اسلامي احزابو شتون لازمي او واجبي امر دي.

په اسلامي شريعت کې یوه بدہ بشري تجربه هېڅکله هم شرعی دليل نه شي کيدلى، چې له مخې يې یو شرعی حکم لغوه شي. دا چې احزاب په غلط فکر او غلط طریقه تاسیس شول او له بدہ مرغه ګن شمېر ظلمونه او جنایتونه يې وکړل، د دي معنا دا نه ده چې هر صحیح او په اسلامي عقیده ولار حزب به هم همداسي کوي. موږ باید دغه ناسم پوهاوی له خپلو اذهانو خخه لري کړو. د احزابو اصلی دنده وپېژنو، اسلامي او غير اسلامي احزاب سره بېل کړو او یوه ترڅه تجربه د خپل ټول عمر لپاره قاعده ونه ګړئو. خرنګه چې جهاد یو شرعی حکم دي، نو که چېرته مجاهدين او د دوی مشران د جهاد د فريضې په تر سره کولو کې لویې او وړې تېروتنې وکړي او په سبب يې د

دله او جماعت وي «ولتكن منكم أية المؤمنون = أمة» يقول: جماعة» (اي مؤمنانو حتما دې ستاسو خخه يو امت يعني جماعت وي) ابن كثير رحمه الله د پورتنى ايتنى په تفسیر کي وايي: د دې ايتنى مقصود دا دې چې باید له امت خخه يوه فرقه (دله) وي چې د شائين سره برابر د دې کار (اسلام ته د دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنكر) لپاره را وړاندې شي.^۲

حزب په ستو کې

۱. د بعثت له لومړۍ ورځې خخه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه جماعت (حزب) په جوړولو پیل وکړ، تر خود هغه حزب په مرسته اسلام ته بلنه وکړي، لومړۍ یې په دې حزب (دله) کې نژدي ملګري او دوستان لکه علی، ابوبکر او خدیجه رضي الله عنهم را یو څای کړل، په کراره کراره دا حزب په یوه قدرت لرونکې تولنه بدل شو او د مهاجرينو په ملاتړ او یو څای والي سره یې په مدینه کې د لومړنی اسلامي دولت خښته کېښوده، بیاله همدي ځایه د اسلام وړانګو نیمه نړی روښانه کړه، او لا هم دا کاروان پر لاردي تر خود رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشارت او وړاندوینې مطابق توله نړۍ په اسلام کې داخله کړي.

«ليلغن هذ الامر ما بلغ اليل والنهار، ولا يترك الله بيته مدر ولا وبر الا ادخله الله هذا الدين...»^۳

حتما به دا کارتر هغه ځایه رسپړي، چېږي چې شپه او ورځ رسپړي، الله سبحانه وتعالى به تولو کورونو ته دا دین داخل کړي، که له خټو جوړ کورونه (کلاګاني) او که له وړيو جوړ کورونه (خیمي) وي، (يعني دا دین به پر توله نړۍ حاکميړي)

۲. له ستتو خخه بله بیلګه د ابو بصیر رضي الله عنه ده، چې د حدیبی د سولې له امله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ته په مدینه کې ځای نه شوای ورکولای، هغه یې باید قریشو ته سپارلی واي، خو دا کار هم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته

۱: «تفسير الطبری = جامع البيان ط دار التربية والتراجم» (٩٠ / ٧)

۲: تفسیر قران العظیم، ج ۱:

۳: حدیث صحيح رواه امام احمد

شیطان ستاسو دېمن دی، تاسو هم دېمنی ورسره وکړي، هغه خپله دله (حزب) را بولی تر خو هغوي یې د دوزخ همیشني ملګري شي.

په نورو ایاتونو کې هم حزب د جماعت او ډلي په معنا دی، کومه خاصه بله معنا نه لري، په دې ایتونو کې نه حزب بد بلل شوی او نه هم نېه، فقط لغوي کارول شوی.

حزب په قرآن کريم کې

دا چې جزبي یا دله بیز کار انسانی فطرت او بشري واقعيت دی، هېڅکله بشري تولنې خپلې ستونزې له حزبي (جماعي) دله بیز او تیمي کار پرته نشي تنظيمولاي، د بېلګې په توګه: د یوه سړک د رغونې چاري یو قوي تیم یا په عربي اصطلاح یوه حزب ته اړتیا لري، چې په هغه کې انجینران، کارگران، پانګه وال، موټروانان... وي، ورته دیري نوري بشري چاري مناسبو تیمونو ته اړتیا لري، دا چې اسلام بشري فطرت له پامه نه دی غورځولی نو ځکه یې په دیري چارو کې په دله بیز و کړنو امر کړي، آن دیري شرعی مکلفیتونه په فردی توګه نه شي ترسره کیداي، لکه د جمعې لمونځ، د اخترونو لمونځونه، جهاد... په دې لړ کې یو هم امر بالمعروف دی چې الله سبحانه وتعالى یې په فردی ډول د امر تر خنګ په دله بیزه توګه هم د ترسره کولو امر کړي دی، الله سبحانه وتعالى د آل عمران سورة په (۱۰۴) مبارک ایت کې فرمایي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَا وَنَعْنَ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

[آل عمران: ۱۰۴]

په تاسو کې باید یو امت (دله، حزب) وي چې خير (بشپړ اسلام) ته دعوت وکړي، په نیکيو امر وکړي او له منکراتو منع وکړي، همدغه کسان کامیاب دي.

امام طبری وايي: پورتنى ایت مؤمنانو ته امر کوي چې له هغوي خخه حتما باید، حزب

”

د اسلامي عقيدي په رنا او د شريعت د احكامو له مخي، حزب او د حزب وظيفه بايد و پيژنده شي. شرعی ضرورت يې تشخيص او د امت او دولت په اصلاح، وينستيا، محاسبه او ثبات کي يې نقش درک او ولوبلو شي.

اي د فلاني او لادونو ء... ئكه چې دا تولې قبيلې / جماعتونه/حزبونه د اسلامي تولني تكميلي اعضا 99، او هیخ كله داله منهنه نه ئېي، که خوک وايي چې دا خو قومونه او قبائل 99، نو همدي قبائلو ته الله سبحانه وتعالي په قرانكريم کي احزاب ويلى،

٤. وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَخْرَابَ قَالُوا هُذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادُهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا

[الأحزاب: ٢٢]

كله چې مؤمنانو احزاب / قبائل وليدل، ويې وييل، دا هغه خه دي چې الله سبحانه وتعالي او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم يې وعده راکري 99، الله سبحانه وتعالي او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم ربستيا ويلى، د الله سبحانه وتعالي پر وړاندي د هغوي تسليمي او ايمان نور هم زيات شو.

5. بخاري له عائشې رضي الله عنها خخه روایت کوي، وايې: «ان نساء النبي صلى الله عليه وسلم کن حزبين، فحزب فيه عائشة وحفصة وصفية وسودة و الحزب الآخر ام سلمة وسائر نساء رسول الله صلى الله عليه وسلم »
در رسول الله صلى الله عليه وسلم ميرمنې دوه حزبه وي، په يوه حزب کې عائشه، حفصه، صفие او سوده رضي الله عنهم وي او په بل حزب کي ام سلمه او د رسول الله صلى الله عليه وسلم نوري تولې ميرمنې وي.

احزاب د صحابوو رضي الله عنهم په ژوند کي

1. كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفات شو، د مسلمانانو لپاره په رهبر تاکلو کې صحابه درې حزبه/دلې شول، يوه ډله انصار وو، هغوي سعد بن عبادة رضي الله عنه وړاندي کړ، چې دا به په راتلونکي کې د مسلمانانو رهبر وي، مهاجرينو ابوبکر صديق رضي الله عنه مخکې کړ، د بنو هاشم چې عباس رضي الله عنه هم پکې و، نماينده علي رضي

4: په دي اړه سیرة ابن هشام، العواصم من القواسم د ابوبکر بن العربي کتاب او نورسیرتونه کتلاي شي.

ډېرسخت و، نو د هغه استعداد ته په کتو يې په کنائي ډول وویل، چې له قريشو وتبته او ولاړ شه ځانته يوه ډله او یا حزب جوړ کړه، ويې وفرمایل:

«ویل امه مسurer حرب لوکان معه احد»(البخاري)

د هغه موردي بوره شي، که له هغه سره یو تن هم بل ملګري شي، نو د جنګ اور بلولاي شي ابو بصير هم وپوهیده او د قريشو له راغلي هيسته سره بيرته له مدینې ووټ، مګر په لاره کې ورڅه وتبتيده، د قريشو د تجاري کاروانونو په لار کې په يوه صحرا کې اوسيده، له قريشو خخه چې به هر نوی کس مسلمان شو، نوله ابو بصير سره به يو ځای شو، سيرت ليکونکي وايې چې له دوي خخه يوه لویه ډله جوړه شوه، سره له دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په دوي خبرو، مګر بیا يې هم د اسلامي دولت په شتون کې د هغوي د دلي/ حزب منع ونه کړه.

3. د اسلامي دولت په شتون کې تاسو وينې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم احزاب منحل نه کړل، انصار یو حزب وو چې بیا خپله دوه لوی قومونه پکې 99، لکه اوښ او خزرجه... همداسي مهاجرين، او نور قبائل، رسول الله صلى الله عليه وسلم به په غزاګانو کې هر حزب / جماعت او یا قوم ته د هغوي د مشتر تر قيادت لاندي د صف يوه برخه سپارله، هميشه به يې هري قبلې یا جماعت ته د هغوي په نوم بې کاوه لکه اې انصارو، اې مهاجرينو،

وتعالی دی پر احمد بن نصر ورحمنی، هغه خپل چان قربانی کړ، خو فتنې ته یې لاره ورنه کړه»
د اسلامي تاریخ په تر تولو زرینو دورو کې د هفو احزابو لاس، چې نه یې پرینسپ دل حکام یې پر غلطه لار شي، تل یې هفوی امر بالمعروف کول، که خه هم په دی لار کې به یې د سرونو د قربانی غوبستنه وه، همداد ويښو تولنو لار ده، ويښو ولسونه هغه دی چې د خپلو دولتونو د هلاکت مخه نیسي، د دی کار لپاره همیشه هفوی احزاب رامنځته کړي، او له دی لاري یې د خپلو نظامونو بقا تضمین کړي.^۱

د احزابو حکم

دا چې په (وَلْتُكُنْ) کې (ل) د امر لپاره دی، معنا یې داده چې اې مؤمنانو حتما تاسو یو جماعت(حزب) جوړ کړئ، تر خو اسلام ته دعوت وکړي، امر په معروف او نهی له منکر خخه وکړي. اسلام ته دعوت، امر بالمعروف او نهی له منکر خخه فرضی مکلفیتونه دی، نو دا سوال مطرح کېږي، چې د دی فرائضو د ترسره کولو لپاره جماعت (حزب) جوړول څه حکم لري؟ څواب هغه مشهوره فقهی قاعده ده، چې وايی (ما لا یتم الواجب الا به فهو واجب) هر واجب چې په یوه بل کار پوري تړلی وي، هغه هم واجب دی.

بیضاوی په خپل تفسیر (انوار التنزيل و اسرار التأویل) کې وايی، د ال عمران په (۱۵۴) ایت کې (من) د تبعیض لپاره دی، څکه چې امر بالمعروف او نهی عن المنکر فرض کفایي دی، څکه تول کسان د دی وړتیا نه لري چې امر بالمعروف وکړي، څکه چې د امر بالمعروف لپاره پاخیدونکي کسان باید ځینې شرطونه پر ځای کړي، چې هغه شرائط تول امت نشي پوره کولای، لکه د امر بالمعروف په احکامو او د محاسبې په مراتبو علم، او دا چې خنګه امر بالمعروف ترسره کړي... سره له دی چې تول امت مخاطب دی، مګر غوبستنه له بعضو خخه شوې، تر شود دی کار لپاره په جمعی دول کار وکړي.^۲

۸ : تاریخ الطبری، احداث سنہ ۲۳۱ هـ

۹ : همدا د اکثریت مفسرینو نظر دی لکه: طبری ج:۴، قرطبي ج:۴، کشاف ج:۱، جلالین، ابن کثیر ج:۱، که خه هم تعبیرونه به یې مختلف وي، خو نتیجه یې یوه ۵۵.

الله عنه و، تر دی چې تولو پر ابوبکر صديق رضي الله عنه اتفاق وکړ.^۳

۲. د حزب بله بېلګه د صحابوو په ژوند کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مؤذن بلال رضي الله عنه کيسه ده، کله چې عمر رضي الله عنه د عراق د فتحه شوو ځمکو په اړه د مصلحت وباله چې هغه د مجاهدينو ترمنځ تقسيم نه شي، څکه مجاهدين به د ډپرو ځمکو په لرلو مصروف شي او له بله پلوه به راتلونکو نسلونو ته خه شي پاتې نه شي، په دی رأيہ کې عثمان، علي، طلحه... صحابه ورسره موافق وو، خو بلال رضي الله عنه ويل، دا د مجاهدينو حق دی باید تقسيم شي او خلک یې هخوول چې عمر رضي الله عنه له خپلي پریکري، راوګرځوي، نو عمر رضي الله عنه دعا وکړه «اللهم اکفني بلال و ذويه» اې الله د بلال او د هغه له ملګرو مي وساتې (اې الله بلال او د هغه ملګري زما ملاتري کړي)، لې وخت تېر شو چې بلال رضي الله عنه او حزب یې د امير المؤمنين عمر رضي الله عنه په رايه قناعت وکړ.^۴

په اسلامي تاریخ کې د احزابو واقعیت

۱. کله چې مأمون الرشيد خراسان ته سفر وکړ، نو په بغداد کې فاسقین او لوچکان زیات شول، په دولت کې ځینو متنفذینو له هفوی سره مرسته کوله، له انبار ولایت خخه د خالد الدريوشی په رهبری او په بله سيمه کې د سهل بن سلامه په رهبری جماعتونه او دلي د دی خباتونو پر وړاندې راپورته شوې، تر دی چې د دوى امر بالمعروف دا ستونزه حل کړه.^۵

۲. په (۵۲۳-۵۲۴) هـ (ق) کې احمد بن نصر الخزاعي د هغه جماعت سرلاري، چې د وخت د خليفه واثق د تصميم پر ضد و. واثق د قران د مخلوق والي فکر تبني کړي و، احمد بن نصر یې د امر بالمعروف له خاطره ووازه، کله چې امام احمد رحمه الله د هغه له قتل خخه خبر شو، ويې ويل: «الله سبحانه

۵ : د تفصیل لپاره نبوي سیرت د ابن هشام، العواصم من القواسم د ابوبکر بن العربي كتاب، النظم الاسلامية نشأتها وتطورها، د دكتور صبحي صالح كتاب وگورۍ.

۶ دراسة الفقه، د محمد محمد اسماعيل كتاب.

۷ : تاریخ الطبری، احداث سنہ ۲۰۱ هـ

دا چې په اسلامي نظام کې د حکامو او چارواکو پر وړاندې اصلًا محسابه، امر بالمعروف او نهی عن المنکر نشيته. امر بالمعروف او نهی عن المنکر یوازې له رعيت سره کېږي. خو دا کاملًا غلط فکر دي. په حقیقت کې امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محسابه باید له حکامو سره وشي.

د دې ترڅنګ حکام باید امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محسابه د ځانونو لپاره لوی خیر وګني او غیرې ورته خلاصې کېږي؛ ھکه چې دا یې د اصلاح او هدایت سبب کېږي او د جهنم له اوره یې ژغوري. نه دا چې امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محسابه د ځان لپاره بې عزتي، ذلت او شرم و بولی. سربېره پر دې حکام باید امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محسابه پخپلو منځو کې هم عامه او عادي کېږي. له یو بل سره محسابه، امر بالمعروف او نهی عن المنکر وکړي. داسې نه شي چې امر بالمعروف، نهی عن المنکر او محسابه یوازې تر رعيته محدوده وي او بس.

دا چې یو شمېر اسلامي احزابو د امر بالمعروف، نهی عن المنکر او د حکامو د محسابې له شرعی حکم خخه ناوړه استفاده کېږي او داسې اعمال یې تر سره کېږي چې نه په شرعی لحاظ جایز دي او نه په سیاسي لحاظ گټور ۹۹؛ پر همدي اساس اسلامي سیاسي احزابو ته هم اړينه ده، چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر او د محسابې له شرعی حکم خخه ناوړه گټه وانه خلی او له خپلو شرعی او سیاسي حدودو خخه پښې بهرنه کېږي.

«أَفْضَلُ الْجِهَادُ كَلِمَةٌ عَدْلٌ عِنْدَ إِمَامٍ جَائِرٍ يَا أَفْضَلُ الْجِهَادُ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ» (ابو داود، ترمذی)

تریلو غوره جهاد د ظالم حاکم پر وړاندې د عدل/ حق وینا کول دي.

حزب ذاتاً نه کوم ډيموکراتيک جوړښت دي او نه د غربيانو تولید او نوبت دی. بلکې د ډلو/ احزابو شتون یو بشري واقعيت دي. بشرد تاريخ په اوړدو کې تل د ډلو/ احزابو په توګه مختلف جمعي فعالیتونه ترسره کېږي، اوس یې هم کوي او په راتلونکې کې به یې هم کوي. ځینې مسلمانان انګېري چې گوندي احزاب او گوندونه له ډيموکراسۍ سرچينه اخلي او بنستې یې غربيانو اينسي، غربيان هم د احزابو رامنځته کېدل خپل ابتکار بولي او دا بشري واقعيت په ځان پوري منحصر کوي، په داسې حال کې چې احزاب په خپل ذات کې نه ډيموکراتيک جوړښت دي او نه د غربيانو نوبت؛ بلکې یو بشري واقعيت دی چې د خپل واقعيت له مخې نه په کوم ځانګړي فکر او ايدېولوژۍ پوري اړه لري او نه هم په کوم ځانګړي ملت پوري. البته د نوعيت او فعالیت د ډول له اړخه به ځینې احزاب ډيموکراتيک، کمونيستي، مليپال، قومپال ... وي او ځینې نور اسلامي.

په اسلامي دولت کې د احزابو اصلې وظيفه، د حکامو امر بالمعروف او نهی عن المنکر او په معروفو کې د حکومت ملاتړ دي، لکه چې په اسلامي تاريخ کې امت دا وظيفه په بشه شکل پېښدلي وه، بلال رضي الله عنه د عراق د Ҳمکو پر سرد عمر رضي الله عنه سره شدید مخالفت وکړ او خلک یې د هغه د دې تصميم په مقابل کې هخول چې عمر رضي الله عنه له خپل تصميمه پر شا کېږي، ھکه چې هغه پوهبده چې کله امر بالمعروف د یوه جماعت (حزب) له خوا وي ديره توجهه جلبوې او تاثير لري، نسبت د یوه فرد امر بالمعروف ته. حسین رضي الله عنه له یوه جماعت، تولي او یا حزب سره د یزيد د بې عدالتی پر وړاندې شدید نهی عن المنکر وکړ، تر دې چې شهید شو...

له بدنه مرغه د احزابو دغه ستړه دنده نن د امت په منځ کې ډېره پېکه یا حتا ورکه شوې ده. داسې ګومان کېږي چې امر بالمعروف، نهی عن المنکر او د حکامو محسابه یو فردي عمل دي، یا

تجسس ناروا دی او یو مسلمان د دی حق نه لري، چې له د بل مسلمان په ارهخخه تجسس وکري او نه هم یو مسلمان د دی حق لري چې دله اسلامي دولت او د دوي دله حاکمانو په ارهخخه تجسس وکري او نه هم اسلامي دولت حق لري چې دله خپلو مسلمانو وګرو خخه په اړه تجسس وکري. پر همدي بنسټ تول اسلامي امت باید له دغې گناه خخه ځانونه وساتي، په ځانګړي توګه د اسلامي نظامونو اړونده مسوولين او پوليس باید د تجسس له گناه خخه ځانونه وړغوري.

نېټي عن المنکر او تجسس

فرید احرار

محتسب باید یوازی له هغه منکراتو خخه مخنيوی وکري چې تجسس ته اړتیا نه لري او محتسب یا د منکر نهی کوونکي ته ددې جواز نشته، چې په خلکو کي تجسس وکري او د دوي اسرار راوسيږي.

بواطن الأمور یعنې د چارو د پېتو برخو پلتنه. د تجسس اصطلاحي معنا د خلکو د عييونو او پېت ژوند خرګندولو ته ويل کېږي. نو په توله کې ويلی شو، چې تجسس د یوه چا شخصي ژوند داسي پلټل دي چې په پايله کې د نوموري د ژوند هغه خه خرګند شي، چې دي یې خرګندېدل نه غواړي او دا ټول کارونه یې له الهي احکامو سره په تکر کې وي. کېږي شي چې یو مسلمان به په پټه ځینې گناهونه کوي او با به یې د ژوند یوه برخه داسي وي چې د اسلام له بشکاره احکامو سره به مخالفت لري، مګر دا کارونه په بشکاره او عامه څایونو کې نه کوي. نو که یو څوک او یا یو حکومت د همداسي یو مسلمان ژوند، کور، موبایل، کمپیوټر، دفتر او داسي نور تر څارنې او پلټنې لاندې نیسي او غواړي د نوموري شخص پېت ژوند افشاء کړي او یا یې گناه خرګنده کړي او په دې سره جزا ورکړي، نو دا تجسس بلل کېږي. تجسس په توله کې په درې ډوله دی؛ کېږي

په اسلامي ټولنو کې مسلمانان معروف ته رابلل او یا امر ورباندي کړل او یا همدارنګه له منکر راګړول یو مهم او بنسټيز اصل دی او حتا ځینې وخت فکر کېږي چې په حقیقت کې ټول اسلام امر بالمعروف او نېټي عن المنکر دی. د امر بالمعروف او نېټي عن المنکر په اړه د اسلام جدیت او ټینګار ځینې مهال ددې لامل ګرځدلي، چې ځینې کسان او یا حتا دولتونه د نېټي عن المنکر او تجسس ترمنځ توبیر نه کوي او یا یې نه شي کولي. له همدي امله د امر بالمعروف او نېټي عن المنکر کار کوونکي د خلکو په شخصي ژوند، کور، موبایل، کمپیوټر، دفتر او نورو شخصي مواردو او څایونو کې مداخله کوي. له دې کار خخه یې موخه د منکر او ناروا له منځه وړل په ګوته کوي. د نېټي عن المنکر او تجسس ترمنځ ده توبير له امله هم خپله د امر بالمعروف او نېټي عن المنکر مامورین د منکر د سرته رسولو لامل ګرځي او هم په ټولنه کې د ګنو ستونزو لامل کېږي. د منکر په اړه دې مجلې په نورو مقالو کې په بشپړه توګه هراځیز بحث شوي دی. پر همدي بنسټ په دې مقاله کې یوازی د تجسس په اړه بحث کېږي.

تجسس کلمه په المعاني قاموس کې داسي ژیارل شوی ۵۵.

تجسس: ټجَسْسَنْ ټجَسْسَسَا [جسّ] الأخبارَ والأمورَ یعنې د کارونو او یا خبرونو د لاسته راولو لپاره لار جاسوسې یې وکړه.

تجسس: یعنې تر خار لاندې نیول **تجسس:** یعنې د بمن د پېتو او سري معلوماتو تر لاسه کول همدارنګه د تجسس کلمه له (الجَسِّ) کلمې خخه اخیستل شوې ده او د خبر پلتني ته ويل کېږي همدارا (الْتَّجَسْسُنْ) معنا (التفتيش عن

گناهونو تشبیه یې د خپل مړه ورور له غوبښي خوپولو سره کړي ده او دا د دې معنا لري چې د الله سبحانه و تعالى پر وړاندې دا درپواړه گناهونه خورا ناواړه او بد دې او الله سبحانه و تعالى له مومنانو خڅه دې تمه نه لري چې یو د بل پر وړاندې بد ګومان وکړي، د یو بل پت ژوند او عیيونه رسوا کړي او په دې سره د نوموري مسلمان ابرو او عزت پایمال کړي.

لکه خنګه چې پورته بحث وشو چې د تجسس یوه معنا دا ده، چې خوک یا د منکراتو د مخنيوي مامورین د خلکو کورونو ته د دوى د پت ژوند د بنکاره کولو یا معلومولو لپاره ورشي. په داسې حال کې چې الله سبحانه و تعالى فرمایي:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا يُبُوًّا غَيْرَ بِيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا)

[نور: ۲۷]

ژباره: اې مومنانو! د یو بل کورونو ته د هغوي له اجازي او پر دوى باندي له سلام اچولو پرته مه ننوځئ.

نو په پورتنۍ آيت کې هم په خورا خرکندو تکو دا خبره شوي ۵ه، چې مسلمانان د یو بل کورونو ته د هغوي د خښتناو له اجازي او سلام پرته نه شي ننوتلى. دا خو پرېړد چې یو خوک د یو چا کور ته د شپې مهال یا په پټه د دیوال له لاري د هغه د کور داخلی حريم ته ننوځي او د هغه مسلمان عیيونه وکوري او یا که نوموري مسلمان کومه گناه په پټه سرته رسوی، بنکاره یې کړي.

الله سبحانه و تعالى په قرانکريم کې حتا په نورمال او عادي حالت کې هم مسلمانانو ته توصيه کړي ۵ه، چې د کور له دروازي د یو چا کور ته داخل نه شئ، خو په غير مترقبه حالت کې د کور اهل په نامنظم او شخصي حالت کې ونه ويني او هغه خه چې دوى یې نه غواړي نور خلک یې وويني، افشاء نه شي. الله سبحانه و تعالى فرمایي:

(وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتِيَ الْبَيْوَتَ مِنْ ظُهُورَهَا وَلِكَنَّ الْبِرَّ مِنْ اتَّقَىٰ وَأَتَوْا الْبَيْوَتَ مِنْ أَبْوَابِهَا)

[بقره: ۱۸۹]

ژباره: دا نیکي نه ۵ه چې د یو چا کور ته د کور له شا ورشي، بلکې نیکي هغه ۵ه چې خوک تقوا وکړي او کورونو ته له دروازو ورننوځي.

شي چې تجسس د یوه مسلمان فرد لخوا د بل مسلمان په اړه وشي او یا هم د مسلمانانو لخوا د اسلامي دولت په اړه وشي او یا هم د اسلامي دولت لخوا د کوم مسلمان او یا مسلمانانو او د هغوي د کورونو او شخصي ژوند په حريم کې ترسره شي. په اصل کې (تجسس) هغه وخت پیل کېږي چې کله کوم مسلمان د بل مسلمان په اړه او یا هم د منکراتو د مخنيوي اداره پر کوم مسلمان باندي بد او ناواړه ګومان وکړي. قران کريم د دغې ستونې په اړه خورا بنکاره وضاحت لري. الله سبحانه و تعالى فرمایي:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظُّنُّونَ بَعْضَ الظُّنُّونَ إِثْمٌ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا يَعْتَبِبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيْحُبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابُ رَحِيمٌ)

[حجرات: ۱۲]

ژباره: اې مومنانو! له دېرو ګومانونو خڅه ځانونه وزغورئ، له شک پرته چې ځینې ګومانونه گناه دې او تجسس مه کوئ او یو د بل غېښت مه کوئ، ایا تاسو خوشوئ چې د خپل مړه ورور غوبښه و خورئ، په داسې حال کې چې نه یې خوشوئ او له الله تعالى خڅه تقوا وکړئ، له شک پرته چې الله توبه منونکي او مهربانه دې.

نو په پورته آيات کې (تجسس) له نورو دېرو سختو او ناواړه گناهونو لکه د مسلمان پر وړاندې ناواړه ګومان او د یوه مسلمان لخوا د بل مسلمان د غېښت کولو تر منځ راغلي دې. د دغه درې وارو

ثلاثٌ، قال تعالى: (وَلَا تَجَسِّسُوا) [الحجرات: ١٢]، وقد تَجَسَّسَتْ، وقال الله عز وجل: (وَلَيْسَ الْبُرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا) [البقرة: ١٨٩]، وقد تَسْوَّزَتْ عليَّ، ودخلتَ عليَّ مِنْ ظهرِ البيتِ بغيرِ إذنٍ، وقال الله عز وجل: (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا) [النور: ٢٧]، فقد دخلتَ بغيرِ سلامٍ. قال عمرُ رضي الله عنْه: فهلْ عندكَ مِنْ خيرٍ إِنْ عَفْوتُ عَنِي لَا أَعُودُ لِمِثْلِهَا أَبَدًا. قال: فعفا عنْه، وخرج وترَكَه». (**أسنده البخاري في التاريخ الكبير** ١٧٨/٢)

زياره: عمر بن خطاب رضي الله عنْه يوه شپه د مدیني په کوخو کي گرچيده او د يوه کورله مخي تبرچيده، چي يو غوري واورېد، نوشک يي وکراو د خبري د معلومولو لپاره د کورتر دپوال وروابست، نويوسري يي د بشخي ترڅنګ د شرابوله لوشي سره ولید. عمر رضي الله عنْه وویل: اي د الله دېمنه! فکر کوي چي دا گناه به دې پته وسائل شي. هغه سري ورته وویل: اي امير المؤمنين! بېړه مه کوه! که ما يوه گناه کري ده، نو تا درې گناهونه کري دي؛ ۱. الله تعالى وايي «تاسو تجسس مه کوي» يعني پلتنه مه کوي او تا تجسس وکړۍ؛ ۲. الله تعالى وايي «دا نيكني نه ده چي تاسو کورونو ته د شا لخوا ننوهئي» مګر ته له دیوال خخه راواوشتې او له اجازي پرته د کورله شا خخه راغلي^۳: الله تعالى فرمائي چي: «له خپلو کورونو پرته د نورو کورونو ته پرته له دې چي له اهل خخه يي اجازه واخلئ او سلام پري واجوئ، مه ننوهئي» مګر تا سلام ونه کړ. عمر رضي الله تعالى ورته وویل: نو که چېږي زه تا وبسم، ته به کومه شبکنه وکړي؟ هغه ورته وویل: هو؛ بیا به کله هم دا کار ونه کړم، نو عمر رضي الله تعالى عنْه هغه ته خه ونه ویل او پري يي شود.

اسلامي فقها د حجرات د سورت د (١٢) آيت او نورو گنو احاديثو پر بنست تجسس حرام بولي. د تجسس د تحريم فلسفة دا ده چي په اسلامي ټولنه کي د تجسس کولوله امله د مسلمان حرمت له منځه وړل کېږي، اسرار يې پاشل کېږي او په اسلامي ټولنه کي د بغض او حسد لامل گرچي. همدارنګه تجسس د اسلامي حکومت او خلکو ترمنځ هویت له منځه وړي. نوله پورته بحث خخه دې پایلې ته رسپرو، چي په اسلامي ټولنه کي تجسس کول حرام دي. مګر یوازي په يوه

پر همدي بنست د بل چا کورته د هغه له اجازي پرته پت ورتلل منه شوي دي. په دې هکله د اسلامي علماء د نظر اتفاق دي، چې که خوك د یو چا کورته د کور د خبتن له اجازي پرته د هغه د شخصي ژوند د پلتني په موخه ورنوئي، نود کور خبتن کولي شي چې هغه ووهی او حتا که هغه ټپي شي او یا هم مرشي، د کور خبتن ملامت نه دي.

په اصل کې تجسس هغه وخت پيل کېږي، چې کله یو مسلمان د بل مسلمان او یا اسلامي حکومت پر خپلو وګرو باندي بدګومانه شي، يعني د تجسس پيل له ناوريه ګومان خخه کېږي. په داسي حال کې چې پر مسلمان باندي نېک ګومان واجب دي. رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي:

إِتَّاْكُمْ وَالظُّنَّ ، فَإِنَّ الظُّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ ، وَلَا تَحَسَّسُوا ، وَلَا تَجَسِّسُوا . (صحيح مسلم ٢٨/١٩٨٥/٤)

زياره: له ناوريه او بد ګومان خخه ځانونه وړغورئ، ځکه ګومان تر تولو سخت دروغ دي او دخلکو پټو او شخصي خبرو ته غور مه نيسئ او د دوي پت ژوند مه افشا کوي.

امام غزالی د تجسس په اړه وايي؛ محتسب باید یوازي له هفو منکراتو خخه مخنيوي وکړي چې تجسس ته اړتیا نه لري او محتسب یا د منکر نهی کونکي ته دې جواز نشته، چې په خلکو کې تجسس وکړي او د دوي اسرار راوسيږي. همدارنګه ابو حاتم د ناوريه ګومان او تجسس په اړه وايي؛ لکه خنګه چې نېک ګومان د ايمان يوه خانګه ده، همداراز په (جامع العلوم والحكم: ٣٤١) کې یو روایت نقل شوی دي، چې عبدالله ابن مسعود رضي الله عنْه ته چا وویل چې د فلانی شخص له ږېږي شراب خبږي، نو ده ورته وویل چې مور الله سبحانه و تعالی له تجسس خخه منعه کړي یو.

همداراز د حضرت عمر بن خطاب رضي الله تعالى عنْه په اړه داسي روایت دي:

«أَنَّ عَمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَعْسُنُ بِالْمَدِينَةِ مِنَ الْلَّيْلِ، فَسَمِعَ صوتَ رَجُلٍ فِي بَيْتٍ يَتَغَنَّى، فَتَسَوَّرَ عَلَيْهِ، فَوُجِدَ عِنْدَهُ امْرَأَةٌ وَعِنْدَهُ خَمْرٌ، فَقَالَ: يَا عَدُوَّ اللَّهِ: أَظَنْتَ أَنَّ اللَّهَ يَسْتُرُكَ وَأَنْتَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ؟ فَقَالَ: وَأَنْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنَّ أَكْنَ عَصَيْتَ اللَّهَ وَاحِدَةً، فَقَدْ عَصَيْتَ اللَّهَ فِي

د دولت او حاکم له وپری نه، بلکی د الله سبحانه وتعالی له وپری ونه کپری. همداراز د اسلامی دولت تر سیوري لاندی مسلمانان منکرات د الله سبحانه وتعالی د رضا او د دوزخ له وپری پرپریدی او اوامرو ته د الله تعالی د خوبسی او جنت ته د تگ په هیله سر تیتوی. که اسلامی دولت وتوانبده چې همداسپی یو پیاوی او متقی نسل وروزی، نو دا نسل به بیا د شپی په تیاره کې د منکراتو د سرته رسولو او د الله سبحانه وتعالی د حدود د ماتولو پر چای، الله سبحانه وتعالی ته پرسجه پروت وي او له سترگو به یې له خپل رب سره د محبت او تقوا او بشکی روانی وي. دا نسل به د خلکو د ازارولو او ظلم کولو پر چای له خلکو سره بشگنی کوي، د خلکو د حقوقو د تلف کولو پر چای به د خلکو لاسنیوی کوي او د دوی ارتیاوی به پوره کوي او دا تول کارونه به د خپل رب د خوبسی لپاره کوي.

مگر که اسلامی دولت په خلکو پسی دوریین او کامره را اخیستې وي او یا یې د کورونو او شخصی وسايلو پلتني کوي، خو پیدا کپری چې خوک په پیه گناه کوي، نو دا کار د الله تعالی د دین له روح سره په تکر کې دی. دا ژول کارونه د اسلامی دولت او رعیت ترمنج واقتن پیدا کوي او د هویت دله منځه تللو لامل گرئي. همداراز تجسس دې لامل کپری، چې مسلمان وگری د پرديتوب احساس وکپری او له حاکم نظام سره بغض او کينه پیدا کپری. کله چې د حکومت او رعیت ترمنج واقتن رامنځته شو او خلکو پر دولت خپل هویت له لاسه ورکړ، نو بیا رعیت فرصت او وخت ته گوری او د خطروناکو جرایمو سرته رسولو ته مخه کوي او دا ژول حالت بیا د حکومت له کنټروله وکړي.

نو له پورته بحث خخه جوښې چې تجسس ناروا دی او یو مسلمان د دی حق نه لري، چې له د بل مسلمان په اړه تجسس وکپری او نه هم یو مسلمان د دی حق لري چې د اسلامی دولت او د دوی د حاکمانو په اړه تجسس وکپری او نه هم اسلامی دولت حق لري چې د خپلو مسلمانو وګرو په اړه تجسس وکپری. پر همدي بنسټ تول اسلامی امت باید له دغې گناه خخه ځانونه وساتي، په ځانګړې توګه د اسلامی نظامونو اړوند مسؤولين او پوليس باید د تجسس له گناه خخه ځانونه وټغوري.

حالت کې د تجسس جواز شته او هفه دا چې که د اسلامی دولت امنیتی اړکانونه په یوه کس او یا یوه مجموعه باندې ګومان وکپری چې د اسلامی دولت او مسلمانانو مصلحت او امنیت ته ممکن ګواښ وي او یا له کفارو سره پټې اړیکې لري، نو په دې حالت کې اسلامی دولت ته جایزه ده چې د یو چا پلتنه وکپری او هفه برخه یې وګوري چې په شخصي حریم کې شمبل کپری.

بله ستونزه دا ده چې تجسس مسلمانان او اسلامی تولنه حقوقی کوي او د اسلامی دولت د مامورینو سترگو او یا د دوی د کامرو دوربینونو ته ګوری او د مسلمانانو اصلی حالت چې تقوا او له الله سبحانه وتعالی خخه په بشکاره او پېه وپره ده، له منځه ټولنه کې چې پټې او بشکاره چاري وږي. په هفه ټولنه کې چې پټې او بشکاره د خخه د وپری او له حاکم یا د حاکم له مامورینو خخه د وپری او پلتني پر بنسټ کپری، هلته تقوا او له الله سبحانه وتعالی خخه وپرہ، د دوزخ له ګرم اوره ډار او له جنت سره مينه له منځه څي او په اوردهمهاله توګه ټولنه د بې ثباتی خواته څي. اصل دا دی چې اسلامی امت تثقيف شي او هفه انڑي چې د دوی د پې ژوند د رابرسېره کولو لپاره مصروفېږي، د اسلامی امت ترمنج دی د اسلامی ارزښتونو په ترویج کې مصرف شي، خو اسلامی امت یوازې د الله له وپری ناواره کارونه او ګناهونه پرپریدی او د (محسن) او (بر) د صفتونو لپاره له ټولو محمرماتو او مکروهاتو ځانونه وټغوري او د الله سبحانه وتعالی د خوبسی او جنت ته د تگ په هیله د الله سبحانه وتعالی فرمانبداره مومنان وګرئي.

الله سبحانه وتعالی په قران کريم کې د هفه چا مثال راوري، چې بشپړنی یوازې د الله سبحانه وتعالی درضایت لپاره کوي. الله سبحانه وتعالی فرمایي:

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا إِنَّا نَحَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا قَمْطَرِيرًا

[الانسان: ۱۰-۹]

ټپاره: موږ یوازې د الله د خوبسی لپاره تاسو ته ډودۍ درکوو، له تاسو نه د بشپړنی او نه د منې تمه لرو. موږ د خپل رب پر وړاندې له هفې ورځې وپرېږو چې هفه وپروونکې او تریخه ورځ ده.

نو اسلامی دولت ته بشایي چې مسلمانان د اسلام په پیاوی بشوونځي کې د ايمان او تقوا په ګانه سره داسي وروزی، چې ناواره او حرام کارونه

رسنی د افکارو او ارزښتونو د ترویج او تولني د اتباعو د تثقیف لپاره یوه مهمه وسیله گنل کېږي، نو اسلامي دولت باید په دې برخه کې دېره پانګونه وکړي، ترڅو اسلامي افکار په امت کې بیا رازوندي شي. که خه هم د پانګوالۍ او لېبرال افکار چې پرلپسي لسیزې بې په اسلامي امت کې نفوذ کري او په اسلامي هېوادونو کې بې د سترو دلو مفاهیم جور کري دي، په دې سادګۍ د خلکو له اذهانو نه وحې.

رسنی او امر بالمعروف؛ اسلامي دولت خنګه له رسنیو څخه اغبزمنه گته اخيستي شي؟

مسلم بغلاني

په گټې اخيستني هڅه کوي چې خپلې غوښتنې، د تفکر طرز او خپل ارزښتونه د نړۍ تولو انسانانو ته ورسوی. همدارنګه هغوي د بیان ازادي تر نامه لاندې د هر ډول محتوياتو له خپرولو ځان ازاد ګنې که خه هم دغه تبلیغات او نشرات د Ҳمکې پرمخت د نورو انسانانو د ارزښتونو او مقدساتو د سپکاوی لامل شي. د دغه ډول پېښو خرګند مثالونه په اروپاپاڼي او غربی هېوادونو کې ډېر لیدل کېږي. لکه خنګه چې شارلي ابدو په ۲۰۱۴ م کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د کاریکاتور په رسولو د هغه سپکاوی وکړ. په مقابل کې بې د فرانسي ولسمشر امانویل مکرون د هغوي دا ناواره عمل نه يوازي دا چې د بیان ازادي او د ډيموکراسۍ تمثيل وګانه، بلکې د دغې رسنی د کارمندانو دا اقدام بې وهم ستایه. له بلې خوا او سنی اکثره رسنی د بیان ازادي تر شعار لاندې ځان ته دا حق ورکوي چې په اسلامي خاورو کې غیر اسلامي ارزښتونه خپاره کري. مثلاً ټینې نه يوازي دا چې داسې پروګرامونه خپروې چې د قومي، ټښیو او نژادی تعصباتو لامل کېږي، بلکې د فحشا او ابترال په خپرولو لاس پوري کوي، چې په پایله کې ځوانان لاروکي او ګمراه کوي. ټینو دغو پروژه یې رسنیو حتی ت بشیري او فکري پروګرامونه هم په خپله رسنیزه اجندا کې ځای پر ځای کړي، ترڅو لومړي مسلمانان پر اسلام بې باوره کړي او بیا غیر اسلامي ارزښتونو ته دعوت کوي. لکه خنګه چې د یهود دولت او سنی صدر

یوویشتمه پېړي د ډیجیټل او معلوماتو د عصر په نامه یادېږي. له دې امله الکترونیکي، چاپې، انځوریزې او غږیزې رسنی په توله نړۍ کې په دولتي او خصوصي توګه د دولتونو، شرکتونو او ګړو تر چتر لاندې فعالیت کوي ترڅو دغو معلومات ته جهت ورکړي. رسنی نه يوازي د عامه ذهنیت په جوړولو کې اساسی رول لري، بلکې حتی مخکیني اطلاعات د دولت او د هغه د اتباعو په واک کې ورکوي، ترڅو یې پر اساس تصمیم ونیسي. له بلې خوا رسنی نه يوازي خلک له پېښو او د ورځو له خبرونو خبروی، بلکې له دولتونو سره د سیاسي پالیسيو او ستراتیژیو په طرحه او اجرا کولو کې همکاري کوي. پر دې سرېږه رسنی د دولتونو او ډلو په پیاوړتیا او یا حتی له منځه ډیلو کې هم اساسی رول لري. له همدي امله په او سنی نړۍ کې رسنی د خلورمې قوي په توګه پېژندل کېږي.

۱. د اوسنیو رسنیو د بنست دېره

رسنی په معمولي ډول په ځانګړو اصولو او ارزښتونو مخ ته ځي. په اوسنیو شرایطو کې تقریباً تولې رسنی که په غربی نړۍ کې دې که په اسلامي کې معمولا د سیکولر ارزښتونو او ډيموکراسۍ د ترویج لپاره فعالیت کوي او اصلی شعار بې د بیان ازادي ۵. د بیان ازادي د ډيموکراسۍ یو مهم رکن ګنل کېږي او هغوي له دغه شعار او یا «حق» څخه

”

ارزبستونو د پیاوړتیا او ترویج په موخه د بیان ازadi تر چتر لاندې ځانګړي کوي. نو د بیان ازadi چې د دیموکراسۍ یوه مهمه مولفه ګنل کېږي، د اوستنیو رسنیو روح او اساسی رکن ګنل کېږي. د بیان ازadi د مفکوري پر اساس د ټولنې تول پاړکي (قشرونه) لکه لېبرالان، مذهبیان، جنسیتي اقلیتونه، قومپالان، نژادپالان، وطنپستان، خدای ناباوران (Atheists)، شکاکیان (Agnostics)، نشنلستان، سیکولر مشربه مسلمانان، عیسیویان، یهودیان، همجنسيپالان او نور ټولینز اقلیتونه او اکثریتونه د خپلو نظریو او مفکورو د خپرولو لپاره ازادانه تبلیغات کولی شي او خلک خپلو فکري قبلو ته دعوتولی شي.

دا موضوع د غور وړ د چې د امریکا په رهبری غربی دولتونه نور ملتونه د بیان ازadi احترام ته هڅوی، ترڅو د نړۍ ملتونه د امریکا فرمایشونو ته غور ونیسي او په خپل عملی ژوند کې یې پلي کړي. خو کله چې د سیاسي اسلام غږ د نړۍ له ګوټ ګوټ خخه پورته کېږي، هفوی خخه کوي چې دا ډول غړونه په ستونی کې وچ کړي. دا په دی مانا ده چې د بیان ازadi تل د مسلمانانو د خپلو او په اسلامي ټولنو کې د غربی ارزبستونو د ترویج لپاره کارول شوې او کارول کېږي.

۳. اوستنی رسنی او امر بالمعروف

په اوستنی نړۍ کې رسنی د ملتونو د تنقیف لپاره یوه خورا اغښناکه وسیله ګنل کېږي او هوبسیار دولتونه تل د خلکو د سترو ډلو د مدیریت او راتلونکو نسلونو د روزنې لپاره د اغښناکو وسايلو او اسالیبو په توګه کاروی. لکه خنګه چې د یوې کورنۍ ریيس د ټئینو دستورونو او د سیپلین په وضع کولو هڅه کوي ترڅو د کورنۍ غړي د شو کارونو ترسره کولو ته تشويق او له بدیو یې منع کړي، دولتونه هم د قوانینو او مقرراتو په اجرا کولو خپل اتباع له قوانینو خخه نه سرګړونې ته هدایت کوي. په بله وینا نیکو ته دعوت یا «امر بالمعروف» او له بدیو

وګري او شرکتونه د اسلامي دولت تر چتر لاندې خصوصي رسنی، جوروລۍ او په مستقله توګه فعالیت کولی شي. خو د خصوصي رسنیو د فعالیت تر څنګ اساسی شرط د رسنیزو اصولو د یوازینې معیار په توګه د اسلامي مفاهیمو او احکامو په پام کې نیول دي.

اعظم بنیامین نتانياهو یو څل ولی ۹۹، که غواړو یو نسل او خلک څان ته راجلب کړو بايد هغوي ته خپل فلمونه او سریالونه ولپړو.

۲. رسنی او د ارزبستونو ترویج

رسنی د فرهنگونو او ارزبستونو د خپرولو او ترویج لپاره خورا مهمه وسیله ګنل کېږي؛ له دې امله غربی نړۍ هڅه کوي چې له هفو خخه په ګډه اخیستنه د نړۍ خلک تر خپل نفوذ لاندې راولي، ترڅو د نړۍ اوستنی نظم ته ګواښ متوجه نه شي. د ويسبايت ارزونې نښې چې د امریکا دولت په ۲۰۲۱ کال کې شاوخوا ۲۶۳ میلیارد ډالر د رسنیزو تبلیغاتو په موخه لګولی دي. امریکا د یوه ایدیولوژیک دولت په توګه د رسنیو په اهمیت او اغېزمتیا نسه پوه ۵۵. د یوه مبدایي (ایدیولوژیک) دولت اساسی ستراتیژی پر ۳ اساسی برخو (په داخل کې د خپلو ارزبستونو او باورونو پر پلي کېدو، نورو ملتونو ته د دغه ارزبستونو پراختیا او لېږد او د مخنیوی کوونکې کړنلاري خخه په ګډه اخیستنه د نظم او دولت ساتنه) متمركزه ۵۵. نو مبدایي دولتونه د نړۍ نورو ملتونو ته د خپل فرهنگ او ارزبستونو د پراختیا او ترویج لپاره ډېر لګښت کوي. په بسکاره ولی شو چې د امریکا دولت د پورتنې لګښت د پام وړ برخه د لېبرال-دیموکراسۍ او پانګوالۍ

تولو مسلمانانو په وحدت سره بیا تاسیس شي، د اسلامي عقیدي پر بنسټ به خنگه رسنيز سياست پلی کري، چې نه يوازي د نړۍ پر مسلمانانو بلکې پر کفارو به هم اغېز وشندي. رسني د خلافت دولت تر چتر لاندې نه يوازي د شرعی احکامو په ترویج او تطبیق کې اسانти رامنځته کوي، بلکې هغه دیني عظمت چې د اسمانونو او حمکې د خالق له لوري نازل شوي، د وروستي پرمختللي تیکنالوژي په وسیله بشريت ته وړاندې کري، ترڅو هغوي د اسلام اصلی ماھیت درک کري. بېشکه چې هغه به یو پیاوړي، اغېنناک او منظبط سياست وي، ځکه قدرت به یې د اسلام له ایدیولوژي خخه وي. او دا باید درک کړو چې رسني او سياست یو له بله نه بېلېږي، ځکه یو دولت پر عمومي افکارو د اغېزمنتیا او په خلکو کې د خپلو ارزښتونو او اهدافو د ترویج په سرعت کې له رسنيو خخه سترګې نه شي پټولي.

د یادونې وړ ده چې په اسلام کې سياست د وګرو، دولت او تولنې چارو ته رسیدنه او د شرعی احکامو پر اساس د مصالحو تنظیم دي. رسني د اخبارو، اطلاعاتو، پوهې او هفو فرهنگونو وړاندې کول دي چې له خلکو سره مرسته کوي ترڅو د مختلفو (چاپي، غږيزو، انځوريزو او الکترونيکي) وسايلو له لاري د یوې پېښې یا ستونزې په اړه دقیق افکار جوړ شي او د انسانانو پر ذهنیت اغېز وکړي. نو پر دغه اساس په اسلام کې رسنيز سياست له شرعی احکامو سره د رسنيو چاري تېل او پر اساس یې هغو ته رسیدنه ده. یعنې اسلام د اطلاعاتو، فرهنگونو او معلوماتو ماھیت چې رسني یې خلکو ته راپور ورکوي، مشخصوي. همدارنګه د راپور د خپرېدو موخي او مقاصد مناسب وخت او رسني ته په پام مشخصوي.

۵. په اسلامي دولت کې د رسنيو وجودي فلسفه

اسلامي دولت تل پر خصوصي او دولتي رسنيو

خخه مخنيوی یا «نهی عن المنکر»، د بشري تولنو په تاريخ کې یوه فطري چاره ده. اساسی پوښته دلته ده چې یو اسلامي دولت خنگه کولی شي له رسنيو خخه په ګټې اخیستني خپلو اتباعو ته پر معروف امر او له منکر خخه منع وکړي؟

که په اوسينيو دولتونو کې د رسنيو د فعالیت پاليسى یا د رسنيو قوانينو ته نظر وکړو، دا درک کوو چې دولت د یوه تصميم نیونکي بنسټ په توګه د رسنيو پر پاليسى واکمن دي. په اسلامي دولت کې هم د رسنيو یو مرکزي بنسټ شته، چې مستقيماً د دولت د ریيس تر هدایت لاندې دي او دا مسؤوليت لري چې د رسنيو سтратېجي او سياست د اسلام او مسلمانانو د مصالحو لپاره تنظیم او اجرا کري. دغه بنسټ نه يوازي د رسنيز سياست خارنه کوي، بلکې هغه مطالب چې خپرېږي، هم تاییدوي. د رسنيو مرکزي بنسټ د دولت له لوري ټاکل کېږي، چې له رسنيزو کارپوهانو، سياستوالو، تحلیلګرانو او اسلامي مفکرينو خخه جوړې او هغوي باید په نړۍ کې د پرديو فرهنگونو په پېښنده، د سياسي تحلیل او اخبارو او د هغو په تدوین کې له اړتیا وړ وسايلو خخه په ګټه اخیستنه کې لازمه پوهه ولري. پر دي سربېره هغوي باید د شرعی احکامو په استنباط کې عالي وړتیا ولري او هغه له خبری کربسو سره اړوند کري، ترڅو رسنيز محتويات په داسي شکل خلکو ته ورسېږي چې نه يوازي د اسلامي دولت اتباعو ته پر معروف امر وکړي او له منکراتو یې منع کړي، بلکې د اسلامي دولت د اتباعو روانې امنیت هم تضمین کړي.

۴. په اسلام کې د رسنيز سياست مفهوم

کله چې اوسينيو رسنيو د اطلاعاتو په عصر کې په نړۍ کې د خلکو پر اذهانو داسي پیاوړي اغېز کړي، چې حتی پر خلکو او فرهنگو دیرغل په موخه د پوچو او وسلو تر نفوذه مخکې شوي دي. تصور وکړئ چې که خلافت دولت د نړۍ د

يادونې وړ ده چې غربی دولتونه هغو رسنیو ته د فعالیت اجازه نه ورکوي چې سري کربشی او یا د دولت اساسی ارزښتونه تر پوښتنې لاندې راولي او یا یې پر خلاف عمل وکړي. غربی خصوصی رسنی مکلفې دی چې د دولت له اساسی کربسو سره سم فعالیت وکړي، حتی ځینې خصوصی رسنی چې په ځینو غربی هپوادونو کې فعالیت کوي، داسې پروګرامونه نه شي خپرولوی چې د اړوند دولت د سرو کربسو مخالف وي. په حقیقت کې دا یوه طبیعی چاره ده چې خصوصی رسنی د دولتونو تر چتر لاندې د حاکم دولت د اصولو او ارزښتونو پر اساس فعالیت کوي. خو مهمه دا ده چې اسلامي دولت باید نه یوازې د هغو رسنیو ملاتړ وکړي چې د اسلامي اصولو پر اساس جوړې شوې دي، بلکې له هفوی سره د خبرونو، سریالونو، تفریحی پروګرامونو، مستندونو او فلمونو د خپرېدو په برخه کې ھم مستقیمه همکاري وکړي.

له بلې خوا خصوصی رسنی باید په ټولنه کې غیر اسلامي افکار خپاره نه کړي، مثلاً رسنی باید سیکولر ارزښتونه، دیموکراسۍ، ازادۍ، بشري حقوقه او نشنلیستی افکار (قومي، مذهبی او ژبني تعصبوه او نور) په ټولنه کې دود نه کړي. ځکه دا ارزښتونه په بشکاره له اسلام سره په ټکر کې دی او نه یوازې د رهبری په کچه د سیاسي تفرقې لامل کېږي، بلکې د ټولنې اتباع هم لارورکي کوي او بالاخره هم اسلامي دولت او هم مسلمانان په بلا تکلifi حالت کې اچوي. خو برعکس د خصوصی اسلامي رسنیو دنده حاکم دولت او حکومتي چارواکو ته پر معروف امر دي، ترڅو اسلامي دولت د اسلام د نه پلي کېدو او یا د اسلام له تطبیق خخه د انحراف په حالت کې متوجه کړي او تل له اسلامي دولت سره د اسلام د ارزښتونو په ساتلو او عملی کولو کې همکاري وکړي. همدارنګه خصوصی اسلامي رسنی د دولتي رسنیو په ځنګ کې باید د غرب د فکري-

خارنه کوي او د هفوی ملاتړ کوي، ترڅو هفوی په ټوله نړۍ کې د اسلام د رهبری په ټینګښت کې حیاتي رول ولوبوي. رسنی د دې لپاره دی چې اسلام پیاوړۍ او اغېنځاك معرفي کړي او خلک د اسلام او د هغه مطالعې او تفکر ته وهخوي. همدارنګه رسنی باید د خلافت دولت لپاره د مسلمانانو د خاورو د وحدت پروسه اسانه کړي. رسنی د ژوند له مختلفو اړخونو سره اړوند اسلامي فرهنگ وړاندې کوي، ترڅو خلک له دغو نظریو خخه خبر شي او په خپل فردی او جمعی ژوند کې یې وکارولی شي. همدارنګه اسلامي رسنی د دېمنو استعمارګرو هپوادونو -چې نړۍ یې ويچاره کړي- نقشې له منځه وړي او د داخلی جګړو او مخالفتونو مخنيوی کوي. په نړیواله کچه رسنی د یوازینې فکري رهبری او د بشريت د ژغولو رسنی په توګه د اسلام په ترویج کې رول لوښوي. له بلې خوا رسنی د اسلامي ارزښتونو او مفاهيمو د بیا راژوندي کولو، د اسلام په ادانه کې د ژوند له سبک خخه د سم درک رامنځته کولو او د اقتصادي، ټولنیزو، سیاسي، حکومتي او اداري مسایلو د معالجي لپاره د شرعی احکامو د استنباط لپاره د فضا جوړولو اغېنځاك وسایل دي.

۶. په اسلامي دولت کې د خصوصي رسنیو د فعالیت څرنګوالی

وګړي او شرکتونه د اسلامي دولت تر چتر لاندې خصوصي رسنی جوړولی او په مستقله توګه فعالیت کولی شي. خود خصوصي رسنیو د فعالیت تر ځنګ اساسی شرط د رسنیزو اصولو د یوازینې معیار په توګه د اسلامي مفاهيمو او احکامو په پام کې نیول دي. لکه ځنګه چې په غربی نړۍ کې د دولتي او خصوصي رسنیو اساسی اصول لېړال ارزښتونه او مفاهيم او یا «د بیان ازادې» ده. په اسلامي ټولنه کې ھم باید خصوصي رسنی د دولت د ستندو پیاوړتیا، د اسلامي ارزښتونو د پراختیا او د نړۍ نورو ملتونو ته د هفو د حمل لپاره فعالیت وکړي. د

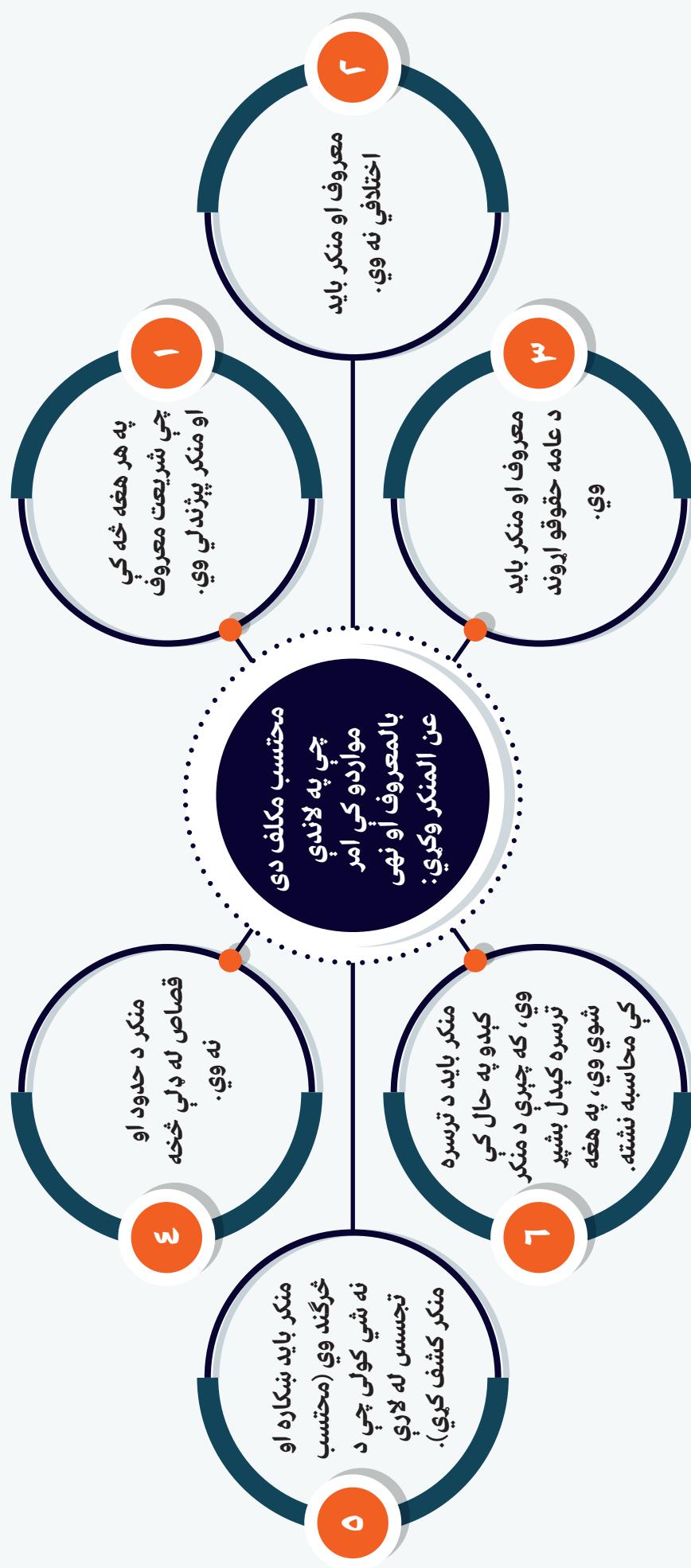
نو اسلامي دولت باید په دی برخه کې دېرہ پانګونه وکړي، ترڅو اسلامي افکار په امت کې بیا راژوندي شي. که خه هم د پانګوالی او لېبرال افکار چې پرلپسي لسیزې یې په اسلامي امت کې نفوذ کړي او په اسلامي هبوادونو کې یې د سترو دلو مفاهیم جور کړي دي، په دی سادگي د خلکو له اذهانو نه وټي. اسلامي رسنیز سیاست باید لوړۍ د نشنلیستي افکارو د ژورو رسوباتو، له نورو سره د تربیت حس، له کفارو خخه د همکاري غوبستني، د ملامتګرانو پر وړاندې د محکوم ګډلو او د نه تعامل په صورت کې د ماتې متنو حس د له منځه وړلو هڅه وکړي، ترڅو پريوه ازاد، سرلوري او متحد مستقل امت بدل شو. له بلې خوا دا هم باید درک کړو چې په دغسي حالت کې غربی دولتونه او رسنی هېڅکله د مسلمانانو په مقابل کې بېکاره نه کېنې، بلکې تل به د مسلمانانو پر وړاندې توطیې جوړوي. نو پر دغه اساس د اسلامي دولت رسنیز سیاست باید د هغوي توطیو ته هم حیر وي؛ هغه توطیې چې غرب به هڅه وکړي چې په امت کې نفوذ وکړي او یا له اسلامي خاورو خخه بهر د اسلام لېږد ګډوډ کړي. اسلامي دولت باید پر رسنیو د نفوذ د پېچلو دستګاوو او تیکنالوژۍ د کشف، د دولتي سپورمکيو د ملکیت تر لاسه کولو، د مستقل لټون ماشینونو، د خصوصي اطلاعاتو شبکو او د هکرانو (انترنېټي ګلو) ضد پرمختللو پروګرامونو د ایجاد له لاري او له اسلامي دولته بهر د اسلامي روشنونو په کارولو سره دا کار وکړي. لکه خنګه چې په ایران کې د «#مهسا_اميني» په وروستيو اعتراضونو کې ځینې مهم رسنیز او تبلیغاتي مرکزونه او حتی د ایران دولت اداري دستګاوي بهرنیو هکرانو هک کړي.

فرهنګي روایتونو پر وړاندې هڅه وکړي ترڅو سوچه اسلامي روایتونو ته فضا رامنځته کړي. هفوی باید د اسلامي دولت موقف او د مسلمانانو تاریخي دریخ بیا نړیوالو ته ثابت کړي. لکه خنګه چې غربی رسنیو خپل دولتونه نورو ملتونو ته د بشريت د ټغورونکو په توګه معرفي کړي او له دې لاري د غربی دولتونو ارزښتونو او سیستمونو ته د نړۍ په نورو ملتونو کې فضا جوړوي. په داسي حال کې چې شته واقعیت پر برعکس حالت دلالت کوي.

د یادونې وړد چې دولتي او خصوصي رسنی باید هڅه وکړي چې د مسلمانانو تر منځ خندونه چې د زهرجنو افکارو په وسیله پیاوړي شوي، له منځه یوسې. هفوی باید خطرناک افکار لکه ملي ګرایي (شنلیزم)، ملي پولې (هغه پولې چې انګلیس او روسيې ترسیم کړي دي)، Ҳمکنۍ بشپړتیا، ملي بېرغ، ملي ګټې، سیکولریزم، غربی ارزښتونه او نور فاسد افکار په مسلمانانو کې له منځه یوسې او د امت لیدلوري د ملت له کچې خخه د امت کچې ته پراخ کړي؛ یعنې د مسلمانانو د ستړګو لینزونه پراخ کړي ترڅو مسلمانان ځانونه په افغانستان، پاکستان، مرکزي آسيا، عراق، سورې، فلسطین او... چرافیو کې محدود نه کړي. همدارنګه خصوصي اسلامي رسنی باید د اسلامي ارزښتونو د پراختیا تر خنګ مسلمانان په ټولنه کې پر اسلامي فضایلو او اخلاقو منګولو ټینګولو ته دعوت کړي. په اسلامي دولت کې د دولتي او خصوصي رسنیو خورا مهم مکلفيت په اسلامي خاورو کې دننه او بهر ته د اسلامي دعوت د بستر رامنځته کول دي. نو اسلامي رسنی باید په مختلفو ژبو له اسلامي دولت خخه بهر فعالیت وکړي، ترڅو کفارو ته د اسلام وریېنډلو او د هغوي ته د اسلام منلو وسیله وګرځي.

پایله:

رسنی د افکارو او ارزښتونو د ترویج او ټولنې د اتباعو د تثقیف لپاره یوه مهمه وسیله ګډل کېږي،

حَدَّثَنَا قُتْبَيْةُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرُو ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ ، عَنْ حُدَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَا عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوْشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ، ثُمَّ تَذْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ ". سُنْنُ التَّرمذِيِّ 2169 (المجلد : 4 الصفحة : 41)

ڦباره: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی، حتماً به په معروف امر او له منکر څخه نهی کوي، گئي ژر ده چې الله سبحانه وتعالی به د هغې له امله عذاب در ته راوليري، بيا به دعا کوي، خو نه به قبلپري.